

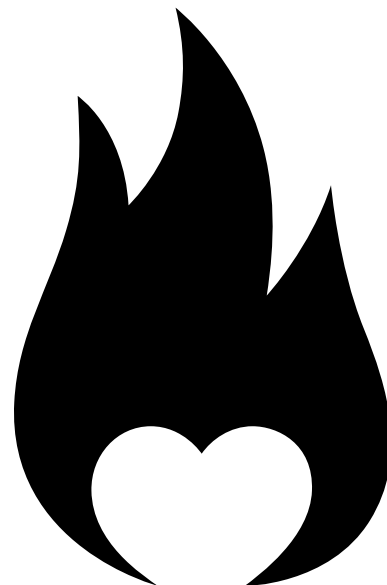
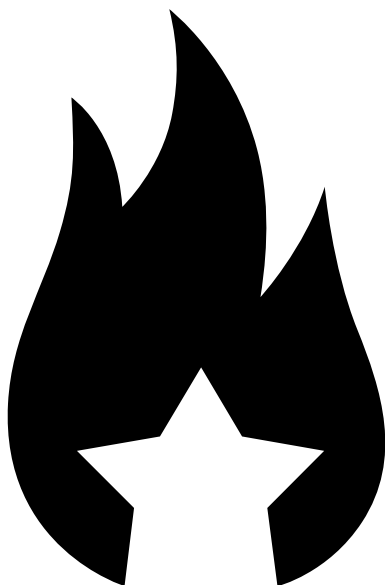

BROJ 7/2016

ISSN 1849-2584

NEPOKORENI GRAD

NEPOKORENI GRAD

- 6 *Nevina dječica za Poglavnika*
Filip Stipić
- 10 *Neprofitni mediji: Borba za opstanak vs. stvaranje*
solidarno-političke platforme
Aska Vuk
- 16 *Izvještaj s osmog Marša solidarnosti*
Luka Čuljak
- 18 *Poplave su bile velik test za sve nas*
Razgovor s našom članicom Mislavom
Šajatovićem Šubom
- 22 *Različitosti u našoj organizaciji*
za nas su plus, a ne minus
Razgovor s članicom inicijative Are You Syrious
Milenom Zajović
- 26 *Vodič za izgradnju uspješne mreže solidarnosti*
Seattle Solidarity Organization
- 34 *Nepokorena*
Jasna Jasna Žmak
- 36 *8. maj. Oslobođenje!*
Josip Jagić

Nije još prošla ni polovica 2016. godine, a neke stvari iz dana u dan postaju sve očitije. S jedne strane dolazi do uzlaza fašističkih ideja u društvu – ne samo našem, nego i diljem Europe – desnica jača, kao i povijesni revizionizam. Napadaju se svi oni koji misle drugačije, dok ministri, potpredsjednik Sabora i razno-razni dileri jurišaju, postrojavaju se i sad već svakodnevno veličaju NDH, te traže uvođenje pozdrava “Za dom spremni!” u hrvatski Ustav. S druge strane, ovdje na istom mjestu, vidimo primjere nevjerojatne solidarnosti koja nadilazi nametnute granice i žice. Sve od poplava koje su zadesile ovu regiju 2014. godine pa do izbjegličkog vala koji je u rujnu prošle godine došao i do Hrvatske. Gledali smo slike ljudi koji danonoćno pomažu, ne spavaju, skupljaju pomoć, (samo)organiziraju se. Iskustvo rata koje smo prošli prije 25 godina još uvijek je živo u sjećanjima onih koji su, baš kao i izbjeglice danas, samo s nekoliko stvari u vrećici bježali iz svojih domova. Također je živo u umovima onih koji nas pokušavaju držati u stanju permanentnog rata, dok nam iza leđa ukidaju i ono malo socijalnih usluga koje su nam ostale iz bivše države.

Jasno nam postaje da u ovom trenutku ekonomske, društvene i političke krize u kojem se nalazimo, naš opstanak, ali i snaga, leže upravo u solidarnosti, međusobnom povezivanju i podršci. Stoga se u sedmom broju našeg časopisa bavimo upravo solidarnim borbama.

U trenutačnom kontekstu udara na udruge civilnog društva i neprofitne medije koje se optužuje da “parazitiraju na državnom proračunu”, naša članica Aska Vuk piše o genezi neprofitnih medija u Hrvatskoj ocrtavajući uvjete i situaciju u kojoj su se

sada našli. Ujedno prikazuje probleme koji se javljaju pri pokušaju stvaranja zajedničke solidarno-političke platforme koja je nužan odgovor na aktualno Ministrovo udaranje po kulturnoj sceni i civilnom društvu.

Intervjuirali smo našu članicu Mislava Šajatovića Šubu, koji uz to što je aktivist u našoj udruzi, također godinama volontira u *Crvenom križu*. Podijelio je s nama svoja iskustva tijekom velikih poplava 2014. godine, koje su bile prvi veliki test za sve strukture te ona iz izbjegličkog vala. O svom iskustvu rada s izbjeglicama govori i još jedna aktivistkinja koja se angažirala tijekom izbjegličke krize, no koja dolazi iz drugog tipa organizacije – Milena Zajović iz organizacije *Are You Syrious*. Nešto drugačiji tip organiziranja i djelovanja predstavlja i kolektiv *Graffiti na Gradele*. Nakon naše suradnje na izradi murala *Nepokoreni grad* povodom prošlogodišnje 70. obljetnice oslobođenja Zagreba, pokretač cijelog festivala i akcija napisao nam je za ovaj broj priču o tome kako je sve započelo i kakav to nekomercijalan sadržaj nudi Bol na Braču u srcu turističke sezone.

Donosimo i prijevod vodiča za izgradnju uspješne mreže solidarnosti *Seattle Solidarity Network*. Ovaj mini-vodič nastao je na iskustvu direktno-demokratski organizirane mreže koja pomaže stanarima i radnicima. Smatramo da nude odgovore na pitanja organizacije stanara i radnika, ali i na pitanja unutar-nje organizacije s kojima smo se i mi susretali. Ovaj put umjesto standardnog umjetničkog bloka donosimo zanimljiv intervju s umjetnicom Vahidom Ramujkić, koja je pripadnica beogradske antifa scene. Ona govori o političkoj situaciji u Srbiji i antifa sceni, kao i o tehnici dokumentarnog veza koju koristi njen kolektiv.

U tekstu “Je Suis Aylan“, naša članica Lidija Čulo osvrće se na rastući val islamofobije koji je nakon SAD-a zahvatio Europu, no i na način na koji se ljevica postavlja prema njemu. Teme kao što su integracija muslimana, islam i ženska prava podijelile su lijevu scenu, te se autorica pita je li dio intelektualaca i ljevičara u ovim trenucima više obuzet pomaganjem sebi nego onima kojima je pomoć potrebna. Pita se i gdje će ljevica biti ako se ponove događaji od prije 80 godina.

Filip Stipić piše o akciji protiv mise za Poglavnika. Autor se ne osvrće toliko na samu misu, koliko na širi kontekst u kojem se ona održava, te na sveprisutnu moderno-europsku tendenciju osude “svih totalitarnih zločina“. Tu su i izvještaji s prosvjeda “izdajnika“ na Markovu trgu, prosvjeda protiv ridikuloznog postrojavanja “vojske“ A-HSP, te izvještaj s osmog *Marša solidarnosti* kojeg smo organizirali s *Inicijativom Dobrodošli!* i s tribine o stambenim politikama u Muzeju suvremene umjetnosti.

S obzirom na udare na neprofitne medije i civilno društvo koji ocrtavaju konture buduće – medijske i kulturne – (kontra) politike, ovaj broj našeg časopisa kojeg držite u rukama vjerojatno je predzadnji broj u takvom obliku. Zahvaljujemo svima koji su na razne načine pomagali u njegovom nastajanju – suradnicima, simpatizerima, članicama, te pogotovo vama, našim čitateljicama i čitateljima. No naglašavamo da tuge uopće nema i da će *Nepokoreni grad* i dalje živjeti. Bez obzira na prepreke mi ne odustajemo od vjere u solidarno i pravednije društvo.

Uostalom, antifašizam je borba koja za nas svakodnevno traje. *No pasaran!*

Uredništvo

- 44 *Vezom prisvajamo oduzeto vrijeme*
Razgovor s Vahidom Ramujkić
- 52 *Zašto šarate i zašto ste glasni?*
Marko Boko
- 58 *Je suis Aylan, ili: tko šuti danas, šutio bi i 1936.*
Lidija Čulo
- 64 *Solidarnost sada i ovdje*
Andrew Hodges
- 68 *Izbor iz poezije*
Mehmed Meša Begić
- 76 *Interpretacija pjesme Zakaj sem fašist*
Tomaža Šalamuna
Franko Burolo
- 82 *Čiji je tvoj stan? Izvještaj s tribine o stambenom*
pitanju i krizi stanovanja održane u MSU
Nataša Kovačević
- 86 *Ujedinjeni protiv fašizma – izvještaji s prosvjeda*
Maška Hubi

NEVINA DJEČICA ZA POGLAVNIKA

FILIP STIPIĆ

* Filip Stipić poštenu je intelektualac, mladi radnik te fin i pristojan momak kojega bi svaka majka poželjela za zeta.

Svake godine 28. prosinca u crkvi u Palmotićevoj održava se misa zadušnica za Antu Pavelića. I dok crkveni oci tvrde da svatko ima pravo na misu zadušnicu, autor propituje značaj takvih marginalnih okupljanja za hrvatsku desnicu, ali i značaj i kontekst protuokupljanja koja se događaju. Na valu ekonomske krize ušli smo u razdoblje žestoke klerikalizacije i nacionalizma, dok istovremeno fini liberali “civilizirano” osuđuju sve totalitarne režime i autoritarne lidere. U tom smjeru ide i misa za Tita koju je organizirao Indexov novinar Vojislav Mazzocco o kojoj autor također piše.

Katolička crkva svake godine 28. prosinca obilježava blagdan Nevine dječice. Čudnom igrom sudbine ili pukom slučajnošću, svejedno, na isti datum pada i obljetnica smrti ustaškog poglavnika Ante Pavelića, kolaboracionističkog ratnog zločinca direktno odgovornog za smrt mnoge nevine dječice. Tim se povodom već duži niz godina, sve još tamo od početka 90-ih godina, u zagrebačkoj crkvi služi misa zadušnica za pokojnog Pavelića, ne bi li okupljeni građani i vjernici izmolili pokoj Zdravomariju za spasenje napaćene duše fašističkog vođe. Otvorenog veličanja Poglavnika u crkvi u Palmotićevoj tijekom godina nije manjkalo: isusovci iza oltara opisivali su ga kao “oca i prijatelja”, uvjereni kako “sjedi u raju” zajedno s nevinom dječicom. No prema recentnijim izvještajima, svećenička retorika posljednjih godina znatno je ublažena i Pavelića se na samoj misi izriječno gotovo i ne spominje, vjerojatno na razočaranje većine okupljenih. Službena Crkva u ovoj zadušnici ne vidi ništa sporno i brani se od kritika zbog njena održavanja pozivajući se na doktrinu prema kojoj svatko ima pravo na spasenje duše. No umivena retorika i teološka učenja na stranu, činjenica da se zadušnica za Pavelića održava u kontinuitetu već više od 20 godina savršeno se uklapa u otvoreno povijesnorevizionističku i nacionalističku poziciju Crkve u Hrvata.

MARGINALNA (PROTU)OKUPLJANJA

Tijekom najvećeg dijela tih 20-ak godina misa je prolazila bez većeg odjeka u široj javnosti, uz tek pokoji izvještaj u mahom nezavisnim medijima. Prilikom posljednje dvije mise organizirana su i protuokupljanja koja su ispred crkve u Palmotićevoj okupila 70-ak antifašističkih i ljudskopravaških aktivista, što je u oba navrata izazvalo i fizičke napade militantnijih štovatelja lika i djela ustaških zločinaca. Protuokupljanjima održavanje mise nije spriječeno, dobrim dijelom i zbog toga što prostor crkve nije javan, pa je samim time teže omesti Pavelićeve poklonike nego što bi to bilo na nekom javnom prostoru poput gradskog trga.

Suprotstavljanje svim oblicima i pojavama relativizacije fašističke prošlosti u svakom je slučaju nužno, no uzmemo li u obzir broj okupljenih na objema stranama, kao i širi medijski i društveni odjek same mise, tj. njegov izostanak, možemo zaključiti da se ipak radi o relativno marginalnom događaju. Imajući to u vidu, razmatranje i smještanje mise za Pavelića u nešto širi kontekst otkriva nam nekoliko činjenica.

BEZNAČAJAN DOGAĐAJ ZA HRVATSKU DESNICU

Kao prvo, teško je reći da je misa u Palmotićevoj na 28. prosinca posebno značajan događaj za širu hrvatsku desnicu. Nađe se tu u prosjeku 100-tinjak zainteresiranih ustaških nostalgičara i vjerničkog puka u rasponu od članova HČSP-a do notornog redikula Mladena Schwartza, uz nezaobilazan kolorit u obliku ponude kalendara s Pavelićevim likom ili pojedinaca u majicama sa stiliziranim slovima U. No očito je da misa privlači samu marginu radikalne desnice i teško ćemo ondje vidjeti čak i bilo kojega javno istaknutijeg pojedinca iz desnih revizionističkih krugova koji posljednjih godina ustrajno rade na relativizaciji karaktera i povijesti NDH, pri čemu snažnu podršku imaju i u samoj Katoličkoj crkvi i njezinim medijima poput *Glasa Koncila*. Srednjoj struji hrvatskog nacionalizma i desnice takva događanja i skupovi uopće nisu niti potrebni. Neosporno je da te snage sve više jačaju i utjecaj u društvu im raste, što nije samo hrvatska specifičnost, već širi europski proces. Regresivne tendencije poput sve snažnije klerikalizacije društva, bujajućeg nacionalizma i relativizacije antifašizma, ksenofobije, polaganog poništavanja

izboreni prava (bilo manjinskih, rodni ili radničkih), otežavanja rada nezavisnim medijima te čvrste vlasti kapitala u središtu su političkog projekta srednje struje konzervativaca i desnice, u koju možemo ubrojiti sve od Karamarkovog HDZ-a i dobrog dijela vladajuće koalicije do klerikalnih udruga poput *U ime obitelji* i, na kraju, same Katoličke crkve.

OSUDA SVIH TOTALITARNIH REŽIMA

Međutim, radi se o politici koja nastoji održati dojam o jednakom odbacivanju bilo kakvog ekstremizma kako bi se tvrda konzervativna politika prikazala kao običan *common sense*. Nova vlast krcata je revizionistički orijentiranim pojedincima, no službena je politika osuđivanje “svih totalitarnih sustava”. U tom smislu, iako se srednja struja desnice na vlasti umnogome oslanja na radikalno desnu retoriku i ksenofobiju i promiče je, istodobno se, barem prividno, od tog istog desnog radikalizma i službeno ograđuje. Ante Pavelić nikome ne treba i može se ga se osuditi kao članka totalitarnog poretka; desni radikalizam i proustaška politika mogu sasvim dobro učvrstiti vlast i trenutni društveni poredak i bez njega. U tom nam je svjetlu stoga jasnije i ponašanje državnog represivnog aparata za vrijeme održavanja mise i protuprosvjeda: policija se prema prosvjednicima odnosi sa stavom da su isti kao i oni koji veličaju Pavelića. Valja još jednom ponoviti: relativizaciji zločina domaćih kolaboracionista i bilo kakvom obliku nostalgije za NDH valja se čvrsto suprotstaviti, no ostaje činjenica da je i u trenutnoj atmosferi snažne ofenzive reakcionarnih snaga na čelu s HDZ-om misa za Pavelića periferan događaj.

PROMAŠENOST I DEZORIJENTIRANOST MISE ZA TITA

U tom smislu očituje se i potpuna promašenost i dezorijentiranost medijske akcije koja se dogodila nakon ovogodišnje mise u organizaciji Vojislava Mazzocca, novinara portala Index.hr. Kao mali uvod, uočimo prvo da se radi o portalu koji se doživljava i predstavlja kao progresivan i prema svakoj vlasti i desničarskim ispadima i tendencijama oštro kritičan, dok radikalno desne i ustaške ispade i tendencije bezrezervno osuđuje. No očito je i da je antinacionalizam i antifašizam dotičnog portala srednjestrujaški i centristički utemeljen, tj. radi se o, što bi se reklo,

Izvor fotografije: Lupiga

civilizacijskom opredjeljenju, poštivanju onih koji su nas svrstali na stranu pobjednika, te pukom zgražanju finih liberala koji istodobno medijski prostor svakodnevno zasipaju neograničenim količinama neoliberalnog i libertarijanskog agitpropa, senzacionalističkim progonom “uhljeba” javnog sektora i jadikovkama zbog države koja ne da disati poduzetničkim veličinama poput vlasnika i glavnog urednika tog portala. Zanimljivo je i kako se dotični urednik svrstao na stranu vlasti i novog ministra kulture prilikom njihova udara na neprofitne medije, proglašivši ih parazitskima zbog ovisnosti o javnim financijama i zagovarajući potpuno prepuštanje medija blagotvornim slobodnotržišnim učincima.

Na ovako opisanoj adresi nastala je ideja o misi zadušnici za Josipa Broza Tita kao reakciji na misu za Pavelića. Smišljeno – učinjeno i vrijedni je novinar već uplatio misu za Tita u crkvi sv. Marka. Misu za Tita Mazzocco je proglasio “društvenim eksperimentom”, uz nadu da na nju neće doći nitko jer bi to bio korak prema većoj zrelosti hrvatskog društva. Na misu na kraju zaista gotovo nitko ni nije došao, no osim potrebe za još malo samopromocije i senzacionalizma i želje za što većim brojem klikova i lajkova izazvanih kontroverznim temama, smisao ovakve *one-man show*-akcije teško je shvatiti. Ovako je samo Katoličkoj crkvi upućena lijepa lopta na volej kako bi napravila efektan propagandni spin oko mise za Pavelića te za potvrdu stava kako se misa zadušnica može služiti za svakoga, pa tako i za komunističke bezbožnike.

NEPROFITNI MEDIJI: BORBA ZA OPSTANAK VS. STVARANJE SOLIDARNO- POLITIČKE PLATFORME

ASKA VUK

* Aska Vuk je naelektrizirana članica MAZ-a, bavi se istraživanjem medija i zabijava na raritetne radikalitete.

Dok su u prethodnom periodu neprofitni mediji bili shvaćeni primarno kao odraz i integralni dio organizacija civilnog društva, nova generacija medija i medijskih radnika, nastala početkom druge dekade dvijetisućitih godina poistovjećuje medijski i politički rad te zahtijeva javno financiranje medija koje se neće nužno kretati unutar organizacijskih i tematskih agendi civilnog sektora.

Nedavni *backlash* državnih institucija, odnosno novoizabrane Vlade RH, postavio je pred ovu ionako krhku “scenu” temeljno pitanje budućeg razvoja: opstanak najjačih ili umrežavanje sadržaja, resursa i publika s ciljem stvaranja solidarno-političke platforme. Kratka povijest neprofitnog medijskog sektora u Hrvatskoj ovdje će nam poslužiti za ocrtavanje uvjeta i problema koji se javljaju pri stvaranju takve platforme.

OD PRVIH BBS-OVA DO ARK-A: MEDIJI KAO ANTIRATNA PLATFORMA

Neprofitni mediji u Hrvatskoj nastaju u ratnom i post-ratnom periodu, kao reakcija na Tuđmanovu Hrvatsku – ratnu i nacionalističku. Prvi BBS-ovi koji su služili za komunikaciju antiratnih aktivista Hrvatske s onima iz regije i svijeta, ucrtali su put neprofitnim medijima (posebice *Zamirzine.net*) kao informacijsko-komunikacijskom osloncu mirovnih, feminističkih i općenito ljudsko-pravaških organizacija i inicijativa.

Antiratna kampanja Hrvatske – najznačajnija inicijativa devedesetih godina prošlog stoljeća koja je iznjedrila niz pojedinačnih organizacija i aktivista/kinja koje će ostati nukleus civilnog društva do danas- bila je i izdavač *Arkzina*, do danas vjerojatno najznačajnijeg neprofitnog medija u Hrvatskoj. *Arkzin* će (uz povremene prekide, izmjene formata, uredništva, a posljedično i sadržaja) izlaziti od 1991. do 1997. godine. Okupivši profesionalne novinare izbačene iz matičnih im *mainstream* redakcija, mirovne, zelene, feminističke aktiviste/kinje, zapravo sve one koji nisu nalazili svoje mjesto za rad u postojećem okruženju, *Arkzin* se vrlo brzo profilirao kao vodeće “glasilo” tek nastajućeg civilnog društva u Hrvatskoj, ali i puno više od toga. Iako zamišljen kao bilten Antiratne kampanje, *Arkzin* će brzo prerasti te “granice” i profilirati se u hibridni magazin, odnosno mjesto

teorijske i vizualne artikulacije koje istovremeno pomno prati “ulicu”, ujedinjujući tako u sebi teorijske, aktivističke, umjetničke i kontra-kulturne elemente s političkim komentarom i analizom; raster koji će uglavnom nestati iz medija druge generacije.

Među najveće donatore medijskog rada u Hrvatskoj tokom devedesetih, svakako spada *Otvoreno društvo Hrvatska*, ali i različite profesionalne organizacije i instituti. Isti donatori će relativno izdašno financirati širok raspon medija – od *Arkzina* i *Ferala* pa sve do Jutarnjeg lista, pod egidom doprinosa demokraciji i slobodi izražavanja. Prvi medijski aktivisti i aktivistkinje, nošeni entuzijazmom i volonterskim radom, tako bivaju prepoznati od internacionalnih fondacija kao nositelji antiratnog, antinacionalističkog, demokratskog i liberalnog usmjerenja s više ili manje namjernim protržišnim konturama.

NORMALIZACIJA – IZGRADNJA CIVILNOG DRUŠTVA I INSTITUCIONALNA PODRŠKA

Mnogi od medija koji su bili nositelji proturežimske borbe početkom 2000-ih više nisu na “sceni” (*Arkzin*, *Feral Tribune*, *Radio 101* u svom nekadašnjem obliku). Glavni razlog je odlazak stranih donatora u neka druga ratna područja te njihovo očekivanje da će ti mediji, odnosno alternativni politički stavovi opstati na tržištu, što dakako nije bilo moguće. Većina danas utjecajnih neprofitnih medija (posebice onih okupljenih u nekadašnju inicijativu *N mreža*) – poput portala *Kulturpunkt.hr* i *H-alter.org* te *Fade In-a* – koji su se profilirali prvenstveno kao mediji (organizacije) civilnog društva, nastaje od 2000. do 2005., dakle u periodu kada civilno društvo poprima svoje institucionalne oblike, a neprofitni su mediji već ušli u zakonodavni okvir (Zakonom o medijima iz 2003. godine).

S normalizacijom se otvaraju i različiti domaći fondovi, odnosno institucije, od kojih je najznačajnija *Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva* koja provodi Programsku suradnju i podršku u polju neprofitnih medija, omogućujući trogodišnju tzv. institucionalnu potporu, što donosi stabilnost redakcija te mogućnost razvoja tema i publika. Na toj će osnovi *N mreža* 2011. godine izraditi *Zimski dokument* u kojem će ocrtati osnovne probleme i zahtjeve sektora, poput stvaranja zakonodavnog okvira, fonda

za kontinuiranu i sustavnu podršku neprofitnim medijima, suradnje neprofitnih i javnih medija (putem minimalnih kvota otkupa), dodjele koncesija neprofitnim radijima i televizijskim postajama itd.

Već kratkom pretragom sadržaja (prema ključnim riječima) neprofitnih medija koji nastaju u tom periodu, vidimo da se najviše tekstova do kraja 2000-ih odnosi na vidljivost organizacija civilnog društva i njihovih inicijativa, a dominira tema ljudskih prava ili pak nezavisne kulture. Upada u oči potpuni manjak radničkih, sindikalnih te klasnih tema i analiza, koje u sadržaj medija ulaze tek početkom drugog desetljeća, kada je proces pretvorbe i privatizacije gotovo već dovršen, deindustrijalizacija provedena, nezaposlenost porasla, a većina stanovništva osiromašena. Ta promjena u polju sadržaja nije proizvod toliko društvene stvarnosti kojom se ti mediji bave, već primarno politika financiranja u tom periodu (i uz to povezanih kriterija), kao i općenitog fokusa civilnog sektora na ljudska prava prve i druge generacije. Za promjenu paradigme bit će zadužena treća generacija aktivista/kinja i pripadajućih medija, nastala nakon studentske blokade Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

POSILIJE BLOKADE – MEDIJI KAO POLITIČKA AKCIJA

Sukob koji je neprestano tinjao u *Arkzinu* – onaj između aktivista i profesionalnih novinara – ponavljat će se ciklički po različitim novinarskim *mailing* listama (odnosno, pokušajima stvaranja zajedničke platforme) te se očitovati u sukobu između ideologije profesionalnog novinarstva i društveno-političkog rada. Sukob je to koji će svoju iduću inkarnaciju doživjeti u medijima poslije *Blokade* i njihovom odnosu prema komercijalnom medijskom polju, ali i dotadašnjem neprofitnom.

Andrea Milat, izvršna urednica regionalnog portala *Bilten.org* i predstavnica izdavača (*KopMedija*) za hrvatsko izdanje *Le Monde Diplomatique*, na tom tragu kaže: “Motivirala nas je želja da se bavimo medijima na politički način. Medijski rad za nas je istovremeno i politički rad, no on ne mora nužno biti i aktivistički, ali on jest profesionalan i novinarski. Kad se medijski rad sagledava iz perspektive ljevice, ova se perspektiva ponekad izgubi te se lijevo novinarstvo smatra primarno aktivističkim što je pogrešno,

odnosno dosta uska perspektiva. Cilj našeg novinarskog rada je analizirati relevantne političke događaje iz lijeve perspektive, odnosno s obzirom na najširi društveni kontekst, iste one informacije koje su u ‘mejnstrimu’ mahom ‘kopi/pejstane’, odnosno ‘prekrojene’ uvijek s identičnom perspektivom, dok se razlike sastoje u ‘apdejtanju’ najnovijih podataka. Cilj izdavanja lijevih medija je točno i pravovremeno informiranje javnosti o relevantnim socijalnim, političkim, ekonomskim i kulturnim temama s ciljem da javnost može samostalno donijeti informirane i obrazovane odluke na te teme, neovisno o tome slažu li se s našom perspektivom ili ne.” Neprofitni mediji su danas dinamično polje sastavljeno od općih i specijaliziranih medija na različitim tehnološkim platformama, koje zapošljava oko 350 radnica i radnika, a tome treba pridodati i pojavu novih vlasničko-organi-zacijskih modela (medijska zadruga) te “prebjeg” novinara iz komercijalnih medija i stvaranje tzv. “post-korporativnih novina”.

Primjer takvih samoorganiziranih novina je *Forum.tm*. O njihovom nastanku jedna od osnivačica, Iva Borković, kaže: “Portal *Forum.tm* je nastao nakon što je ugašen tjednik *Forum*, koji je izdavala austrijska Styria u vlasništvu katoličke zaklade iz Graza. Premda je tjednik solidno poslovao, *Styria* ga je odlučila ugasiti pod izgovorom neodrživosti, a neslužbeno zbog “lijevih skretanja”. Većina novinara *Foruma* ostala je bez posla ne želeći prihvatiti alternativnu, odnosno profesionalno i ekonomski bitno degradirajuću ponudu *Styrije*, pa smo se samoorganizirali, osnovali neprofitnu udrugu, od *Styrije* otkupili pravo na korištenje domene i u svibnju 2013. krenuli od nule. Prvih nekoliko mjeseci radilo se bez ikakve financijske naknade. Smatrali smo da u Hrvatskoj sigurno ima publike koju zanima pametno propitivanje dominantnih politika, koje se putem spinova, a u zadnje vrijeme i otvoreno, guraju kroz prevladavajuće medije. Većina forumovaca, od kojih neki imaju i više od dvadeset godina staža u novinarstvu, radila je u takvim medijima, pa je, pridružujući se Forumu, jasno znala što i kako treba raditi. I što dakako nikako ne želi. Na pameti nam je od početka bilo pošteno novinarstvo, potpuna sloboda novinara, od ideje do realizacije teme, i njihovo ravnopravno kreiranje uređivačke politike. U početku smo čak imali ideju o kolektivnom glavnom uredniku, ali je na žalost propala jer Zakon o medijima takvu mogućnost jednostavno ne predviđa.”

DRŽAVNI NEPRIJATELJ BR. 1

Većini novih medija financijsku je podršku osiguralo Ministarstvo kulture kroz visoko kontroverzan natječaj za neprofitne medije (pokrenut 2013. godine)- kojemu se priznavala participacija sektora u kreiranju natječaja, transparentnost postupka i različiti “noviteti”, ali zamjeralo otvoreno ideološko pozicioniranje (u smislu lijeve medijske politike), politizacija kriterija dodjele sredstava (nasuprot željenim “objektivnim” i “neutralnim” kriterijima) te propuštanje medija koji nisu spadali u prvobor-be civilne ili kulturnjačke scene.

Fast forward/skok u 2016. i situacija je sljedeća- izvanredno razrješenje Stručnog povjerenstva za neprofitne medije, ukidanje dotadašnjeg natječaja za neprofitne medije zajedno s neprihvatanjem Izvještaja Agencije za elektroničke medije za 2014. godinu, prijedlogom razrješenja ravnateljice i svih vijećnika/ica AEM, smjena ravnatelja, programskog vodstva i urednika na HTV-u, ukidanje satirične emisije *Montirani proces* - ocrtali su konture “medijske politike” koju će provoditi novi ministar kulture; politike u kojoj neprofitni mediji svakako neće biti polje od podržavajućeg interesa.

Neprofitni danas u sektoru medija sudjeluju s 3 % zaposlenih dok je njihovo sudjelovanje u ukupnim prihodima medija na razini od 1 %. Mnoge teme pojavile su se ili su detaljno razrađene upravo u polju neprofitnih medija, mnoge zajednice i društvene skupine (sindikati, žene radnice u uslužnom sektoru itd.) medijsku su artikulaciju našle upravo u tom polju, dok u području kulture i kritike ili političke analize i komentara jedino neprofitni uspijevaju nadmašiti razinu dnevno-političkog skandala. Ipak, neprofitni mediji u cjelini ne posjeduju resurse koji bi im omogućili zapošljavanje ili barem mogućnost relativno stalnog angažiranja suradnika i planiranje redakcija koje bi pritom značilo i razvoj tema, sadržaja i publika. Nepostojanje distributivne mreže za tiskane medije i one iz kulture (koji se ne distribuiraju putem kioska), pitanja razvoja publika i održivosti medija kroz sustav pretplata te nemogućnost razvijanja zahtjevnijih “news” formi na svim platformama svjedoče o niskim (primarno financijskim) kapacitetima koji ovim prekrnim radnicama i radnicima osiguravaju tek opstanak na postojećoj razini proizvodnje.

U trenutačnoj situaciji nezainteresiranosti međunarodne zajednice (prije svega donatora), ukidanja najvećeg domaćeg fonda za neprofitne medije i pretpostavljane buduće političke kontrole preostalih sredstava (AEM), pitanje opstanka stoji kao prijetnja i onim najdugovječnijima.

PREMA SOLIDARNOJ PLATFORMI

Većina zahtjeva *N mreže* ostala je aktualna do danas, ono što se promijenilo novi su akteri i nove formulacije starih pitanja. Uz problem zakonodavnog okvira, javnog financiranja i dodjele koncesija, sve češće se pojavljuju zahtjevi diferencijacije medija, odnosno odmicanje od modela medija kao oglasnih ploča civilnog društva, s fokusom na rad u sektoru i proizvodnju isključivo medijskog sadržaja. “Glavni problem su dakle manjak financiranja, ali i široko rasprostranjeno nerazumijevanje medija izvan samog polja”, kaže Andrea Milat te dodaje: “Još jedan problem je identifikacija neprofitnih medija s NGO sektorom što je također pogrešno. Kako je tržište oglašavanja nezahvalno mjesto, a metode naplate internet novinarstva od čitatelja još nisu zadovoljavajuće osmišljene ni prihvaćene, najučinkovitiji način osnivanja medija postalo je osnivanje udruga kao nakladnika. Ipak, neprofitni mediji danas su prema svim kriterijima puno širi od medija NGO organizacija – bilo da govorimo o političkim perspektivama medija, o uredničkim politkama, o temama koje pokrivaju, sugovornicama itd.”

Fragmentacija "scene", atomizacija na male redakcije i medije, razmjerno mali doseg, stalni nedostatak kapaciteta i česte promjene u redakcijama, slabo plaćeni rad i nestalna primanja, nedostatak vremena i općenito resursa za ozbiljno umrežavanje s drugima, slaba uključenost publika i zajednica bilo u proizvodnju sadržaja, bilo u upravljanje medijima, čine sadašnju situaciju nezavidnom. Iako većina tih medija surađuje, ponekad i na dnevnoj bazi, radi se uglavnom o prijenosima sadržaja, razmjeni banneri, podrški međusobnim inicijativama. Ono što izostaje značajniji su vidovi političkog, financijskog i sadržajnog povezivanja.

Izvor: Lupiga

O glavnom problemu koji muči sektor Iva Borković kaže:
“Problem je sve vrijeme manjak novca, a čini se da ga uskoro, kad završimo projekt za koji smo lani dobili sredstva Ministarstva kulture i Agencije za elektroničke medije, uopće neće biti. Nakon što je cijeli taj neprofitni medijski sektor počeo zauzimati nemali medijski prostor i u trenutku u kojem je trebao napraviti značajan iskorak, cijelu se scenu pokušava pomesti. Sreća je što smo se u ove tri godine dobro međusobno povezali, pa postoje ozbiljne inicijative poput *E mreže*, koje bi nam svima mogle osigurati opstanak.”

Nedavni primjer pokušaja stvaranja solidarne platforme je spomenuta *Mreža emancipacije E-net* (mreža neprofitnih medija koja za sada okuplja deset medija, a među čijim se članicama nalazi i MAZ), osnovana prošle godine s ciljem povećanja društvenog utjecaja neprofitnih medija temeljem promjene uvjeta medijske proizvodnje. Iako trenutačno u fazi skromnog početka, mreža smjera na suradničku proizvodnju sadržaja, rješavanje infrastrukturnih pitanja poput zajedničkog prostora te solidarnu redistribuciju sredstava.

Jedino što preostaje u periodima krize je međusobno povezivanje i podrška, izgradnja solidarnih platformi putem redistribucije sredstava i stvaranje zajedničke fronte na polju sadržaja te – kao dugoročni projekt – konceptualizacija zaista demokratski upravljanih fondova financiranja (ne)profitnih medija koji će biti dio medijske, a ne civilno-društvene politike ili strategije. ◀

EUROPA NA IZDAHU

IZVJEŠTAJ S 8. MARŠA SOLIDARNOSTI: ZA OTVORENU EUROPU!

LUKA ČULJAK

* Luka Čuljak je članica MAZ-a i član muzičkog kolektiva.
Fotografije: Mislav Šajatović Šuba

Krajem ljeta i početkom jeseni 2015. godine u hrvatskim se medijima pojavila tema izbjeglica. Razlog tome najvećim je dijelom činjenica da je mađarska vlada stegla obruč na granici sa Srbijom, stoga je ruta preusmjerena preko Hrvatske. Vlada Republike Hrvatske bila je u najmanju ruku zbunjena prvih mjesec dana, ali su naknadno ipak pohvatali konce. Civilne udruge ujedinile su se u Inicijativu za podršku izbjeglicama Dobrodošli!, dok su se razni kolektivi samoorganizirali, kako u Zagrebu, tako i u ostatku države. U tom kontekstu odvijao se ovogodišnji Marš solidarnosti pod nazivom “Za otvorenu Europu!”.

Marš solidarnosti u organizaciji Mreže antifašistkinja Zagreba tradicionalno svake godine pokušava problematizirati ekonomske, socijalne i kulturne razlike unutar zajednice i društva. Neke od tema koje su bile fokus dosadašnjih marševa bili su, primjerice, deindustrijalizirani zagrebački kvartovi, manjine te represivni državni aparat. Ove godine zajedno s Inicijativom Dobrodošli! organizirali smo 8. Marš solidarnosti koji se održao u znaku solidarnosti s izbjeglicama. Marš se održao 14. studenog, a sama ruta išla je od Trga žrtava fašizma prema Tomislavcu sa završetkom na Trgu Europe. Uoči održavanja Marša, točnije 13. studenog, u Parizu se dogodio teroristički napad te je utoliko bilo značajno marširati solidarno protiv svih oblika dominacije i za pravo svakog čovjeka na siguran dom, slobodu kretanja i slobodu uopće. Marširanje su bubnjanjem upotpunili Prideove bubnjarke i bubnjari, a na Trgu Europe grupa Vibrice spremila je set pjesama od tridesetak minuta. Policija se ponašala nešto drugačije nego prethodnih godina. Samu pripremu je posvetila dubinskom ispitivanju situacije, vjerojatno zbog postizborne situacije koja je tada bila u jeku, pa su se autoriteti u policiji podložili predanom i poštenom vršenju dužnosti. Također, na dan održavanja nije dopuštala da se maršira kolnikom, nego su inzistirali da se hoda trotoarom. Na 700 učesnika/aktivista u maršu policija je na teren izvela svega desetak policajaca, valjda i sama svjesna činjenice da se ovakav događaj ne može pretvoriti u militantniji oblik skupa.

Ideja o ujedinjavanju na organizaciji marša između Mreže i Inicijative Dobrodošli pokazala se iznimno plodonosnom. S jedne strane Mreža antifašistkinja Zagreba je zbog prethodnog iskustva s organizacijom odradila idejnu pripremu samog marša, dok je Inicijativa ponudila medijsku logistiku, rad na terenu i informiranje, materijalnu podršku pri izradi materijala te koordinaciju među aktivistima. Valja spomenuti da je zajednički cilj Inicijative i Mreže antifašistkinja Zagreba bilo privlačenje pozornosti šire javnosti i otvaranje prostora za diskusiju o uzrocima migrantske krize, koja se ne može svesti na terminalnu odrednicu “trenutna humanitarna kriza”, već na permanentnu krizu kapitalizma kada su u pitanju siromašni i obezvlašćeni.

U trenutku pisanja ovog izvještaja hrvatska Vlada najavljuje da će u saborsku proceduru uputiti izmjene Zakona o strancima. Budući da je postojeći Zakon nastao u nešto drugačijem kontekstu, u Vladi smatraju da su preinake nužne. U skladu s naporima iz Europske unije, “pokušaj pomaganja strancu u nezakonitom prelasku državne granice, tranzitu i boravku” moći će se kazniti kaznom i do 23 000 kuna. Ova kriminalizacija solidarnosti govori da trenutni *status quo* zahtijeva nešto radikalnije poteze hrvatske Vlade.

Kroz Hrvatsku je u posljednjih par mjeseci prošlo gotovo 700 000 osoba. To su ljudi koji su se uputili u Europu s nadom u sigurniji život, što podrazumijeva pravo na plaćen rad, zdravstvenu zaštitu i obrazovanje. Ne samo da pobrojene stvari u većini slučajeva izostaju, nego se urušavaju i postojeći stubovi. Kako je balkanska ruta zatvorena prije nekoliko mjeseci, deseci tisuća ljudi ostaju zarobljeni pred kontinentom Europa, dok Europska unija sa svojim perifernim državama gazi u autoritarnost. Zbog toga svaki radikalni pokret nužno mora raditi na preuzimanju i uništenju postojećih institucija te gradnji alternativnih. Kako piše Peter Gelderloos: “(...) bogati će tvrditi kako oni imaju više prava na posjedovanje tvornica i stotina hektara zemlje nego što siromašni imaju pravo na hranu i zaklon (...)” Iz tog smo razloga ove godine marširali pod geslom — za otvorenu i solidarnu Europu! ◀

POPLAVE SU BILE VELIK TEST ZA SVE NAS

RAZGOVOR S ČLANICOM MAZ-A MISLAVOM ŠAJATOVIĆEM ŠUBOM

RAZGOVOR VODILA: MATEA GRGURINOVIĆ

* *Matea Grgurinović je članica MAZ-a. Dane provodi s dvije mačke i jednim Hrvojem. Voli pisati i masline. Kušin joj nije stina.*

Mislav je članica MAZ-a i već deset godina volonter Crvenog križa. Kao osoba koja je sudjelovala u akcijama pomoći tijekom poplava u Slavoniji i izbjegličkog vala u Hrvatskoj, u intervjuu iznosi osobne dojmove i iskustva iz tih volonterskih akcija te ne predstavlja Crveni križ. Uspoređujući rad u dvjema različitim organizacijama uviđamo koje su prednosti većih organizacija poput Crvenog križa, a koje prednosti i potencijali leže u onim manjim, samoorganiziranim.

Volonter si Crvenog križa već deset godina. Kako si ušao u tu organizaciju?

Sasvim slučajno, počeo sam u osnovnoj i srednjoj školi. Uključio sam se kada sam dobio mogućnost otići na prvu pomoć, završio na natjecanju sa srednjom školom i nakon toga odlučio nastaviti svoj aktivistički, odnosno volonterski rad u Crvenom križu.

Što si uglavnom radio prije nego što si se angažirao na pomoći izbjeglicama?

Prije toga, prvih šest, sedam, osam godina radio sam s mladima, na obuci učenika osnovnih i srednjih škola u području prve pomoći i humanih vrednota, na razvoju međunarodnog pokreta Crvenog križa i *Crvenog polumjeseca*. Radili smo na programima prevencije trgovanja ljudima kod učenika osnovnih i srednjih škola, gdje smo održavali radionice u razredima na nastavi SRZ-a (sat razredne zajednice, op. ur.) jedanput mjesečno ili jedanput godišnje u svakom razredu.

Kada je krenuo izbjeglički val, kako je taj proces izgledao?

Ako se možemo vratiti dvije godine unazad, sve je počelo s poplavama na području Hrvatske koje su prvi poslijeratni ispit za policiju i vojsku te vladin sektor. Za vrijeme poplava, koje su pokazale nedostatke u kompletnom sustavu, jednostavno se dogodilo da nitko drugi osim vojske nije znao kako postupati, što da se radi u trenutku kad nasip puca... Državne službe su neorganizirane, nitko nema ideju kako ljude prevesti, popisati... Crveni križ se uključio s jednom od svojih najstarijih i osnovnih zadaća – službom traženja – koja podrazumijeva vođenje evidencije prisilno i privremeno evakuiranih osoba koje su napustile svoje domove. Hrvatska ima sistem po kojem vi

kao volonter međunarodne organizacije, koja za to ima mandat u vlastitoj državi, ne možete tražiti nekoga dokumente, odnosno ta osoba vam ih nije dužna predati. Nemate ovlasti legitimirati nekoga, to jedino može policijski službenik i tako nastaju dvojne baze podataka koje se u nekim dijelovima u potpunosti razlikuju od podataka koje ima MUP i onih koje imamo mi. Druga stvar je da se u Hrvatskoj na milijardu različitih strana prikupljala pomoć za 15 000 ljudi koji su bili evakuirani s jednog područja.

Prikupljanjem pomoći u određenim manjim udrugama, kao što je bio slučaj i u MAZ-u i mnogim drugim na području Zagreba, stvorila su se ogromna skladišta koja nisu povezana i to je veliki problem jer ne znate komu je što dano. Nedostaje sistematski popis za to da bi se pomoć mogla podijeliti što većem broju ljudi.

Čuli smo i neke kritike na račun Crvenog križa, da ta pomoć nije bila dostavljena...

Tamo sam proveo dva kritična mjeseca od 29. svibnja do 29. srpnja i mogu reći je da je podjela u prvim danima bila kaotična, čisto iz razloga nedostatka ljudstva i materijala. Vi nemate što dijeliti ljudima, dajete ono što imate u skladištu, ali problem je da se nije znalo tko što dijeli. Imate situaciju da su u jednom selu svi dobili sve što im treba, u drugom nisu dobili ništa; onda imate drugu situaciju gdje je pola sela oštećeno, a pola sela nije; ili je nekome voda bila u dvorištu, nekome u kući, a apsolutno svi traže odštetu. No ne možeš dati jednako.

Je li iskustvo s poplavama pomoglo pri radu s izbjeglicama?

Iskustvo poplava bio je prvi test za današnju suradnju, kako NGO-a, tako i strukture države, i za raspodjelu posla, zaduženja, tko će što dati, da ne dođe opet do tih problema i da se ne dogodi da jedna osoba dobije sve, a druga ništa.

Kako su izgledali ti počeci i prvi dani, jes li bio na terenu kada je krenuo izbjeglički val?

Mi zapravo nismo službeno, nego prikriveno i osobno, počeli razmišljati o prolasku ljudi kroz Hrvatsku u onom trenutku kada su Mađari počeli dizati žicu na granici sa Srbijom i kada je bilo jasno da će ti ljudi svoj put nastaviti bez obzira na sve, kao što će ga vrlo vjerojatno pokušati nastaviti i sada, bez obzira na to

što više nisu dobrodošli u Europskoj uniji. Većina tih ljudi ima jedan jedini cilj, a to je bolji život kojem se nadaju i o kojem imaju iluzije da će, kada dođu u Njemačku ili Švedsku, dobiti posao plaćen 5000 eura mjesečno i sve ostalo.

Kako se nosiš s takvim emocionalnim iskustvima, koja su vjerojatno izrazito stresna i iscrpljujuća?

Vodiš odvojeni život, onaj koji se događa na terenu u tom trenutku i onaj koji vodiš privatno, u svojoj lokalnoj zajednici. Ova iskustva jesu užasno traumatična, pogotovo kada se prvi put susrećeš s ljudima što vrlo vjerojatno većini izaziva stres i s čime se neće apsolutno svatko moći nositi.

Počeli smo 15. ili 16. rujna, prvi dan kada su izbjeglice došle u Hrvatsku. Tada je nekoliko kolega bilo u Tovarniku, na granici sa Srbijom gdje su izbjeglice pristizale, ali je u tom trenutku vladao neki tihi kaos u kojem nitko ništa nije znao. Sljedeći dan profunkcionirao je prihvati u Zagrebu gdje je otvoren prihvatni kamp.

Ljudi su bili smješteni u Ježevu, u prihvatilištu u hotelu Porin, i u Kutini, ali kapaciteti nisu bili dovoljni za sedam tisuća ljudi koji u tom trenutku dolaze na granicu. Bilo je potrebno uspostaviti neko mjesto koje ima kapacitet za prihvati nekoliko tisuća, a ne nekoliko stotina ljudi. Kamp u Opatovcu podigla je Hrvatska vojska u roku od 22 sata. Budući da je cijeli kamp podignut u ta 22 sata te na lokaciji koja u blizini nema mogućnost smještaja većeg broja volontera i zaposlenika, funkcionirao je dosta kaotično. Na prostoru bivšeg skladišta podignuta su dva naselja, no mjesta je bilo dovoljno samo za skladištenje hrane. Kapacitet skladišta bio je premalen za prihvat tolikog broja nadolazećih ljudi i sigurno ne u skladu s EU standardima. Većina ljudi se u kampu nije zadržavala dulje od dva sata.

Misliš li da tako velike strukture koje su organizirane na takav način imaju kakve nedostatke pri snalaženju i reagiranju na takve situacije?

Postoje neki nedostaci, ali mislim da su to nedostaci poput manjka ljudstva i mogućnosti mobilizacije. Činjenica je da su jače međunarodne organizacije poput UN-ovih, isto kao i CK, zastupljene u gotovo svim zemljama. Zato mislim da puno

Fotografije iz Mislavove privatne arhive

lakše razmjenjujemo informacije na terenu, puno smo spremniji i brže odgovaramo na veću ili manju količinu ljudi, nego neke manje organizacije civilnog društva koje možda nemaju toliki kapacitet u obliku ljudstva ili skladišta i robe. No ono što manje organizacije mogu odraditi i uglavnom odrađuju jest upravo kontakt, prvi kontakt s ljudima i otvaranje nekih novih ruta. NGO-ovi su odigrali jako bitnu ulogu i to ne samo u Hrvatskoj, nego i u susjednim državama, na nekim mjestima na kojima ni jedna međunarodna organizacija u tom trenutku nije imala koga poslati.

Ljudi koji su se samoorganizirali i pomagali, dijelili što su imali jer su i sami prošli iskustvo rata kad su morali bježati pa ih je to osobno dotaknulo...

Mi znamo što znači rat i možda smo više nego ostali svjesni kroz što izbjeglice prolaze, razumijemo njihovu nadu i cilj da budu negdje na sigurnom gdje im nitko neće prijetiti, neće spaliti kuću... Mislim da su ljudi, pogotovo na istoku Slavonije, u Vukovaru, Iloku, Vinkovcima, koji su svima nama poznati iz te priče iz devedesetih i situacija u kojima su bili, izrazito empatični.

Što misliš koliko su te organizacije i inicijative, poput Inicijative Dobrodošli!, organizacijski pomogle u smislu razmjene informacija, osiguravanja smještaja? Crveni križ raspolaže postojećom infrastrukturom, recimo. Kako su ovakve inicijative reagirale na situaciju?

Bitno je da postoji korespondencija i suradnja između nekih jakih međunarodnih organizacija i Crvenog križa te države s manjim udrugama, inicijativama i pojedincima koji su se aktivirali. Upravo su ti pojedinci koji su dolazili i i pomagali u stvari odigrali veliku ulogu kada je, na primjer, u jednom trenutku na samoj granici sa Srbijom bilo prisutno puno policajaca, NGO volontera i samo dvoje ljudi iz Crvenog križa te jedna osoba iz UNHCR-a. Činilo mi se da djelujemo koliko možemo, nas dvoje ili troje u tom trenutku iz Crvenog križa, ali uz to imamo i pomoć iza leđa – kada treba pozvati doktora, hitnu... Vrlo je bitno naglasiti da smo svi zajedno surađivali. Ispričat ću jedan konkretan slučaj kad smo kolege i ja radili noćnu smjenu na granici, a s nama je bila kolegica iz UNHCR-a koja

je Libanonka i prevodila nam je s arapskog. Dobili smo dojavu od kolega iz Srbije, od njihovog UNHCR-a, o djevojčici u lošem stanju kojoj je hitno potrebna terapija i zbog zdravstvenog stanja ne može se je prevesti s ostalim ljudima. Mislim da u ovakvom trenutku ne postoji neka manja organizacija koja može na taj način i tom brzinom djelovati i prosljeđivati informacije od Grčke preko Makedonije i Srbije do Hrvatske, pa i Slovenije, Austrije, Njemačke... Mislim da smo s te strane odigrali, kao neke jače međunarodne organizacije, vrlo bitnu ulogu jer smo razgranati, bez obzira na to što *Are You Syrious* i *Inicijativa Dobrodošli!* imaju mrežu partnerskih organizacija i razmjenjuju informacije. Pitanje je kojom ih brzinom mogu razmijeniti, tj. mogu li ih razmijeniti u trenutku kad se situacija odvija.

Stekao sam dojam da velik broj volontera izvan jačih organizacija nema informacije o tome što se događa na drugim dijelovima rute i mogućnost međunarodnog surađivanja.

Možda čak nisu toliko priznati od drugih država i državnih tijela kao što je to kod UN-ovih agencija i međunarodnog pokreta Crvenog križa. Mislim da manje nevladine organizacije i inicijative u tom smislu nisu bile spremne odgovoriti na potrebe kao što su to bile spremne međunarodne organizacije koje su na ovo pripremljene u startu.

Kada pričaš o radu NGO-a i ljudi koji su se samoorganizirali, referiraš se na to kao na aktivističko pomaganje. Gledaš li na sebe kao na aktivista?

Smatram da postoji jedna razlika. Svi smo mi aktivisti: i zaposlenici Crvenog križa i UN-ovih organizacija. To nije običan uredski posao od 8 do 16 h, nego posao koji se živi. Ono kako ja poimam aktivizam u manjim gupama odnosi se na vrlo izražen aktivistički pristup u pružanju pomoći direktno osobi koja stoji nasuprot tebe, a ne promatrate onu koja prolazi iza nje. To je ono što svatko od nas želi ostvariti, ljudski kontakt s jednom osobom. Činjenica kod međunarodnih organizacija jest to da nama nije toliko interesantan pojedinac kao takav, već cijela kolona koja prolazi iza. Tako da smo mi bili više orijentirani prema nekoj procjeni svih ljudi koji prolaze i izdvajanju ranjivih skupina te potom izdvajanju onih kojima treba direktna pomoć jedan na jedan.

Imaš li neke ideje o tome kako unaprijediti organizacije poput Crvenog križa?

Teško je, ali napredak se vidi. Kamp u Opatovcu je dizan interventno, praktički preko noći, a kamp u Slavonskom brodu je planiran skoro mjesec dana, tako da je to ono što je nedostajalo i nama u Crvenom križu i vlasti: činjenica da nismo bili pripremljeni na situaciju i nismo se unaprijed pripremili, a da jesmo, vjerojatno bi sve prošlo puno bezbolnije i brže od samog početka. ◀

RAZLIČITOSTI U NAŠOJ ORGANIZACIJI ZA NAS SU PLUS, A NE MINUS

RAZGOVOR S ČLANICOM INICIJATIVE ARE YOU SYRIOUS MILENOM ZAJOVIĆ

RAZGOVOR VODILA MATEA GRGURINOVIĆ

S članicom inicijative Are You Syrious Milenom Zajović, razgovarali smo o motivaciji i “gorivu” koje je dovelo do organiziranja inicijative koja je u kratkom roku i sa stihijском organizacijom pomogla velikom broju ljudi na njihovom izbjegličkom putu. No, takva organiziranja boluju i od izgaranja tog istog goriva i volonteri se stalno nose s nimalo lakim pritiscima. Kad se u sve uplete i birokracija, osjećaj nemoći još se udvostručuje.

Možeš li nešto reći o počecima izbjegličke krize te nastanku i počecima Are You Syrious?

Za mene osobno kriza je počela krajem ljeta 2015., kad sam na regionalnom programu *Al Jazeera* gledala javljanje uživo s grčko-makedonske granice blizu Gevgelije. Bio je to apokaliptičan prizor, potpuno unezvijerena novinarka šetala je između kordona policije i izbjeglica, djeca su bez pratnje tumarala uokolo, jedna žena se onesvijestila samo par metara od TV ekipe. Pomislila sam: u nekom drugom vremenu i mjestu, to je mogla biti moja mama. Impulzivno sam objavila status na *Facebooku* u kojem sam pozvala prijatelje da zajedno sakupimo nešto novca, hrane i bazičnih lijekova za izbjeglice koje su se taman počele okupljati u beogradskim parkovima. Izazov je bio zapanjujuće velik i u nekom smo trenutku morali moliti ljude da nam prestanu donositi stvari jer više nismo imali kamo s njima. Samo par tjedana poslije, Mađarska je zatvorila granice i ta rijeka ljudi prelila se u našu zemlju. AYS je nastao kao neformalna inicijativa volontera koji su se upoznali na tim prvim terenima: na granicama sa Srbijom, Mađarskom i Slovenijom.

Kako je Are You Syrious strukturiran?

Podijeljeni smo u pet sektora: *Teren, Logistika, Senzibilizacija, Razvoj* te *Informiranje*, koji vodim ja. U timu za informiranje imamo pedesetak ljudi, od grupa koje brinu o našim društvenim mrežama, preko ljudi koji svakodnevno prikupljaju i provjeravaju informacije s terena, do urednika koji ih na kraju dana oblikuju u vijesti iz izbjegličkih kampova i drugih kriznih žarišta. Svaki sektor ima neku svoju logiku i specifičnu podjelu posla. Krovno tijelo je *Skupština*, u kojoj može sudjelovati svatko tko odluči postati aktivni član naše udruge i koja izglasava sve bitnije odluke važne za naše buduće djelovanje.

BRŽE REAKCIJE

Možeš li nešto reći o prednostima i nedostacima takvih organizacija poput AYS naspram velikih organizacija, poput Crvenog križa? Kako su takve rigidne organizacije poput CK reagirale na počecima izbjegličkog vala?

Kao što je bio slučaj s nedavnim poplavama, ova je kriza pokazala važnost nezavisnih, pa i neformalnih mreža solidarnosti koje su briljirale u brzim humanitarnim intervencijama. U prvim danima krize prvo su dolazili nezavisni volonteri pa policija, a veće organizacije poput *Crvenog križa* i UNHCR-a na neke su lokacije kasnile tjednima. Dok su više političke strukture shvatile što se događa, većinu posla već su obavili neki potpuno anonimni ljudi. U početku smo se zbog toga silno ljutili. Danas razumijem da nam je upravo neformalni karakter našeg djelovanja omogućavao da bez obzira na doba dana ili noći u roku od pola sata budemo tamo gdje smo potrebni, bez radnog vremena, slanja dopisa, čekanja dozvola... No i dalje mi se čini da u našoj zemlji birokratske zavrzlake često služe i kao izgovor za nedjelovanje, pogotovo u slučaju tih većih organizacija.

AYS se nedavno registrirao kao udruga. Zašto ste se odlučili na taj korak i koliko je to “formaliziralo” vaš rad? Je li se tim činom nešto promijenilo u organizaciji?

U Hrvatskoj privatne osobe ne smiju prikupljati donacije niti organizirati neprijavljene humanitarne akcije, dakle za dugoročni rad bilo je ključno imati legitimaciju udruge. Pomalo smo naivno krenuli u tu avanturu, očekujući da će sve biti bajno jednom kad postanemo udruga, no stvarnost je sasvim drugačija. Hrvatski zakoni kao da su namjerno pisani s ciljem da nove aktere onemoguće u humanitarnom radu, na koji par velikih organizacija već godinama ima oligopol. Da biste se registrirali kao humanitarna udruga, potrebno je obaviti bar pet humanitarnih akcija. Za svaku od njih dozvola se čeka mjesec dana, a smijete imati samo dvije godišnje. Dakle mi možemo postati humanitarna udruga tek za dvije i pol godine, kad potreba za našim djelovanjem možda više neće ni postojati. O svakodnevnom pravno-formalnim apsurdima s kojima se susrećemo bolje da ni ne počnem pričati.

BROJNOST VOLONTERA I BURNOUT

Izbjeglički val je u Hrvatsku došao u rujnu 2015. i ne čini se da će se taj problem tako brzo riješiti. Nedavno ste skupljali novčana sredstva za slanje pomoći izbjeglicama u Grčku te redovno objavljujete svoja medijska izvješća (news digest), što zahtijeva kontinuiran i predan rad. Svjesni smo da često nakon početnog entuzijazma dolazi do zamora i gubitka ljudi. Kako “privlačite” volontere i zadržavate njihov interes za organizaciju i temu? Koliko aktivnih volontera sudjeluje u radu?

Čini mi se da u jednom trenutku prošle godine, kada je izbjeglička kriza bila udarna tema u svim medijima, postalo *cool* raditi s izbjeglicama. Javljalo nam se mnogo “vikend-ratnika” koji su samo željeli otići u bilo koji kamp i napraviti puno *selfija* sa

Fotografije objavljene uz tekst ustupili su nam AYS.
Fotografija na prethodnoj stranici: Idomeni
Fotografija iznad: Slovenija
Fotografija ispod: Dunkirk

sirijskom djecom. Bez ikakve želje da umanjujem ogroman doprinos, velikodušnost i motivaciju nebrojenih ljudi koji su ostavili srce na terenu, bilo je mnogo takvih “volonturista” čija je prisutnost znala biti kontraproduktivna jer se neki od njih nisu znali nositi sa stresom koji ovakav rad podrazumijeva. Jedan nekontrolirani volonter mogao je napraviti štetu koju bismo kasnije tjednima popravljali i zato je bilo ključno dobro procijeniti potencijalne suradnike. To je bio period u kojem smo čak morali odbijati ljude jer su naši koordinatori volontera 24 sata na dan, sedam dana u tjednu koordinirali dvjestotinjak volontera na terenima u Hrvatskoj i okolici. U međuvremenu je interes za krizu splasnuo, pa je i novih volontera sve manje. Imamo stabilan tim od nekoliko desetaka ljudi koji i dalje svakodnevno odvajaju svoje vrijeme i novac kako bi pomagali izbjeglicama. To su ljudi koji su žrtvovali svoje privatne odnose, poslove, u nekim slučajevima i vlastito zdravlje da pomognu drugima. A često volontiraju na vrlo neglamurnim poslovima i nitko nikada neće znati koliko su zapravo doprinijeli.

Nekada je izrazito teško odvojiti privatni život od aktivizma, aktivistički angažman često može potpuno obuzeti život. Kako se nosite s izgaranjem (burnoutom) te imate li nekakav sistem podrške u takvim slučajevima?

U početku smo djelovali gonjeni adrenalinom, ne štedeći se nimalo. Mnogi tjednima nisu dolazili kući, drugi pak uopće nisu izlazili iz stana, pružajući *online* podršku izbjeglicama i kolegama na terenu. Kada je postalo jasno da je ovo maratonska utrka, a mi smo u nju krenuli kao sprinteri, počeli smo se suočavati s vlastitim mentalnim i fizičkim granicama. Mnogo nas je iz toga izašlo ozbiljno narušena zdravlja. Među volonterima nisu rijetki slučajevi PTSP-a. Zbog toga danas sve više govorimo o potrebi za sustavnijim sustavom podrške volonterima, pri čemu ne mislim samo na one koji rade na terenu, nego i na one koji rade kod kuće. Neopisiv je osjećaj nemoći kad nekome daš zadnji paket hrane, a onda vidiš dijete koje nije danima jelo.

Podjednako je užasno dobiti poruku “ovo su naše koordinate, tonemo” u privatni inbox, znajući da su ti ljudi negdje u Egejskom moru, a ti si u svojoj sobi u Zagrebu. To se nedavno dogodilo jednoj našoj volonterki i samo zahvaljujući njejoj

pribranosti ljudi su na vrijeme spašeni. Nakon takvih stvari ponekad je nužno prisiliti osobu da uzme par dana pauze. Podrška psihologa također puno znači, samo je volonteri još uvijek premalo traže.

Kao što smo rekli, ponekad je teško odvojiti privatni život od aktivističkog, no također je teško i odvojiti prijateljske odnose od onih drugarskih. AYS okuplja velik broj ljudi - kako prelazite preko ideoloških razilaženja u organizaciji? Postoji li neki minimum oko čega se svi slažete?

Tu smo da pomažemo drugima i to je jedino oko čega smo svi suglasni. Ako postoje nesuglasice oko načina na koji ćemo nešto napraviti, Skupština će glasati i tako ćemo se dogovoriti. Specifičnost AYS-a je iznimno heterogen fond volontera. Neki od njih dolaze iz velikih korporacija, drugi su anarhisti, treći rade u državnim službama, četvrti su nezaposleni. U udruzi imamo srednoškolce i umirovljenike, domaće ljude i strance... Naravno da se pojedinci toliko različitih zaleđa ne moraju i neće u svemu slagati, ali shvatili smo kako spajajući naša često vrlo specifična znanja i iskustva možemo postići mnogo više nego što bismo mogli da smo birali suradnike po kriteriju međusobnog svidanja. Jedna osoba iz korporativnog svijeta s lakoćom će otvoriti vrata koja bi nama drugima bila zatvorena. Ja ću kao novinarka bolje mentorirati urednike naših vijesti od, recimo, medicinske sestre čija je vrijednost na terenu neprocjenjiva, dok bih ja u mnogim situacijama u kojima se ona sjajno snalazi bila neupotrebljiva. U ovom smo procesu svi naučili gledati različitosti kao plus, a ne minus naše organizacije. ◀

Fotografije: Latakia

SEATTLE SOLIDARITY NETWORK: VODIČ ZA IZGRADNJU USPJEŠNE MREŽE SOLIDARNOSTI

NAPISALA DVA ORGANIZATORA
SEASOLA

S ENGLSKOG JEZIKA PREVELA MIRNA ŠIMAT

* *Mirna Šimat je prevoditeljica, članica MAZ-a.*

Donosimo prijevod teksta originalno objavljenog na stranici Libcom direktno-demokratski organizirane mreže Seattle Solidarity Network. SeaSol organiziraju stanare i radnike, te daju vrijedne savjete za koje smatramo da mogu pomoći svakoj grupi koja želi uspostaviti mrežu solidarnosti, a koja će se tijekom rada zasigurno susresti s pitanjima poput: kako privući ljude?; kakvu strategiju koristiti?; kako strukturirati vlastitu grupu?; kako prihvatiti različite razine uključenosti članova u rad?

Seattle Solidarity Network (ili skraćeno SeaSol) mala je ali rastuća organizacija radnika i stanara za uzajamnu pomoć koja se s pomoću direktne kolektivne akcije bori za ostvarenje specifičnih zahtjeva. SeaSol osnovali su krajem 2007. godine članovi sindikata *Industrijski radnici svijeta (Industrial Workers of the World, IWW)*, a radi se o direktno-demokratskoj, posve volonterskoj organizaciji bez središnjice i bez redovitog izvora financiranja izuzev manjih individualnih donacija. Uspješno smo se borili protiv široke lepeze načina na koje poslodavci i najmodavci zloupotrebljavaju svoj položaj, uključujući neisplatu plaće, nebrigu o nekretninama, krađu pologa, nečuvano visoke stanarine i predatorske tužbe.

U posljednjih nekoliko mjeseci primili smo mnoštvo upita od ljudi iz drugih gradova koji žele pokrenuti nešto poput SeaSola u svojim zajednicama. U ovom nam je članku namjera opisati naše iskustvo pokretanja i rasta SeaSola, a za dobrobit onih koji pokušavaju izgraditi nešto slično.

Molimo, imajte na umu: pišemo ovo kao pojedinci, a ne u ime organizacije.

DEFINIRANJE RASPONA

Prvi je korak u pokretanju organizacije odlučivanje o tome čemu ona služi. Kad smo osnivali SeaSol, pazili smo da raspon tema kojima će se baviti postavimo vrlo široko i to se pokazalo kao jedan od najvećih aduta organizacije. Prošlog smo se mjeseca borili protiv agencije za iznajmljivanje nekretnina zbog naplaćivanja naknade za uklanjanje parkiranog automobila.

Trenutačno se protiv vlasnika restorana borimo za neisplaćene plaće. Sljedećeg mjeseca možda ćemo se suočiti s bankom, osiguravajućim društvom ili upravom škole.

Budući da su ljudi toliko navikli na organiziranje oko jednog jedinog cilja, u početku je nekima bilo teško pojmiti organizaciju koja se ne bavi samo radničkim pitanjima ili samo pitanjima stanovanja, nego bi se podjednako usredotočila na oboje, i na više od toga. Također se forsiralo da se projekt ograniči samo na određene sektore radničke klase, kao na primjer na najsiromašnije među siromasima, radnike u specifičnim industrijama ili na specifične četvrti unutar grada.

Radije nego da se specijaliziramo za određena pitanja, inzistirali smo na zadržavanju širokog i fleksibilnog raspona. Bilo koji radnik ili stanar na području Seattlea može nam se pridružiti i nastaviti svoju bitku u SeaSolu.

PREDUVJETI

Ljudi koje zanima kako se SeaSol pokrenuo često pitaju je li nas tko financirao, jesmo li imali ured ili jesmo li imali široko pravno znanje. Nismo imali ništa od toga i ništa od toga nismo trebali. Međutim, bilo je nekoliko osnovnih stvari koje su nam uistinu bile potrebne kako bi sve zaživjelo i koje su vjerojatno jednako nasušne bilo kome drugome tko bi htio izgraditi solidarnu mrežu.

1. **Jedan ili dvoje pouzdanih organizatora.** Od svih ključnih elemenata do ovoga je najteže doći. Bez njega je bilo koja nova mreža solidarnosti osuđena na propast. Drugi aktivisti dolaze i odlaze, ali mora postojati barem nekolicina onih koji su krajnje predani projektu, kompetentni, samoorganizirani, kadri posvetiti mnogo vremena radu i koji planiraju ostati u organizaciji barem nekoliko godina. SeaSolu je od pomoći bilo i to što su neki od njih imali prijašnjeg iskustva u organizaciji.

2. **Sposobnost okupiti barem 15-20 ljudi.** Ovo je samorazumljiv uvjet, ali ljudi koji su novi u organiziranju gotovo uvijek precijene broj ljudi koje mogu mobilizirati. Postići da 15 ljudi dođe na akciju obično znači da ti njih 25 prethodno kaže: “Da, bit ću tamo.”

3. **Sposobnost doprijeti do ljudi i pronaći radnike i stanare koji su u sukobu sa svojim šefovima i najmodavcima.** SeaSol je to postigao plakatima na autobusnim stanicama.

4. **Neki logistički detalji.** Pokretanje mreže solidarnosti zahtijeva vrlo malo novca. Trebat ćete mjesto za sastanke, ali nema potrebe za unajmljivanjem ureda. Mi smo cijelu prvu godinu sastanke SeaSola održavali u stanu jednog od organizatora. Trebat ćete telefonski broj i telefon s glasovnom poštom; ne nastojimo biti “dežurni” kad god telefon zazvoni (nismo plaćeni socijalni radnici!). Služimo se besplatnom službom glasovne pošte koja poruke prosljeđuje na našu internu *e-mail* listu.

Također ćete trebati *e-mail* adresu, internetsku stranicu i nekoga s pristojnim poznavanjem grafičkog dizajna za izradu plakata i letaka.

5. **Plan za početak.** Možda ćete doći u iskušenje lansirati svoju mrežu solidarnosti javno pozivajući sve zainteresirane aktiviste na inicijalni sastanak. To je vjerojatno pogreška. Kad smjer projekta još nije čvrsto zacrtan djelovanjem, vrlo je lako skrenuti s puta. Ako u ovoj ranoj fazi održite veliki sastanak na koji ćete dovesti ljude sa širokim rasponom ideja i planova, vrlo ćete vjerojatno dobiti mnogo zbrke i svađa, a ne puno akcije.

U SeaSolu je naša majušna inicijalna grupa aktivista koji slično razmišljaju nekoliko mjeseci provela lijepeći plakate i pobjeđujući u pokojoj bitci prije nego što smo uopće javno najavili naše sastanke ili održali bilo kakvo javno događanje osim akcija.

ZAPOČINJANJE BORBI

Plakatanje. Od samog početka naš je glavni način pronalaženja novih ljudi koji su u sukobima na radnom mjestu ili u unajmljenom domu bio lijepljenje plakata na telefonske stupove.

Većinom ih postavljamo u radničkim četvrtima ili u industrijskim zonama gdje radi mnogo ljudi. Najučinkovitije su mjesto za plakate, čini se, prometne autobusne stanice. Netko tko besposleno stoji čekajući autobus vjerojatnije će imati vremena za čitanje plakata nego netko tko samo prolazi pored.

Sadržaj naših plakata uvijek je krajnje jednostavan i izravan. Želimo započeti bitke u kojima možemo pobijediti s obzirom

RESTAURANT WORKERS!

and coffee shop employees, delivery drivers, or anyone in a bad job situation
EVEN IF YOU'RE NO LONGER EMPLOYED...

Have you experienced any of these problems?

Bosses stealing your tips?

Missing wages?

Not getting overtime pay?

Even if you are not "officially" employed,
you are still entitled to overtime pay.

CONTACT US. TOGETHER WE CAN FIGHT BACK!

Seattle Solidarity Network

206.350.8650 www.seasol.net

We are a volunteer network of working people who defend each other through collective action and mutual support.

na trenutnu veličinu i moć, stoga naši plakati navode konkretne probleme s kojima mislimo da bismo se mogli nositi: “neisplaćene plaće?”, “ukraden plog?”. Ako se netko upravo suočava s nekim od tih problema, te će mu riječi vjerojatno zapeti za oko. Nema sumnje da i u vašem gradu postoje ljudi koji su preveslani. Ne odustajte ako vas odmah ne nazovu. Ako stalno lijepite plakate po različitim mjestima i još vas uvijek nitko ne zove, promislite o redizajnu svoga plakata.

Primanje poziva i dogovaranje prvog sastanka. Kad nas netko nazove u vezi sa sukobom sa svojim poslodavcem ili najmodavcem, SeaSolov tajnik toga tjedna presluša glasovnu poštu i odgovori im na poziv. Tajnik postavlja pitanja, kratko posluša njihovu priču, objasni čime se bavi naša grupa i, ako priča ima smisla, dogovori prvi sastanak sa strankom, obično na javnom mjestu poput kafića. Na tom inicijalnom sastanku nastojimo da budu prisutna barem dva, ali ne više od četiriju SeaSolovih članova, od kojih je barem jedan predani organizator s ponešto iskustva.

Agitacija – Edukacija – Organizacija. Na prvom sastanku prolazi-mo kroz klasične organizacijske korake: agitaciju – edukaciju – organizaciju. Agitacija u ovom slučaju ne znači održati govor. Znači slušati njihovu priču (čak i ako su vam je već rekli preko telefona) i postavljati pitanja da biste saznali koliko im točno nepravde utječu na život. U razgovoru o tome oni sami sebe “agitiraju”; drugim riječima, na površinu izlaze emocionalne sile zbog kojih su nam se uopće odlučili javiti.

Sljedeći korak, edukacija, znači pomoći ljudima da shvate kako se u njihovoj situaciji nešto može poduzeti kolektivnom direkt-nom akcijom. Mi to činimo ukratko opisujući kako naše akcijske kampanje funkcioniraju služeći se stvarnim primjerima. Dajemo im sliku o tome kakva bi mogla biti njihova prva akcija. Ne sere-mo im i ne obećavamo da ćemo pobijediti u njihovoj bitci, ali se trudimo da steknu dojam o strategiji koja je u pozadini naših kampanja i o tome zašto ona obično uspijeva.

Konačno, organizacija znači ulaženje u konkretne, praktične zadatke koje će sami morati obaviti. Ako se odlučimo boriti za njihov cilj, bi li mogli i htjeli dolaziti svaki tjedan na naše sastanke i sudjelovati u planiranju? Jesu li voljni postati članovi mreže solidarnosti, primati česte telefonske pozive na akcije

podrške drugim radnicima i stanarima i obvezati se na dolazak kad god mogu?

ODLUČIVANJE O TOME IDE LI SE U BITKU

Prvi sastanak završavamo dogovorom da ćemo im se javiti, obično telefonski, kad SeaSol kao grupa odluči ide li u bitku. Obično o tome glasamo (pravilo većine) na našem tjednom sastanku. Ako je doista hitno, koristimo se procedurom pasiv-nog konsenzusa nazvanom pravilo 24 sata šaljući *e-mailom* prijedlog našoj čitanijoj *e-mail* listi. Ako nitko ne podnese prigovor u roku od 24 sata, prijedlog prolazi.

Služimo se trima glavnim kriterijima pri odlučivanju želimo li se upustiti u bitku: je li bitka dovoljno izazovna da motivira naše članove i pristaše; jesu li oštećeni radnici/stanari spremni sudjelovati u kampanji; možemo li pobijediti.

Kad mislimo da ne možemo pobijediti u bitci (ili nemamo kapaci-teta i imamo previše tekućih bitaka), ne upuštamo se u nju.

Kretanje iz pobjede u pobjedu osnažuje i jača grupu; zapinjanje u bitkama koje ne možemo dobiti imalo bi suprotan učinak. Kako jačamo, bitke u kojima ne možemo pobijediti sada bit će moguće dobiti u budućnosti.

ZAHTJEVI

Formuliranje zahtjeva.

Prije no što možemo odlučiti o tome hoće li bitku biti moguće dobiti, moramo točno znati za što se borimo. To moramo dokuči-ti tijekom inicijalnog sastanka. Kad se netko s nama prvi put nađe, obično ima problem sa šefom ili najmodavcem, ali nema spreman zahtjev. Mi im moramo pomoći da osmisle jasan, precizan, razu-man zahtjev koji mogu saopćiti šefu ili najmodavcu, govoreći im točno što očekujemo da naprave kako bi pokušali riješiti problem.

Sastavljanje pismenog zahtjeva.

Kad iznosimo svoje zahtjeve, uvijek to činimo predajući pismo sa zahtjevom. Kad bismo svoje zahtjeve iznosili usmeno, možda bismo zapeli u beskonačnim raspravama sa šefom ili najmodav-cem, što bi dovelo do zbrke i odgađanja. Iznošenje zahtjeva napismeno pomaže da se to izbjegne, a također omogućuje grupi da demokratski odluči koju točno poruku želi poslati šefu

ili najmodavcu, bez velikog rizika od konfuzija ili nesporazuma. Nastojimo da nam pisani zahtjevi budu krajnje kratki i jasni. To katkada nije lako jer je često prvi poriv osobe koju podržavamo da pismo iskoristi kao sredstvo izražavanja vlastitog bijesa prema šefu ili najmodavcu ili za iznošenje podugačkih opravdanja za svoje zahtjeve.

PREDAJA ZAHTJEVA

Naše bitke uvijek počnu masovnom predajom zahtjeva. Okupimo grupu od 10-30 ljudi koji odlaze s oštećenim radnikom ili stanarom i suočavaju se sa šefom ili najmodavcem u njegovu uredu ili domu. To nije nasilno sučeljavanje, ali nije ni prijateljski posjet. Grupa je tamo da privuče pažnju šefa ili najmodavca, da pokaže da zahtjev prati stvarna podrška i da ih natjera da dobro razmisle prije no što pomisle na osvetu. Ne upuštamo se u razgo-vor; ponekad su te akcije zapravo posve tihe. Nakon što se cijela grupa okupi ispred šefa ili najmodavca, oštećeni mu radnik ili sta-nar prilazi i predaje pismo sa zahtjevom, nakon čega odlazimo.

Neki su tvrdili da bi brže i lakše bilo pismo sa zahtjevom samo poslati poštom. To bi možda i vrijedilo za neke slučajeve, u smislu da bi se na naše zahtjeve tako učinkovitije odgovorilo, ali to ne bi poslužilo našem većem cilju izgradnje javne sile. Predaja zahtjeva osobno kod grupe jača osjećaj solidarnosti na način na koji slanje poštom nikada ne bi moglo. Ljudi koji sudjeluju u predaji zahtjeva osjećaju se nakon toga osobno povezanim sa bitkom.

Kad planiramo akciju predaje zahtjeva, ne želimo da šef ili najmodavac znaju da dolazimo. Bez elementa iznenađenja akcija bi imala mnogo slabiji učinak. Mogli bi čak dogovoriti da za vrijeme akcije budu odsutni ili da nas dočeka policija.

Akcije predaje zahtjeva mogu biti napeto iskustvo za neke ljude, posebno nove. Kako se približavamo uredu ili domu mete, ljudi na čelu djeluju kao da žele hodati brzo, dok oni pozadi pomalo otežu. Tako smo imali situaciju u kojoj je osoba na čelu gotovo sama stigla u ured mete te u svojoj nervozi predala zahtjev i krenula odlaziti prije no što je većina zaleđa uopće imala priliku ući u prostoriju.

Fotografije i vizuali preuzeti su sa internetskih stranica:
www.iww.org
www.seasol.net

Borba protiv vlasnika restorana zbog neisplate plaće radniku koji je deportiran u Meksiko.

Borba protiv najmodavca koji se nije brinuo za nekretnine.

SeaSolova borba protiv vijetnamskog restorana koji je zadržavao napojnice radnika.

Zašto ne treba odbijati otići prije nego što šef/najmodavac popusti? Neki su pitali zašto jednostavno ne ostanemo u uredu mete dok ona ne riješi problem. Nema sumnje da ih naša akcija ponekad zastraši toliko da popuste na licu mjesta. No što je s ostalim slučajevima, kada se odluče inatiti i odbijaju popustiti? Da bi nam uzvratili, moraju samo pozvati policiju i čekati. Nakon nekog vremena policija bi stigla nasilno nas ukloniti, a sa snagom koju u ovom trenutku imamo ne bismo mogli dugo izdržati. Tada bismo tratili vrijeme na obranu pred zakonom umjesto da planiramo daljnje akcije protiv šefa ili najmodavca.

STRATEGIJA

Ako šef/najmodavac ne popusti prije našeg roka, počinje kampa-nja pritiska. Kroz kontinuirani niz akcija trudimo se stvoriti sve neugodniju situaciju za šefa ili najmodavca iz koje im je jedini izlaz udovoljavanje našim zahtjevima.

Da bismo ovo ilustrirali, donosimo popis akcija koje smo poduzeli u našoj bitci s *Nelson Propertiesom*, redom od prve do posljed-nje akcije:

1. Obavili smo masovnu predaju zahtjeva.
2. Počeli smo s kontinuiranim i redovnim postavljanjem plakata po mnogim Nelsonovim zgradama na kojima je pisalo: “Nemojte unajmljivati ovdje.”
3. Krenuvši od vrata do vrata, počeli smo s trenutačnim Nelsonovim najmoprimcima razgovarati o stanarskim pravima.
4. Pokrenuli smo niz kraćih straža pred Nelsonovim uredom.
5. Dostavili smo pisma Nelsonovim susjedima u kojima ih upozoravamo da u njihovoj sredini postoji iznajmljivač (kojeg još nismo imenovali) koji financijski iskorištava svoje najmoprimce dok paralelno ne održava nekretnine (eng. *slumlord*), i u kojima obećajemo da ćemo se vratiti da bismo sa svakim susjedom detaljno raspravili o ovome problemu. Pobrinali smo se za to da i Nelson dobije kopiju pisma.

I onda smo pobijedili.

TAKSONOMIJA TAKTIKE

Za svaku taktiku koju razmatramo moramo si postaviti sljedeća pitanja:

Boli li ih? Na primjer, šteti li im financijski? Vrijeđa li njihov ugled? Šteti li njihovoj karijeri?

Boli li nas? Opterećuje li previše naše ljude? Prijete li nam zbog nje uhićenja, progoni i tužbe? Možemo li mobilizirati ljude tom taktikom? Hoće li se svidjeti našim ljudima? Hoće li je razumjeti? Hoće li je biti sposobni provesti? Je li predviđena za vrijeme kad su ljudi na raspolaganju?

Želimo da sve naše akcije u ljudima grade iskustvo, samopouz-danje, znanje i radikalizaciju. Želimo akcije koje osnažuju, izbjegavajući tako bespomoćnost koja proizlazi iz oslanjanja na birokrate, socijalne radnike, odvjetnike i druge “stručnjake”.

MOBILIZIRANJE

Kako je cilj mreže solidarnosti poduzeti direktnu akciju, mobilizi-ranje ljudi za akcije jedna je od najvažnijih stvari koje kao grupa radimo. Sposobnost za mobiliziranje shvaćamo vrlo ozbiljno. Trudimo se ne tratiti vrijeme ljudima i ne zavlačiti ih čestim otkazivanjima ili odgađanjima akcija i nastojimo zajamčiti da su nam akcije vrijedne dolaska.

STRUKTURA I KAPACITET ORGANIZIRANJA

Na početku SeaSol nije imao gotovo nikakvu formalnu strukturu. Nije bilo potrebe za tim jer smo bili sasvim mala skupina ljudi s niskom razinom aktivnosti. Kako je grupa rasla i postajala sve aktivnijom, shvatili smo da bismo uskoro mogli imati veću potre-bu za formalnim strukturama, ali nismo ih se trudili zacrtati unaprijed. Kada sagledamo stvari iz današnje pozicije, čini se da je to bila mudra odluka. Da smo trošili vrijeme svađajući se, planirajući, a onda i održavajući formalne strukture koje bismo možebitno mogli nekada zatrebati, to bi bila ozbiljna prepreka za našu sposobnost da počnemo poduzimati akcije i graditi stvarnu snagu. Umjesto toga smo s vremenom dodavali dijelove strukturne organizacije (na primjer organizacijski tim, tajničku ulogu, definiciju članstva) po potrebi, budući da su povećan

opseg i složenost grupe stvorili kako potrebu za njima tako i kapacitet da ih ustanovimo.

Tijekom razvijanja SeaSolove strukture, stalno smo se borili s činjenicom da postoje krajnje nejednake razine uključenosti među različitim pojedincima u grupi. Načelno bismo radije da svi jednako sudjeluju. Međutim to, čini se, nije moguće u volonterskoj organizaciji. Uvijek ćemo (budemo li imali sreće) imati neke ljude koji žele potrošiti polovicu svojeg slobodnog vremena na organiziranje mreže solidarnosti, drugi samo žele povremeno primiti e-mail, a ostali su negdje između. SeaSol je odlučio prihvatiti nejednakost kao životnu činjenicu i razviti strukturu koja daje prostora za različite razine uključenosti.

Ono energije što uštedimo na osnovnom organiziranju nastoji-mo potrošiti na razvijanje organizacijskog kapaciteta među novim ljudima. Imamo poluredovite obuke koje pokrivaju osnovne vještine potrebne za vođenje kampanje direktne akcije. Nakon toga često radimo popratne sesije jedan-na-jedan na kojima dijelimo svoje jake točke, poteškoće i ciljeve koje imamo kao organizatori.

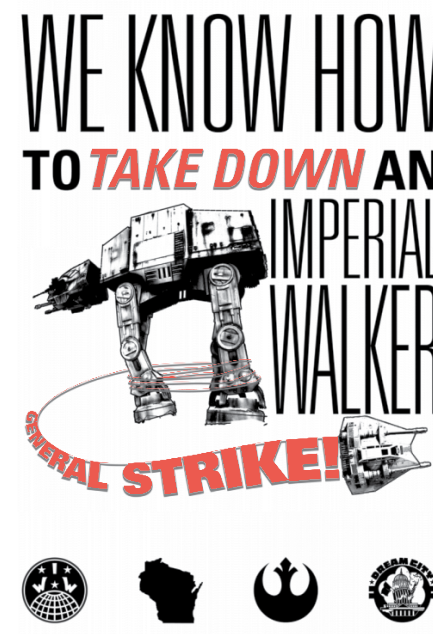
UNUTRAŠNJA ORGANIZACIJA

Dosad je većina *SeaSolovih* bitaka koje su se ticale radnih mjesta bila podrška nekome tko je već dao ili dobio otkaz, ili mu nije isplaćena plaća, ili je nepravедno otpušten, ili mu se poslodavac još na neki način osvećuje (prijeti tužbom, stopira potporu za nezaposlene ili za ozljede na radu itd.). Jednako tako većina naših bitaka s najmodavcima bila je zamišljena kao podrška neko-me tko se već iselio iz zgrade i kome je ukraden polog ili mu je naplaćena nerazumno visoka stanarina. U tim situacijama bivši zaposlenik ili bivši najmoprimac više nema mnogo za izgubiti boreći se jer taj poslodavac ili najmodavac više nije u položaju da ga otpusti ili izbaci na ulicu. To nam omogućava da se goto-vo smjesta bacimo u javnu akcijsku kampanju kako bismo se uhvatili ukoštac s pojedinačnom nepravdom.

S druge strane, kada radimo s nekim tko želi našu pomoć u borbi s trenutačnim šefom ili najmodavcem, strategija mora biti drugačija. Kada bi pojedinačni radnik ili stanar želio putem SeaSolove kampanje ciljati na svoga šefa ili najmodavca, dok je

istovremeno izoliran unutar vlastitoga radnog mjesta ili stanarske zgrade, zasigurno bi doživjeli ekstremnu odmazdu, ako ne i trenutačan otkaz ili izbacivanje iz stana. Stoga je u ovoj situaciji, umjesto neposrednog pokretanja otvorene kampanje kojom bi se određena osoba podržala, naš prvi zadatak pomoći im da izgrade snažan odbor radnika na radnom mjestu, ili stanara u stanarskoj zgradi. To se mora napraviti koliko je moguće “ispod radara”, putem opreznog organiziranja jedan-na-jedan. Tek će tada, ondje gdje postoji ujedinjena grupa na radnom mjestu ili u stanarskoj zgradi, za njih (ili SeaSol) imati smisla pokrenuti otvorenu, javnu borbu protiv šefa ili najmodavca. SeaSol tek sada počinje ulagati ozbiljan trud u razvijanje kapaciteta za takvu vrstu učinkovitog “unutrašnjeg” organiziranja, dok istodobno nastavljamo s našim uobičajenim “vanjskim” bitkama. ▽

* Prijevod je skraćena verzija članka kojega u cijelosti možete pročitati na: <https://libcom.org/library/you-say-you-want-build-solidarity-network>

NEPOKORENA

JASNA JASNA ŽMAK

Jasna Jasna Žmak je rođena u Puli, živi i radi u Zagrebu. 2015. objavila prvu proznu knjigu Moja ti. Piše tekstove za izvedbu, scenarije, poneku kritiku i priču na čudnim mjestima, kao što je ova. Više priča na [mojati.tumblr.com](https://www.tumblr.com/mojati) i [cudnamjesta.tumblr.com](https://www.tumblr.com/cudnamjesta)

Ja nikada ne pišem ništa o politici. Sve su moje priče ljubavne, o ljubavi, o našoj ljubavi, (i nekim ljubavima prije nje), o nama dvjema zaljubljenima... Uspjela sam ispisati čitavu jednu takvu knjigu, o ljubavi i ni o čemu više. Zapravo, o ljubavi i ponekad o jeziku.

(Knjiga se zove *Moja ti* i možete je posuditi u skoro svakoj knjižnici.)

O ljubavi, o jeziku i ponekad, o rodu, tako me ispraviš pa ispadne da ipak ne pišem samo o ljubavi, što sam i sama zapravo znala. Pišem i o jeziku, da, i o rodu, i o raznim drugim stvarima koje su politične. Ali o ljubavi koja to nije ipak pišem najviše.

Ponekad me strah da o drugome pisati ne znam, ponekad i meni samoj bude malo previše te ljubavi, te moje ljubavi na papiru, ponekad je čak i sanjam, sanjam tu ljubav kako me guši, onu istu ljubav o kojoj sam ispisala preko sto kartica, koja se prodaje u knjižarama, onu istu koja me inače ispunjava... Sanjam je jer je ima previše, u mojoj knjizi, u mojim riječima.

Ne može biti previše ljubavi, tako mi kažeš kad ti iznesem te svoje brige i meni onda malo lakne jer i ja mislim da prave ljubavi ne može biti previše, prava ljubav nije gušenje, za gušenje nam treba neko drugo ime.

Ali odmah zatim u sebi pomislim da ljubav ponekad ipak nije dovoljna, bez obzira na to koliko je ima, pogotovo u vrijeme fašizma, ljubav nije dovoljna... I tako se opet stisnem, skutrim, propadnem u vrtlog svoje neutažive romantike koja izbjegava politične teme.

Stvar je u tome da me Hana zvala da napišem nešto za *Nepokoreni*. Stvar je u tome da je *Nepokoreni* antifašistički časopis, a ja nikada nisam napisala ništa o politici. Pisala sam o ljubavi, jeziku i rodu, ali ne i o politici. Rekla je da ne moram imati riječ *antifašizam* u priči, ali ja svejedno mislim da bi to bilo lijepo. I tako sada pokušavam shvatiti kako da počnem pisati o antifašizmu jer to je jedina politika koja me trenutno zanima...

Taj nepokoreni grad iz naslova, to je Zagreb, jelda? pitam te za početak, a ti me pogledaš pogledom koji mi nedvosmisleno poručuje da se ne pravim blesava. Ja ipak nisam sigurna zašto točno misliš da sam blesava, pa za svaki slučaj odem provjeriti što internet kaže o toj temi i tako shvatim da je osamdesetih na *Televiziji Zagreb* postojala istoimena serija koju, naravno, nikad nisam gledala, s obzirom na to da sam za nju upravo čula.

Možda bih je trebala skinuti s *torrenta*, razmišljam u sebi, dok ti s pogleda prelaziš na riječi i kažeš mi *Da, to je Zagreb, ako ćeš baš biti doslovna. Ali, po meni, to su zapravo i svi drugi gradovi koji su se riješili fašizma*, tako mi kažeš pa onda počneš s popisom, *To su i moj Beograd i tvoja Pula za početak. Pa onda Sarajevo, Požega i Šibenik, Mostar, Trst i Milano. I dalje, Pariz, Palermo i Brest, Barcelona, da ih nabrojim tek nekoliko...*

I dok ih ti nastavljaš listati nepokorene gradove diljem Europe, ja pokušavam dokučiti jesu li na tom popisu i gradovi koje su oslobodili Saveznici, ili se broje samo partizani... iako sam svjesna da je pobjeda nad fašizmom zapravo bila zajednička, da možda ne treba raditi podjele takvog tipa.

Podgorica, Krakov, Dresden, Bihać, Rijeka, nabrajaš dalje, iako si već pokrila pola Europe i pritom vjerojatno dodala i pokoji grad koji nije oslobođen direktnom borbom nego “samo” na papiru, ali i to se valjda računa.

Zašto pitaš? pitaš me kad dođeš do kraja. A kad ti ja objasnim da pokušavam shvatiti kako da počnem pisati o politici jer su me zvali da napišem nešto za *Nepokoreni*, ti mi kao iz topa uzvратиš da se prestanem praviti blesava. Dok ja pokušavam shvatiti što je blesavo u mojim nastojanjima, ti mi preuzmeš kompjuter iz krila i dovedeš ovu priču do kraja, praveći se da si ja.

Možda nikad nisam pisala o politici, da, ali uvijek zapravo pišem politički, kao što to uostalom čine i svi ostali, pisanje je uvijek već politično. I iako najviše pišem o ljubavi, dobro znamda i ona može biti politična, pogotovo ova naša, lezbijska, nepokorena lezbijska ljubav u doba fašizma, nema političnije stvari od toga. ◀

8. MAJ. OSLOBOĐENJE!

Autor nam u svom tekstu nudi uvid u kaotičnu situaciju koja je vladala Zagrebom uoči ulaska partizanskih jedinica povezujući je sa širim kontekstom unutar kojeg se ona odvijala. Nakon Hitlerovog ubojstva, ustaško vodstvo pokušava pronaći instant rješenje u vidu nekakvog dogovora sa Saveznicima. Zagreb je preplavljen izbjeglicama među kojima su i četničke i ustaške grupacije te se javlja potreba za uspostavljanjem reda u gradu u kojem je moralno i vojno poniženje protivnika izazvalo vandalske odmazde. Oslobođenje Zagreba za mnoge njegove stanovnike značilo je olakšanje te početak novog, sretnijeg razdoblja – iako borba još nije gotova.

Jedinice *Desetog zagrebačkog korpusa* u popodnevnim satima 8. svibnja 1945. nalazile su se u okolici sela Sv. Petar Orehovec, udaljenog 60 km od Zagreba, kad se preko radija prvo čulo komešanje i borba za mikrofoni te nakon toga riječi: “Ovdje komandant bataljona... Građani Zagreba! Poslije četrigodišnjeg ropstva Zagreb je oslobođen!” ⁽¹⁾ Naime, još je 6. svibnja Đuro Kumičić, saborski kvestor kojem je poglavnik Ante Pavelić povjerio da preda Zagreb jedinicama Jugoslavenske armije, preko radija proglasio Zagreb “otvorenim gradom” ⁽²⁾. Iako su postojale mnoge naznake za takav razvoj događaja, a obavještajne su informacije koje je vodstvo *Narodno oslobodilačkog pokreta* (NOP) primalo od ilegalnih organizacija u gradu jednim dijelom nagovijestale takav razvoj događaja, ta je vijest ipak izazvala određeno iznenađenje u svim strukturama NOP-a. ⁽³⁾

Kako su se nacističke armije nakon poraza kod Staljingrada početkom veljače 1943. konstantno povlačile pred *Crvenom armijom*, ustaške su se vlasti počele pripremati za slučaj da se bojišnica približi Zagrebu. ⁽⁴⁾ S vremenom je ono što se prvo činilo i prezentiralo kao taktičko povlačenje nacističkih patrona počelo poprimati konture potpunog vojnog poraza nacističkih gospodara koji su se do jučer činili nepobjedivima. Sukladno toj dinamici mijenjaju se planovi ustaškog vodstva o obrani Zagreba.

U prvim je planovima ustaškog vodstva Zagreb trebao biti točka od koje više nema povlačenja i koju je trebalo braniti do posljednjeg čovjeka. Zagreb se trebao pretvoriti u Termopilski klanac ili Siget, a Pavelić pridružiti panteonu slavno “za dom” palih

nacionalnih junaka. ⁽⁵⁾ Takav scenarij “posljednjeg obračuna” kao završenog čina tragedije u ustaškoj režiji činio se sasvim dosljednim s obzirom na dotadašnji fokus fašističke odnosno ustaške ideologije i propagande na čast i domovinu, koje su bile u neraskidivoj vezi sa žrtvom, ratom i smrću. ⁽⁶⁾ Kako se trenutak realizacije takvog scenarija približavao, tako se unutar ustaškog vodstva od njega i odustajalo, što je vidljivo već od kraja 1944. kada se arhiva Ministarstva vanjskih poslova evakuira u Njemačku te se počinju raditi liste za evakuaciju osoblja. ⁽⁷⁾ Iako se u javnosti konstantno inzistiralo na tome da se zbijanjem svih preostalih snaga na *Zvonimirovoj liniji* (pravac Karlovac–Dugo Selo–Vrbovec–Križevci–Koprivnica–Drava) obrani Zagreb i ono što je ostalo od NDH, ⁽⁸⁾ stvarnost je ipak bila drugačija. Čini se da je evakuacija već krajem 1944. postala najrealnije rješenje, a prvotno je bila zamišljena kao povlačenje zajedno s nacističkim saveznicima na teritorij Trećeg Reicha kako bi se tamo nastavila efikasna obrana, čime bi Treći Reich postao, pretpostavljam nepokorena, *Alpska tvrđava*. ⁽⁹⁾ No Hitlerovo eskapističko bunilo i ustaški politički diletantizam odavno su bili predodređeni sudariti se s realpolitikom u obliku crvenoarmijskih i jugoslavenskih snaga. Za Hitlera su posljedice sudara bile smrtonosne, a za ustaše je sudar samo nakratko odgodio neizbježno i podigao ulog u ljudskim životima na objema stranama. Naime, nekoliko dana nakon što je Hitler izvršio samoubojstvo i samo dva dana prije nego što će Njemačka potpisati bezuvjetnu kapitulaciju ustaše pokušavaju promijeniti patronat te, usprkos zaključcima donesenim na Jalti u veljači 1945., pokušavaju postići neki tip separatnog mira sa zapadnim Saveznicima za koje su, bez ikakvog smisla za realpolitiku, pretpostavljali da će odmah po kapitulaciji Hitlerovog Trećeg Reicha ući u ratni sukob sa SSSR-om i njegovim komunističkim drugovima. ⁽¹⁰⁾ S obzirom na geopolitičke konstelacije takav tip ishoda nije bio moguć. Vrlo je vjerojatno da Pavelić nikada nije ni vjerovao u mogućnost takvog ishoda te da je cijela diplomatska akcija bila blef kako bi se iole opravdala već zamišljena i 30. travnja definitivno dogovorena evakuacija, no ono što je uslijedilo nakon odbijenice zapadnih Saveznika više nije bila organizirana evakuacija – bilo je to rasulo koje Dragutin Kamber opisuje riječima: “Nikako se nije moglo znati tko dirigira, tko odakle

polazi, tko koga čeka. Zastajkivanja, suludog trčkanja, dozivanja, čekanja – koliko god hoćeš.” ⁽¹¹⁾

Zagreb je tih zadnjih dana travnja i prvih dana svibnja izgledao potpuno kaotično. Slamanje Srijemske fronte i nezadrživo nadiranje partizanskih snaga prema zapadu Jugoslavije uzrokovalo je dolazak velikog broja izbjeglica u Zagreb, za koji je propaganda tvrdila da će biti branjen na dobro utvrđenoj *Zvonimirovoj liniji*. Izvještaj OZNA-e iz svibnja procjenjuje da se u Zagrebu nalazilo oko 250 000 izbjeglica (od kojih je vjerojatno 50 000 krenulo u bijeg prema zapadu). Goldstein isto tako objavljuje i tvrdnju suvremenika da je problem izbjeglica “u travnju dosegao oblik prave stravične poplave: prava slika jednog rasula, gdje pojedinci i obitelji spašavaju sami sebe (...). Sada se izbezumljeno mnoštvo slijevalo u Zagreb, zakrčilo sve ulice i zatrpalo sve trgove.” ⁽¹²⁾ Uza sve izbjeglice iz raznih dijelova NDH koje su bježale pred Jugoslavenskom armijom nalazio se i cijeli niz vojnih postrojbi koje su, bojeći se da će partizani sada na njima iskušati iste tretmane koje su oni primjenjivali na partizanima tijekom rata, htjele samo na zapad. One su se sastojale od pripadnika raznih ustaških postrojbi i domobrana, pripadnika *Wermachta* te raznih četničkih grupacija. Cijela ta velika i heterogena vojna formacija – kojoj su zajednički bili jedino ekstremistički antikomunizam, odgovornost za zločine bez presedana i neizbježnost skorog vojnog poraza – sada se nalazila na malom prostoru Zagreba i njegove okolice.

Boravak toliko velikog broja vojnih jedinica Osovine na tako malom prostoru uvelike je otežavao i ilegalni rad u Zagrebu. U izvještaju od desetak dana prije oslobođenja Zagreba *Odjeljenje za zaštitu naroda* (OZNA) javlja kako je “ofenziva JA prisilila neprijatelja na masovno povlačenje u smjeru Zagreba i dalje tako da je cijeli okrug Zagrebački upravo preplavljen neprijateljskom vojskom, a rad i održanje naših organa na tom okrugu postao je takorekoć nemoguć” ⁽¹³⁾. Iako se citirani izvještaj prije svega odnosi na organe narodne vlasti (narodnooslobodilačke odbore, AFŽ, Narodnu pomoć itd.), čini se da situacija nije bila drugačija ni što se tiče partijskih organizacija. Nakon posljednjeg hapšenja članova rajonskih komiteta i Mjesnog

* Josip Jagić diplomirao je povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2015. godine s temom “Uspostava i karakteristike narodne vlasti na primjeru Koprivnice nakon oslobođenja 1943.-1944.”. Istraživač je na projektu “Zagreb: Kartografija otpora” te istraživač na projektu “Arhiv radničkih borbi”. Sudjeluje u brojnim arheološkim istraživanjima. Aktivist i članica MAZ-a

- (1) Ivan Šibl, Sjećanja II – ratni dnevnik, *Globus: Zagreb, 1986, 420.;*
- (2) Tvrtko Jakovina, Trenuci katarze. Prijelomni događaji XX. stoljeća, *Fraktura: Zagreb, 2013, 99.*
- (3) Duško Doder, “Posljednji dani u okupiranom Zagrebu”, U: Zbornik sjećanja – Zagreb 1941.-1945., knjiga 4, ur. Lutvo Ahmetović, et al., Zagreb: 1982, 367.; *Vlasti proglašavaju pojedini grad otvorenim kad nemaju nikakvu namjeru obrane grada od neposrednih neprijateljskih jedinica. Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske tek 8. svibnja raspravlja koga će slati u Zagreb, vidi: Hrvatski državni arhiv (HDA)-1220-Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske (CK SKH), KP-42-II/3285b; Ivan Stevo Krajačić 8. svibnja traži prijevozna sredstva jer su svi izgledi neposrednog ulaska u Zagreb, vidi: HDA-1491-Odjeljenje zaštite naroda za Hrvatsku (OZNA)-02.49.02.026.*
- (4) Od sloma “Podravske republike” u veljači 1944., zagrebački Deseti korpus djeluje u okolici Zagreba do samog završetka rata, tako da izostajanje konvencionalne fronte ispred Zagreba ne znači i izostajanje borbenih aktivnosti u samom gradu i u njegovoj okolici.
- (5) Iako se pristupilo izgradnji obrambenih fortifikacija za potrebe Zagreba kao zadnje crte obrane ubrzo je postalo jasno kako se svi predviđeni radovi neće moći izvesti u potrebnom roku pa je i taj, još jedan u nizu, objektivni detalj išao u prilog napuštanju ideje o Zagrebu kao Sigetu. Vidi: Narcisa Lengel-Krizman, Zagreb u NOB-u, *Globus: Zagreb, 1980, 278-281.*
- (6) Claudio Pavone, A Civil War: A History of Italian Resistance, *Verso: London/New York, 2013, 514-515.*
- (7) Bogdan Krizman, Ustaše i Treći Reich, *Globus: Zagreb, 1983, 274.*
- (8) Ivo Goldstein, Zagreb 1941. – 1945., *Novi liber: Zagreb, 2013, 331.*
- (9) U memorandumu slanom krajem 1944. godine u Berlin Pavelić ističe da bi cilj povlačenja bilo očuvanje “cjelovitosti vojničkog stroja koji bi nastavio borbu s njemačkim snagama, djelomično na njemačkoj fronti, a dijelom u domovini”, citirano u Lengel-Krizman, Zagreb u NOB-u, 277.
- (10) Krizman, Ustaše i Treći Reich, 295. – 305.
- (11) Goldstein, Zagreb 1941. – 1945., 338.
- (12) Isto, 337.
- (13) HDA-1491-OZNA, 04.02.01.73.
- (14) Lengel-Krizman, Zagreb u NOB-u, 136.; HDA-1220-CK SKH, KP-42-II/3244; Slava Ogrizović, Zagreb se bori, *Školska knjiga: Zagreb, 1977, 239-240.*
- (15) Bitno je za istaknu i kako su gotovo cijelom gradskom organizacijom KP-a neposredno pred oslobođenje rukovodile žene. Glavni instruktor CK KPH za Zagreb bila je Živka Bibanović-Nemčić, ona je surađivala s Ljerkom Kirac – Dulčić, Slavom Urbančić, Josipom Žanić – Silvom itd.
- (16) Oslobojilački rat naroda Jugoslavije 1941. – 1945. *Druga knjiga,*

komiteta u Zagrebu u periodu od siječnja do ožujka 1945. godine, odlučeno je kako se oni više niti neće osnivati u gradu, već će se osnovati na slobodnom teritoriju.⁽¹⁴⁾ Bila je to odluka koja je proizlazila iz želje da se postojeći aktivisti zaštite od daljnjeg stradanja. U gradu je zadržana samo osnovna organizacija koja je služila za obavještajne potrebe i otpor koncentriranog i ograničenog tipa.⁽¹⁵⁾

Probojem Srijemske fronte 12. travnja 1945. ubrzava se tempo povlačenja nacističkih i kvislinških snaga. Izbijanjem snaga Prve armije Jugoslavenske armije (JA) na lijevu obalu rijeke Ilove 27. travnja 1945. sve iluzije o obrani Zagreba, ako su i postojale do tog trenutka, padaju u vodu.⁽¹⁶⁾ 30. travnja, istog dana kada i prve nacističke jedinice počinju napuštati obrambene položaje oko rijeke Ilove i Bilogore te se povlače prema Zagrebu, a odande dalje na zapad prema Austriji, Pavelić na sjednici vlade NDH donosi definitivnu odluku o povlačenju i napuštanju Zagreba.⁽¹⁷⁾ Naredba da se sve jedinice NDH stacionirane u Zagrebu počnu povlačiti prema Celju izdana je u noći s 5. na 6. svibnja i povlačenje je počelo odmah.⁽¹⁸⁾ Mogli bismo reći da su obrambene djelatnosti koje nakon toga provode jedinice NDH i njihovi saveznici zapravo samo osiguranje povlačenja glavnine snaga prema Austriji, Zagreb se brani tek posredno.

Kako je dobar dio nacističkih i kvislinških snaga napustio Zagreb tijekom 6. svibnja, tako je već spomenuti Kumičić proglasio Zagreb otvorenim gradom. Javni red u gradu do predaje grada jugoslavenskim armijama trebala je osiguravati *Narodna zaštita* (NZ) koja je “kao organizacija sa golemom većinom antifašistički orijentiranih ljudi (razumljivo, osim pojedinih izuzetaka za koje se znalo i od kojih su se svi čuvali) bila jako privlačna za nas [ilegalnu gradsku organizaciju NOP-a, op. Jagić], da nam u posljednjim danima rata, budući da je iz Zagreba do tada otišao na slobodni teritorij velik broj aktivista, bude od pomoći u očuvanju javnih objekata i održavanju kakvog-takvog reda u gradu u vrijeme moralnog i vojnog rasula neprijatelja, da ne dođe do neželjenih pljački i ubojstava do dolaska jedinica naše Armije”⁽¹⁹⁾. Jedinice NZ-a tijekom sljedećeg dana i noći sa 7. na 8. svibnja sukobljavale su se s raznim ustaškim jedinicama koje su ostale u gradu, pljačkale i vršile likvidacije.⁽²⁰⁾

S obzirom na to da se jedinice NZ-a i partijskih aktivista ipak nisu mogle nositi s preostalim ustašama u gradu,⁽²¹⁾ iz zagrebačkog štaba koji je rukovodio aktivistima u gradu poslana je depeša da se jedinice jugoslavenskih armija požure u grad kako bi spriječile dodatne ljudske žrtve i uništavanje imovine jer je lokalna procjena bila da NZ do 10. svibnja, kada se predviđao dolazak JA u grad, neće moći održati javni red i mir jer je broj preostalih ustaša i nacista u gradu i njegovoj okolici bio prevelik.⁽²²⁾ Očito je da se bijeg iz Zagreba dogodio zaista iznenadno te se situacija na vojnom planu izmijenila rapidno te je postalo jasno da se Zagreb, usprkos ustaškoj propagandi, ne misli braniti. Takav je razvoj događaja zatekao i jugoslavenske armije na terenu iako situacija i nije bila toliko jednostavna koliko se mogla činiti na prvi pogled.

Naime, nakon što je *Unska grupa divizija* (28. slavonska divizija, 39. krajiška divizija i 45. srpska divizija) Druge armije razbila obranu na Uni⁽²³⁾ Zagreb, koji sada nitko sa zapada ni s juga nije branio, nalazio se na dlanu. Jedinicama Druge armije naređeno je da nastave s pritiskom nad razbijenim neprijateljem koji se povlačio. 28. slavonska i 45. srpska divizija trebale su osigurati grad s juga i zapada. No jedinice 28. slavonske divizije nakon oslobođenja Velike Gorice nastavile su goniti neprijatelja prema Zagrebu, nakon čega su se našle u borbi za zagrebačke mostove na Savi, koje su nakon uspješnih borbi i osigurale, te se tu zaustavile.⁽²⁴⁾ U isto su vrijeme jedinice 45. srpske divizije također izbile na desnu obalu Save kod Jakuševca, nakon čega su dijelovi njezinih jedinica kod Trnja prešli Savu i ušli u Zagreb da sudjeluju u uličnim borbama koje su vodili aktivisti NOP-a i NZ-a. ⁽²⁵⁾ Jedinice *Prve armije* koje su se kretale lijevom obalom Save i prilazile gradu s istoka imale su teži put prema Zagrebu jer su naišle na prilično jak otpor ostataka njemačkih i ustaških jedinica.⁽²⁶⁾

Od svih grandioznih planova obrane Zagreba ispalo je da se, barem prema rasporedu jedinica NDH i njihovih saveznika, umjesto obrani grada sada pristupilo obrani povlačenja prema Austriji, koje se i dalje trebao braniti na Uni, u Karlovcu i na istočnim prilazima Zagrebu. Ono što je prvotno bilo planirano kao vanjska obrana Zagreba sada je postalo odstupnica, no koja

Fotografija iznad: Uništena Njemačka motorizirana kolona na prilazima Zagrebu maja 1945. Fotografija ispod: Uništena Njemačka kolona pred Zagrebom, maja 1945. Izvor: <http://znaci.net/damjan/fotogalerija.php>

Vojnoistorijski institut: Beograd, 1965, 576 – 590., 626.

(17) Goldstein, Zagreb 1941. – 1945., 335.

(18) Vidi 8.

(19) Bibanović – Nemčić, “Kao instruktor povjerenstva CK KPH dočekala sam oslobođenje u Zagrebu”, 360. – 361.

(20) Veliki se broj Luburićevih jedinica 8. svibnja u pet sati ujutro još uvijek nalazio u Zagrebu, vidi: Bibanović – Nemčić, “Kao instruktor povjerenstva CK KPH dočekala sam oslobođenje u Zagrebu”, 361., 372.

(21) Prema nekim izvještajima u tim sukobima s preostalim ustašama poginulo je preko trideset ljudi, vidi: Slava Ogrizović, Zagreb se bori, Školska knjiga: Zagreb, 1977, 241.; Lengel – Krizman, Zagreb u NOB-u, 284.

(22) Doder, “Posljednji dani u okupiranom Zagrebu”, 372.

(23) Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XI, knjiga 2, dok. br. 91, 460.

(24) Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom V, knjiga 39, dok. br. 80, 473 – 475.; Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XI, knjiga 2, dok. br. 111, 569-572.

(25) Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XI, knjiga 2, dok. br. 93, 478 – 480.

(26) Tvrtko Jakovina, Trenuci katarze. Prijelomni događaji XX. stoljeća, Fraktura:Zagreb, 2013, 100.

(27) Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom II, knjiga 15, dok. br. 276, 443.

(28) Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom II, knjiga 15, dok. br. 279, 445 – 446.

(29) Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom II, knjiga 15, dok. br. 276, 443.

(30) Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XI, knjiga 1, dok. br. 131, 676.; Cijela I. Jugoslavenska armija je prijavila da je u periodu od 4. travnja do 10. svibnja 1945. godine imala 21 296 izbačenih boraca iz stroja od kojih je skoro 5000 mrtvih, vidi: Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XI, knjiga 1, dok. br. 130, 666.

(31) Prema izvještajima 1. proleterske divizije koja je djelovala na tom području vidljiv je nerazmjer između gubitaka neprijatelja i vlastitih gubitaka, vidi: Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XI, knjiga 1, dok. br. 131

(32) Martin Berta, “Kako sam doživio svečani ulazak 32. divizije u oslobođeni Zagreb”, U: 32. divizija NOVJ – a,ur. Ivana Sor, et al., Globus: Zagreb, 1988, 420 – 424.

god da je bila strateška uloga takvoga vojnog rasporeda, ona je i dalje patila od istih boljki, a to je da u zamišljenim kapacitetima nije bila izvediva. Nakon što su jedinice *Druge armije* slomile obrane na Uni i zauzele Karlovac, uslijedio je i ubrzani raspad ustaških i nacističkih obrana na području Zagreba. Takva novonastala situacija iznenadila je i *Vrhovni štab* JA koji je rukovodio vojnim operacijama za oslobođenje Jugoslavije. To je vidljivo iz energične i pomalo panične naredbe Vrhovnog štaba od 7. svibnja Prvoj armiji koja glasi: “Sada je Radio-Zagreb saopštio da su nemačko-ustaške snage napustile Zagreb i da su u gradu ostavile jednog građanina sa zadatkom da isti preda grad našim trupama. U vezi s time vrhovni komandant je naredio da najhitnije s vašim snagama upadnete u Zagreb.” (27) Za potrebe tog poduhvata, a i da ispoštuje dotadašnju svojevrsnu partizansku tradiciju prema kojoj se nastojalo da se oslobađanje velikih gradova prepusti jedinicama koje su se borile u njihovoj okolini, Vrhovni je štab izdvojio *Deseti zagrebački korpus* iz sastava *Treće armije* i uvrstio ga u sastav *Prve armije*. (28) Već sutradan (8. svibnja), kada su se jedinice Prve armije krvavo i teško probijale kroz sela koja su ležala na istočnim prilazima grada, Vrhovni štab naređuje: “Vrhovni komandant je naredio da najhitnije pošaljete izvještaj o situaciji. Da li ste upali u Zagreb. Trebate danas pod svaku cenu upasti u grad.” (29) Bitke na istočnim prilazima gradu pa onda kasnije na Medvednici i Sljemenu, lokacijama koje su bile dio operativne zone Prve armije, bile su izuzetno teške. Na sam dan (7. svibnja) kad je Vrhovni štab naredio Prvoj armiji “najhitniji upad” u Zagreb, 1. *proleterska divizija*, koja je bila u njezinu sastavu, oporavljala se u Vrbovcu koji je oslobodila samo nekoliko sati prije te naredbe, pri čemu je imala 600 boraca izbačenih iz stroja uslijed dva dana žestokih borbi. (30) Do ranih jutarnjih sati 9. svibnja istočni prilaz gradu bio je otvoren, a borbe su se nastavile narednih dana na Medvednici i Sljemenu gdje su se, u namjeri da pruže posljednji otpor, povukle razbijene nacističke i kvislinške snage koje se nisu na vrijeme uspjele izvući iz Zagreba i njegove okolice. (31)*

U poslijeratnoj historiografiji i javnosti postojao je velik prijem oko toga čije su jedinice prve ušle u grad. Ta rasprava danas

nije previše bitna. Ono što je očito jest da to nisu bile jedinice *Desetog zagrebačkog korpusa*. One na kraju nisu sudjelovale u borbama za neposredno oslobođenje grada, već su 9. svibnja predvodile svečanu povorku partizanskih jedinica pred građanima povodom oslobođenja Zagreba. Zagreb je bio pošteđen dodatnog ratnog razaranja i vjerojatno je zbog toga svima i laknulo jer su se nadali da su time borbe za oslobođenje zemlje nakon nesmiljenog četverogodišnjeg rata okončane. Nade su se ubrzo pretvorile u tlapnje. Iz prisjećanja Martina Berte vidljiva je sva emotivnost prilikom ulaska jedinica *Desetog zagrebačkog korpusa* u svoj grad 9. svibnja. On opisuje špalire građana koji dočekuju partizanske jedinice, posebice jedinice *Desetog zagrebačkog korpusa*, kojeg je i sam bio dijelom. Nemjerljivo ushićenje i entuzijazam zbog konačnog kraja rata bili su prisutni na svakom koraku. No Berta također spominje i borbe u gradu tog dana, što nam govori kako je oružani sukob s neprijateljem ipak nešto što neće prestati samo zbog toga što je netko negdje u Francuskoj potpisao neki komad papira kojim je obećao prekid sukoba. (32) 8. svibnja u 23 sata diljem Europe nastupilo je primirje. Sve vojne formacije koje su se borile na strani Osovine morale su predati oružje i prestati s ratnim aktivnostima te se predati prvoj savezničkoj vojnoj formaciji na terenu gdje su se zatekle u vrijeme nastupanja primirja. U cijeloj su Europi pucnjevi utihnuli, jedino su u Jugoslaviji nastavljeni s još većom žestinom. Svoj ratni dnevnik Ivan Šibl završava riječima: “Na Sljemenu se puca. To se naši obračunavaju sa ustaško-njemačkom kolonom koja se povukla u Zagrebačku goru. Mislim da je moj ratni dnevnik završen.” (33) Rat je trebao biti gotov u zadnjem satu 8. svibnja i s pravom je Šibl računao da je vrijeme da se ratni dnevnik završi, no rat će se završiti tek sedam dana kasnije nakon nehumanih borbi u Sloveniji na putu prema Austrijskoj granici. Zagreb je ostao pošteđen te produžene završne ratne tragedije. Sukobi koji su nastavljeni u gradu i njegovoj okolini bili su stvarni, žestoki i tragični, no ipak su bili međusobno nekoordinirani i s obzirom na krah kvislinških jedinica imali

su samo lokalni karakter. Bijegom armijā Osovine prema Austrijskoj granici sukob se selio na sjeverozapad i na taj način poštedito Zagreb znatnijih ratnih razaranja.

Jedinice desetog zagrebačkog korpusa ulaze u oslobođeni Zagreb 9. maja 1945. Fotografija na sljedećoj stranici: Na ulicama Zagreba borcima 13. proleterske narod donosi hranu, maja 1945. (Snimio Blagoje Mijatović iz Uba)

(33) Šibl, *Sjećanja II – ratni dnevnik*, 425.; Prema izvještajima 1. proleterske divizije koja je djelovala na tom području vidljiv je nerazmjer između gubitaka neprijatelja i vlastitih gubitaka, vidi: *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, tom XI, knjiga 1, dok. br. 131.

(34) Lengel-Krizman, *Zagreb u NOB-u*, 288.

(35) Goldstein ističe kako je i 8000 Zagrepčana stradalo u jedinicama NDH, kao žrtve partizanske osвете ili u savezničkim bombardiranjima grada, vidi: Goldstein, *Zagreb 1941. – 1945.*, 391.

(36) Lengel-Krizman, *Zagreb u NOB-u*, 290.

* Zdenko Duplančić koji je sudjelovao u borbama za Vrbovac u jednom od svjedočenja iznosi: *Sjećam se da je moj komandant Vaso Jovanović (zapovjednik 1. proleterske divizije, op. J.J.) hrabar, srčan i onako crnogorski pomalo tvrd čovjek, kao dijete plakao kada je vidio da smo, dva dana pred kraj rata, posle bitke kod Vrbovca, izgubili čak 163 vojnika. Koji su mladost tu pred Zagrebom pobile ustaše i Njemci, samo da znate... Vidi: <http://www.uaafdu.hr/clanak.php?id=1634>, pristupljeno 26. travnja 2016.*

** 13. proleterska brigada Rade Končar je svoj ratni put završila u Zagrebu. Kao domaća jedinica preuzela je garnizonsku dužnost osiguranja Zagreba po njegovom oslobođenju, vidi: Todor Radošević, *Trinaesta proleterska brigada “Rade Končar”, Vojnoizdavački zavod: Beograd, 1984*, 334-335.

Nakon četiri godine ratovanja grad je bio slobodan. Nemoguće je utvrditi koliki je broj Zagrepčana aktivno sudjelovao u partizanskim jedinicama. No s priličnom je sigurnošću utvrđeno da je 8000 Zagrepčana poginulo u jedinicama NOP-a, (34) dok ih je sveukupno 20 000 tisuća stradalo u partizanima i kao žrtve fašističkog terora. (35) S obzirom na to da je Zagreb bio samo središte NDH i da je bio valjda jedini prostor te države gdje su njezini represivni i ideološki aparati mogli funkcionirati u svom punom potencijalu, Zagreb je bio jedan od najtežih terena za razvoj NOP-a. Ilegalne su se organizacije stalno nalazile na udaru represivnog aparata i nekoliko su puta bile potpuno uništene u raznim provalama. Tijekom četiri ratne godine, sastav osnovne gradske organizacije (*Mjesnog komiteta*) mijenjao se čak 22 puta. Od 51 člana *Mjesnog komiteta*, koliko ih je prošlo kroz to partijsko tijelo tijekom cijelog rata, samo je njih 26 preživjelo rat. (36) Gradska organizacija, zajedno s rajonskim komitetima, odborima Narodne pomoći, narodnooslobodilačkim odborima, odborima Antifašističkog fronta žena itd.,

nekoliko je puta dizana iz samih temelja nakon devastirajućih udaraca represivnog aparata NDH. Čini se da su samo organizacija i politika koja je imala širu lokalnu potporu mogle uvijek iznova preživjeti u teškim uvjetima koje je predstavljao Zagreb kao središte NDH. No koliko god da su okolnosti rada NOP-a bile teške, organizacije i ljudi koji su bili otpor zločinačkom režimu uvijek su se iznova podizali. Kad više ne bi bilo moguće ostati u Zagrebu, slani su ih u partizanske jedinice izvan Zagreba s kojima su sudjelovali u oslobođenju cijele Jugoslavije. No tijekom cijelog rata ilegalna je organizacija NOP-a u gradu postojala i uvijek iznova gradila svoju mrežu otpora u koju je bilo uključeno nebrojeno mnogo građana.

Pitanje tko je prvi ušao u Zagreb danas ostaje potpuno periferno. Ono je zbroj raznih okolnosti na vojnom planu koje su se tih dana mijenjale munjevitom brzinom. Ako je pak bitno da su u grad trebale prve ući domaće jedinice, onda bi rijetko koja partizanska jedinica bila prikladnija od 28. slavonske divizije, koja je imala ključnu ulogu u razvoju NOP-a u okolici Zagreba oslobađajući Zagorje, Prigorje, Podravinu i Moslavinu i čije su borbene redove činili i Zagrepčani koji su s njom sudjelovali i u oslobođenju Beograda. U neposrednim borbama za oslobođenje sudjelovala je i 13. *proleterska brigada Rade Končar* koja je djelovala u sklopu 1. proleterske divizije – brigada koja je bila prva veća borbena jedinica u okolici Zagreba i koja je dobar dio svog ratnog puta provela na Žumberku i u neposrednoj okolici Zagreba. ** Osim toga, zajedno s 28. divizijom u oslobođenju je sudjelovao i *Posavski partizanski odred* koji je ujedno bio jedna od prvih partizanskih jedinica koje su ušle u Zagreb (ako ne i prva), a koji je cijelo vrijeme svoga postojanja djelovao u sklopu *Desetog zagrebačkog korpusa*. Ali, koliko god se trudili, nemoguće je Narodnooslobodilačku borbu svesti u isključivo nacionalne i lokalne okvire jer ona to nikada nije ni bila. Zagreb, njegov otpor i njegovo oslobođenje dio su šireg mozaika koji se temeljio na međunarodnom otporu politikama dominacije i istrebljenja koje je predstavljao fašizam i njegova lokalna i retrogradna inačica ustaštvo. ◀

Borci 1. proleterske divizije na prvoj pozorišnoj predstavi u oslobođenom Zagrebu Maja 1945.

VEZOM PRISVAJAMO ODUZETO VRIJEME

RAZGOVOR S UMJETNICOM VAHIDOM RAMUJKIĆ

RAZGOVOR VODILE: KATERINA DUDA I MATEA
GRGURINOVIĆ

* Katerina Duda i Matea Grgurinović su članice MAZ-a.

Vahidu Ramujkić, umjetnicu i aktivisticu, upoznale smo ove zime kada je nekoliko dana provela u Zagrebu pripremajući izložbu Dan za danom u Galeriji Nova. Susreli smo se u prostorima MAZ-a gdje nam je Vahida prišla kao članica beogradske antifa grupe kako bismo razmijeniti iskustva srodnih organizacija. Osim o situaciji u Srbiji i tamošnjoj antifa sceni, s Vahidom smo razgovarali i o metodi dokumentarnog veza, zanimljivom umjetničkom pristupu njezinog kolektiva. Ovom metodom, kroz duži rad u zajednici, pozivaju na aktivno promišljanje lokalnog konteksta kroz praksu vezenja.

Možeš li za početak reći nešto o dokumentarnom vezu i načinu kojime bilježi realnost. Kako se ova metoda bilježenja stvarnosti razlikuje od uobičajenih etnoloških metoda poput snimanja slike i zvuka, metoda koje se doimaju invazivnije od veza?

Pošto smo i ja i Aviv Kruglanski, s kojim od 2008. praktikujem ovu tehniku (kasnije, 2013. priključio nam se i Dejan Došljak), već imali iskustvo rada u nekom aktivističko-umetničkom kontekstu koji se razvijao u Barseloni početkom 2000-tih, imali smo i prilike da kroz ovu praksu steknemo uvid o nedostatno-stima konvencionalnih načina dokumentovanja i medijske reprezentacije. Ista ona borba koja se događala na ulicama, događala se i u procesu reprezentacije te borbe široj javnosti i to na svim nivoima, počevši od samog registrovanja — ko i šta snima, editovanja — po kojim kriterijumima se selektuje materijal i kakva se poruka prenosi ovim narativom, ko vrši uredničku politiku i diktira poruku koja treba da bude poslata, pa do difundiranja — kojim kanalima se prosleđuju ove informacije i koliko su oni kontrolisani. Sve to čini jedan ogroman prostor podlozan manipulacijama. Iz svakodnevnog života već nam je poznato da, u manjoj ili većoj meri, pojaviti se s foto-aparatom ili kamerom u novoj sredini u instanci uspostavlja novu situaciju posmatrača i posmatranog gde se gubi spontanost, a mogu da se poremete i odnosi poverenja koji su, možda, prethodno bili uspostavljeni. U tom smislu mesto dokumentatora nikad nije neutralna pozicija, jer on ima neku moć, moć da može iskoristiti taj materijal za kreiranje neke priče koju mi ne možemo kontrolisati. Dakle, dokumentator ili urednički tim stvara sliku realnosti

pre nego da samo neutralno dokumentuje događaje tako kako su se odigrali. Iz toga, naše glavno pitanje ovde je bilo kako stvoriti neku dosledniju sliku realnosti ili konkretnih događaja u čijem kreiranju bi zaista bili uključeni svi njegovi akteri, a da ona opet ne bude previše haotična i nesaglediva, već što jasnije artikulisana. Jer razvoj savremenih tehnologija, interneta i rastuća dostupnost ovih tehnologija većem broju korisnika za kreiranje i plasiranje svojih sadržaja uticala je i na stvaranje situacije u kojoj smo preplavljeni slikama i informacijama, čime je i naš kapacitet za procesiranje i kritičku refleksiju i analizu ovog materijala postao sve manji. Zato smo odlučili da u tehnološkom smislu napravimo nekoliko koraka unazad i počnemo da primenjujemo ovu naizgled zastarelu tehniku veza, sada u novom kontekstu za dokumentovanje naše svakodnevce, jer nam je ona baš zbog svoje sporosti dala tu mogućnost da provedemo više vremena na ulici, sa ljudima, gde se događaji koji nas zanimaju i odvijaju, da se barem privremeno integrišemo u lokalni kontekst dok zajednički proizvodimo reprezentaciju sveta koji nas okružuje. Sporost ove tehnike gde se linija gradi bod po bod, tera nas da dobro promislimo šta ćemo i kako predstaviti, te smo njome upućeni da apstrahujemo vršeći selekciju samo najbitnijih vizuelnih elemenata koji će u vezu biti predstavljeni i najbolje artikulisati datu situaciju ili problem.

Ovde se paradoksalno postiže i ekonomizacija, jer se proces reprezentacije i edicije odvijaju istovremeno, nasuprot dokumentovanju uz pomoć savremenih tehnologija gde završavamo s gomilom materijala koji zauzimaju mnogo gigabajta i koje tek treba da editujemo, što može trajati i mesecima ili se nikad i ne dogodi. Zato u polušali i kažemo da je dokumentarni vez “najefikasnija i najverodostojnija tehnika za reprezentovanje realnosti jer se njome proizvodi manje informacija tokom dužeg vremena”.

Kod društvene prakse kao medija u umjetnosti, kako možemo opisati praksu dokumentarnog veza, bitno je da ne uzimamo nešto od zajednice opravdavajući to kao umjetnički čin, nego i sama grupa s kojom radimo mora imati neke koristi, moramo im biti u mogućnosti nešto pružiti. Možemo li za praksu dokumentarnog veza reći da zajednici pruža vrijeme koje radom na

vezu ponovo prisvajamo: korištenjem takve metode odvajamo vrijeme kojega je danas u kapitalizmu sve manje, da se posvetimo sebi, zajednici, da promislimo neke probleme/pitanja...

Moglo bi se reći da ovom praksom mi uspostavljamo novi režim vremena koji je humaniji i konsekvantniji u odnosu na zajednicu i pojedinca, jer mi kreiramo to vreme kojeg je usled opšteg ubrzanja načina života sve manje, u kome je moguće ne samo prodiskutovati sve bitne teme koje nas se neposredno ili posredno dotiču, već i izvući neke analize i zaključke, artikulisati i zabeležiti to na jasan i komunikativan način. Takođe je istina da nam se često dešava da mnogo lakše uspostavljamo saradnju sa ljudima koji već imaju vremena jer su nezaposleni, penzioneri, deca, odnosno deo populacije koja obično nije pozvana da učestvuje u procesima kreiranja zvaničnih reprezentacija. Zato je i ovaj aspekt bitan, jer nam na neki način pokazuje da ljudi koji imaju vremena da reflektuju nad dešavanjima nemaju moć za društveno zastupanje, dok oni kojima nedostaje vreme jer su neprekidno uposleni, a imaju tu moć, jednostavno nemaju vremena da proizvode dublju i nezavisniju refleksiju nad aktualnom situacijom. Mislim da jedan od bitnijih oblika borbe protiv prekarijata upravo čini ova borba za kreiranje vremena.

Možeš li opisati cijeli proces uspostavljanja Vezne kancelarije od biranja lokacije i prilaženja ljudima, do toga koliko dugo ostajete na određenoj lokaciji.

U većini slučajeva smo u kontaktu s nekom organizacijom s kojom sarađujemo na lokalnu i od koje još pre dolaska pokušavamo da dobijemo što više informacija o lokalnim dinamikama, akterima, neuralgičnim tačkama gde se okupljaju ljudi, lokalnim problemima, itd. Takođe, ove informacije istražujemo i drugim kanalima. Kada stignemo na samo mesto, treba nam dva- tri dana da utvrdimo punkt gde ćemo instalirati veznu kancelariju, pripremimo i distribuiramo flajere i plakate gde objavljujemo rad tokom narednog perioda i pozivamo ljude na učešće. Za instaliranje kancelarije biramo neko prometno javno mesto koje tokom dana frekventiraju što različitije grupe ljudi, to može biti neki kafe, neki prometni ulični ćošak, mesto nasred pešačke zone, plato ispred lokalne administracije ili biblioteke...

Trudimo se, takođe, da svi materijali sa kojima radimo, kad je reč o tekstilu i koncu, budu iz lokalne proizvodnje, pa se o tome raspitujemo i nabavljamo materijal. Tu su nam od pomoći neki kružoci koji praktikuju ručne radove pa se s njima sastajemo, koristeći ovu priliku da se upoznamo s lokalnim tradicijama, i naučimo nove bodove koje ćemo kasnije koristiti u radu.

Fizički kancelarija se sastoji od stola i stolica koje svaki dan postavljamo ili koristimo postojeći imobilijar ako je u pitanju, recimo, neki kafe a kojim smo napravili dogovor. Kancelarija će biti otvorena u fiksnom radnom vremenu četiri-pet sati dnevno u toku dve do tri nedelje, što je uobičajeno vreme potrebno za izradu tapiserije. Van ovog “oficijelnog radnog vremena” obilazimo druga mesta gde se okupljaju ljudi koji možda iz nekih razloga ne dolaze na lokaciju izabranu za kancelariju i tamo nastavljamo da radimo više kao «slobodni reporteri», jer prednost veza jeste da se on može raditi na svakom mestu i veoma je kompatibilan sa dugim diskusijama.

Tokom prvih dana ljudi nas često gledaju malo sa distance, ko smo šta li to radimo, međutim, malo po malo, kako prolaze dani, navikavaju se na naše prisustvo i sve češće sedaju s nama, uključuju se u diskusije, pa i u sam vez. Gradi se neko poverenje da mi nismo stranci koji su tu došli da urade nešto svoje, već provodimo vreme s njima pokušavajući zajednički da dijagnostikujemo i prikažemo neke društvene probleme. Osnovni princip je da radimo na parčićima platna koji se posle spajaju u jednu celinu. Obično se povede razgovor s ljudima koji su se tu zadesili i kada se dođe do neke zanimljive situacije ili informacije na koju svi reaguju, pitamo kako bi se to moglo predstaviti jednostavnim crtežom na platnu. Onda neko to nacrti i isti ili neko drugi počne da veze. Nekada neko drugi ko se priključi da nastavi vez, izmeni nešto ili doda neki svoj komentar, a nekada se ovi komentari lančano nastavljaju sa raznih strana, pa tu može biti i stereotipnih izjava i pronicljivih komentara koji izvezeni dobijaju drugu težinu.

Holon, Izrael. Fotografije ustupila umjetnica

Tijekom našeg neformalnog razgovora u MAZ-u govorila si i kako radite s marginaliziranim skupinama, ljudima s margine, a često su i lokacije koje birate nedostupne, nisu u centrima gradova. Kako izgleda taj proces rada?

Da, prevashodno naša ideja je da radimo na lokacijama o kojima obično ne postoji dovoljno informacija u javnosti i u maintream medijima toliko marginalizovanima da i samo stanovništvo misli da se tamo ništa bitno ne događa (kao na primer u Beogradskom naselju Kaluđerici, predgrađu Barselone Bon Pastor, itd), ali takođe i u centrima nekih većih urbanizacija o čijoj kompleksnoj svakodnevi i lokalnim dinamikama u javnosti postoji sasvim svedena slika, kao što je, na primer, slučaj u Mostaru. S druge strane, kao što sam već rekla, ovom metodom rada dolazimo do ljudi koji obično nisu pozvani da kreiraju tu zvaničnu reprezentaciju, jer nisu dovoljno eksponirani kao agenti lokalne zajednice. Tako smo, na primer, imali prilike da sa beskućnicima i ovisnicima raznih tipova koji se okupljaju u jednom parku u Centru Kassela, radimo zahvaljujući tome što je postojao minijturni centar (TRA.FO) koji se bavio ovim problemom i već imao neku dinamiku rada u koju smo se mi uklopili. Drugi slučajevi su drugačiji, ali za metod koji primenjujemo trudimo se da bude što manje invazivan.

Provodimo tu i previše vremena vezući i upuštajući se u uvek zanimljive konverzacije i ne postoji nikakav pritisak za učestvovanjem ni na koji način. Tokom vremena gradimo veoma prijateljske odnose, tako da nam uglavnom svima bude veoma žao kada dođe vreme rastanka.

Ostanimo još na pitanju dokumentarnog veza – je li bilo situacija u kojima ste uspostavili Veznu kancelariju, a da ste ljude izrazito teško potaknuli na sudjelovanje. Kako postupate u takvim situacijama? Što se događa kada zatvorite Veznu kancelariju, nastavlja li se raditi na nekim pitanja i praksama koji su se otvorili tijekom rada?

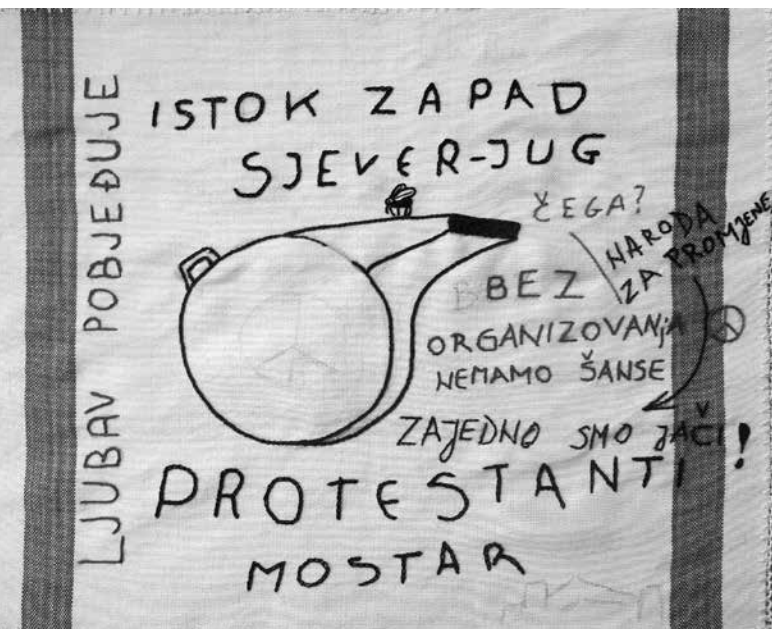
Kad je reč o učestvovanju, uvek je drugačije, ali se nikada nije dešavalo da smo se baš izrazito susreli s tim problemom, jer uvek se neko priključi, samo je to nekad u većem, nekad u manjem obimu. Najteže nam je možda bilo kada smo radili u

Štoju, letovalištu u Crnoj Gori i to u jeku sezone. Ovo mesto specifično je po tome što u ostatku godine tu živi malo stanovnika, a tokom leta se napuni turistima sa svih strana, i to najviše iz zemalja koje su donedavno ili još uvek u veoma zategnutim odnosima, tipa, sa Kosova, iz Srbije, Albanije, Bosne, Hrvatske, pored, naravno, ruskih turista koji su prisutni na celom Jadranu. Paradoksalno, pokazalo se da su ljudi u mnogo većoj žurbi i stresu na letovanju, jedni da bi iskoristili što bolje svoje vreme za odmor, a drugi, ubijajući se od posla jer su im ta dva i po meseca sezone period kada će zaraditi za celu godinu. Na toj lokaciji, urbanizovanoj pre nekih tridesetak godina, nije bilo ni neke izgrađene i utvrđene društvene strukture koja bi nam služila kao podrška, pa smo se i mi prilagodili temporalnosti cele ove situacije otvarajući kancelariju na različitim punktovima, ulazeći u kratkoročnije komunikacije s raznovrsnijim brojem ljudi, tako da smo u manjem timu preuzeli više neku funkciju reportera “izveštavajući” o ovim različitim situacijama na koje smo nailazili.

Što se tiče drugog pitanja, kada su svi komadi gotovi, spajamo ih i zajednički smišljamo neki naslov koji treba da proizađe iz svih zabeleženih priča i dotaklih tema. U nekim prilikama smo čak pravili i konkurs za tapiserije koje se uvek vezu poslednje. Završni događaj, kada se gotova tapiserija prezentuje na javnom mestu, zaista je neka vrsta kulminacije i slavlja gde pozivamo sve ljude s kojima smo imali prilike tokom prethodnog perioda da se upoznamo i da radimo. Posle ovoga, tokom dužeg perioda tapiserija ostaje izložena na istom mestu ili se seli po različitim lokacijama na kojima smo radili ili koje imaju veze s obrađivanim temama. Mi smo uvek zamišljali da je dokumentarni vez dobra metoda da se ispitivanjem i dijagnosticiranjem lokalnog konteksta, pa i uvezivanjem tema i ljudi, kreira neka dobra osnova za dalji zajednički rad koji bi bio održiv i konsekvantan, međutim, mi nismo bili u situaciji da učestvujemo u nastavku takvih dinamika. Dobijali bismo s raznih lokacija informacije o tome šta se dalje dešavalo s tapiserijom, jer je ona na neki način i počinjala da funkcioniše kao neki društveni kapital. U Holonu (Izrael), u Centru za digitalnu umetnost, recimo, rekli su nam da su deca iz kraja prestala da im razbijaju prozore otkad su

Generano, situacija je izuzetno loša što je sada dodatno pojačano nadolazećim izborima i Šešeljevim oslobađanjem iz Haga koji trijumfuje kao novi idol omladine jer je uspeo da "nadmudri" evropski pravni poredak. Nedavno je rehabilitovan Draža Mihajlović, a u toku je rehabilitacija Milana Nedića. I jedan i drugi tokom pola veka, ne samo po jugoslovenskom nego i po međunarodnom pravnom poretku i na osnovu činjenica, važili su za kolaboracioniste u II svetskom ratu, a sada su njihove i

rehabilitacije drugih ratnih zločinaca podupirane i od Evropske unije radi sprovođenja procesa restitucija društvene imovine. Svedočimo restauraciji jednog sistema koji je zasnovan na potčinjavanju i eksploataciji, koji se u Evropi i ostatku sveta razvija možda od pre nekih šest – sedam vekova, i čija se jedna od retkih interupcija i alternativa pokušala izgraditi kroz društvene odnose koji su se gradili na našim prostorima u okvirima socijalističke Jugoslavije.

Sad, ne bih mogla govoriti o celoj antifa i aktivističkoj sceni, ona kao takva – ujedinjena – teško i da postoji, ali postoje razni punktovi otpora koji su usled naše generalne prekarne situacije razjedinjeni i disperzirani. Konkretno, u organizacijama u čiji sam rad uključena odvijaju se diskusije o fašizmu danas, njegove veze s kapitalizmom i nacionalizmom, organizuju se radionice u srednjim školama, radi se na modelima zadružnog udruživanja, bavi se temama radničkih prava, nezakonitih privatizacija, proizvodnji novog narativa o ratovima 90-ih, ali mislim da je najbitnije da postoji svest da se kroz sve to radi na uspostavljanju nekih drugačijih društvenih odnosa koji su u otporu postojećim. Što naravno nije lako, ali se ipak dešava na nekom mikro-nivou.

U intervjuu za Femkanje iz 2014. kritički pričaš o rezidencijama, o tome kako si kao umjetnik na kraći period samo bačen na neko nasumično mjesto da nešto proizvedeš. No, danas su rezidencije jedne od rijetkih prilika u kojima je umjetnik plaćen za svoj rad. Možeš li nešto reći o tome, je li teško preživjeti samo od umjetničkog posla i o prekarnim uvjetima u kojima živimo.

Pa da, mogli bi reći da su rezidencije izvrsne prilike za mlade umetnike da se upoznaju sa drugim kontekstima i steknu neku širu sliku o svetu, što može da bude od naročitog značaja i za njihov rad. Naročito zato što smo konstantno preplavljeni informacijama iz sveta pa je dobro da se ode tamo i uveri na licu mesta kako to zaista izgleda i šta je sve nedostajalo u tim slikama. No, uistinu, danas je ova tvrdnja pomalo izgubila na značaju, jer je usled globalizacije, koju više niko ne pominje, svet svuda postao previše sličan, tako da menjajući lokaciju mi smo sve više u situaciji da sarađujemo sa veoma sličnim standardizovanim centrima koji funkcionišu po veoma sličnim

programima i da, s druge strane, prepoznajemo iste ili veoma slične mehanizme opresije i borbe u lokalnom društvu, koje ovi centri više ili manje uspešno adresiraju, nego da upoznajemo nešto sasvim novo. Na individualnom nivou, za same umetnike sa ekonomske strane, naročito kod nas zbog sve većeg prekrajnjanja budžeta i nepostojanja tržišta, ovaj model rada u rezidencijama postaje neka vrsta profesije koju oni prihvataju da bi mogli da se bave svojim poslom u nekim iole pristojnim uslovima i ja

ne znam nikog ko se obogatio od ovoga. Na malo širem nivou rastući fenomen mobilnosti umetnika ne možemo posmatrati odvojeno od globalizacijskog procesa, koji se dešava i kao opresija i kao otpor. Kojim strujama će se u ovim situacijama umetnik prikloniti i doprinosti svojim radom, centralno je pitanje. A to iziskuje jednu neprestanu pozornost, pronicljivost i odgovornost, što nije uvek lako sprovesti i održati. ◀

Na prethodnoj stranici: Mostar, grad na Neretvi, detalji sa tapiserije. Fotografija iznad: Jerusalem; Fotografije je ustupila umjetnica.

ZAŠTO ŠARATE I ZAŠTO STE GLASNI?

MARKO BOKO

* *Marko Boko je politolog i aktivist, ima 25 godina i porijeklom je iz Bola na Braču. Aktivan je u nizu studentskih i građanskih inicijativa fokusiranih na ljudska prava, s naglaskom na prava mladih, zajednička dobra i sl., a odnedavno je i član Upravnog odbora Savjeta za mlade Vijeća Europe, najvišeg savjetodavnog tijela za mlade u Vijeću Europe. Od 2012. u Bolu organizira regionalni graffiti festival "Graffiti na Gradele", koji će ove godine doživjeti svoje peto izdanje*

Sve fotografije uz tekst ustupio nam je GNG kolektiv iz vlastite arhive.

Dvojica majstora zaslužni za mural "Nepokoreni grad" na zgradi Jedinstvo napravljen povodom 70. obljetnice oslobođenja Zagreba, dio su GNG kolektiva. Kako uklopiti specifičan sadržaj festivala u sredinu koja se polako utapa u elitnom turizmu i komercijalizaciji svega što se komercijalizirati može i pritom s kolektivom ostati jednako entuzijastičan? O kolektivu i festivalu Graffiti na gradele ili GNG kratici koju polako počinjemo sve više prepoznavati i o cijeloj graffiti i ne samo graffiti priči na Bolu, iz vlastite perspektive piše njezin pokretač.

Često je izazov odgovoriti na pitanja o tome što je to *Graffiti na Gradele*, zbog čega takvo ime te kako i zašto zabavu vezujemo uz društveni angažman i obrnuto.

Odgovor u jednoj rečenici glasio bi: *Graffiti na Gradele* regionalni je graffiti festival koji se posljednjih pet godina svakog srpnja održava u Bolu na Braču. No iza tog imena krije se puno više stvari.

Graffite sam počeo crtati krajem osnovne škole i život na otoku nije baš doprinio mom crtačkom razvoju, kao ni ja otoku svojim ondašnjim škrabotinama. Moje malo mjesto, kao i uostalom svako drugo, nije bilo oduševljeno takvom novinom u svojoj sredini, a s druge strane, meni je sva komunikacija u doba bez društvenih mreža bila otežana te nisam imao od koga učiti ni gdje nabavljati materijal za rad. A ni roditelji nisu bili oduševljeni mojim hobbijem, koji je zapravo jedna od najvećih konstanti u mojem životu. Svaki odlazak u Split po nove tenisice, u posjet liječniku ili rodbini za mene je bio *graffiti* praznik i upijao bih sve što se događa po zidovima.

Sve je počelo u ljeto 2012. kada je nas troje mladih *graffiti* *writer*a poželjelo dugo bračko ljeto učiniti malo zanimljivijim i svojim vršnjacima ponuditi nešto drugačije. Ja sam u to vrijeme već bio zagrebački student na Fakultetu političkih znanosti te sam dobro upoznao lokalnu *graffiti* scenu koju smo, u nedostatku nama primamljivog ljetnog sadržaja u Bolu, odlučili dovesti i usput organizirati mali *graffiti* *jam*.

Naime, ljeti sam po tri mjeseca radio kao sezonski turistički radnik kako bih mogao financirati svoj studentski život i cjelogodišnji volonterski angažman u Zagrebu, dok je većina mojih prijatelja obilazila festival za festivalom po obali. S obzirom na to da zbog sezonskog rada ne znam kako drugi dijelovi Hrvatske izgledaju ljeti, o odmoru i festivalima mogao sam samo sanjati. Sve dok nisam shvatio da oko sebe imam prijatelje i poznanike te ponešto kapaciteta, uz čiju bih se pomoć mogao okušati u organizaciji aktivnosti u kojoj se barem na jedan dan možemo podružiti uz ono što najviše volimo – iscrtavanje *graffita* uz more, gradele i dobru glazbu. Dakako, od samog početka viši cilj bio je organizirati netipičan događaj za malo dalmatinsko misto, koje ljeti bude utopljeno u pokušaje elitnog turizma i komercijalizaciju svega što barem

površinski izgleda da se može komercijalizirati. Ipak se u dva mjeseca treba zaraditi za cijelu godinu, pošto-poto.

PRVA GODINA POSTOJANJA – ROĐENJE

Prve godine održavanja, kad je *Graffiti na Gradele* bio organiziran u formi jednodnevnog *graffiti jama* uz gradele i glazbu, cilj je bio mještanima i gostima pokazati jedan sasvim drugačiji način umjetničkog izražavanja, ali i organizacije turističkog programa u mjestu koje je godinama turistički prvak te u kojem teško prolazi sadržaj koji se ne može unovčiti. U takvim okolnostima predznaci *mladi, volontersko, urbano* i sl. nikako ne prolaze dobro, tim više što ih se karakterizira kao "inicijative koje tjeraju goste". Navodni znaci su upotrijebljeni jer je riječ o citiranju visokopozicioniranog lokalnog službenika.

Junk iz Beograda i Azram iz Ljubljane oslikavaju glavni zid površine 100 četvornih metara

Međutim, dok su se kovali planovi za prvi *Graffiti na Gradele*, prva općinska institucija kojoj smo se javili bio je Centar za kulturu Bol i njegova ravnateljica Ivana Bošković Ivičić. O tome je zapravo sve ovisilo, jer da nam je Centar za kulturu uputio negativan odgovor, ovaj tekst vjerojatno danas ne bi bio u *Nepokorenom gradu*.

Ravnateljica Ivana nam je rekla da se ne razumije najbolje u *graffite* ni glazbu (*hip hop*) koju puštamo, no da je itekako spremna podržati ovu volontersku inicijativu mladih, jer je svjesna da u kulturnom programu “Bolsko lito” kronično nedostaje sadržaja za mlade. Isto tako, rekla nam je da ona ima nešto malo sredstava, a da mi imamo dobar program, pa ćemo kroz sinergiju probatii napraviti nešto drugačije. I tako je sve krenulo, jedna (i jedina) općinska inicijativa je stala uz nas i dan danas nesebično i vizionarski stoji uz nas, unatoč silnom drvlju i kamenju koje se svake godine sruči na njih od nekolicine općenitih nezadovoljnika.

Na raspolaganje smo dobili vrlo atraktivan zid od stotinjak četvornih metara koji se nalazi na istočnoj strani Bola, tik uz more. Zid su oslikali mladi *writeri* iz Splita, Sarajeva i Zagreba, uz jako puno pozitivnih komentara prolaznika i publike.

Naravno, bilo je i onih glasnih neistomišljenika, koji do dan-danas smatraju kako ova inicijativa ne bi trebala biti dijelom ljetnog kulturnog programa. Unatoč tome, vjerujemo da smo uspjeli pokazati da ovakav tip umjetnosti ne mora biti isključivo povezan s vandalizmom, već da se ulična umjetnost na sjajan način može povezati s volontiranjem, razvojem nezavisne kulture i općenito aktivizmom mladih. A i svakako doprinosi razvoju kulturnog i noćnog života.

AKTIVNOSTI IZVAN SUNČANE SEZONE

Naš kolektiv je nakon uspješno obavljene prve aktivnosti s jesenskim povratkom u Zagreb nastavio djelovati i izvan otoka te smo se usudili organizirati svojevrzne GNG *after* i *warm up* aktivnosti, čime smo doprinijeli vidljivosti kolektiva te se krenulo razvijati to neko ljepilo između publike i nas.

Kao digresija, čini mi se važnim naglasiti da je moj izvannastavni angažman u Zagrebu vrlo intenzivno povezan sa civilnim

društvom, organizacijom mladih i zagovaranjem boljeg društvenog položaja mladih, primarno kroz *Mrežu mladih Hrvatske* koju sam i vodio, ali i kroz studentsku blokadu, kampanju za Varšavsku ulicu i sl. Sukladno svim tim, vrijednosno vrlo određenim aktivnostima, prirodno je da sam te iste vrijednosti prenio i na svoj hobi vezan uz *graffite*, odnosno uz GNG kolektiv koji je svojim aktivnostima također nastavio djelovati u tom smjeru. Mnogi se pitaju čemu miješanje ulične umjetnosti i aktivizma te kako to može ići ruku pod ruku, no smatramo da se alatima i medijima koje koristimo itekako može odaslati određena poruka te nikako nismo prvi, a ni zadnji koji to rade. Na kraju krajeva, *hip hop* kultura općenito svim svojim elementima promiče prijateljstvo, solidarnost, suradnju i otpor, dakako uz iznimke, kao i u svemu.

Naš kolektiv je polako krenuo istupati kao kolektiv koji, osim što podržava razvoj nezavisne kulture te mlade umjetnice i umjetnike koji se tek trebaju afirmirati, zagovara i promicanje ljudskih prava, ravnopravnost spolova, prava LGBTQ osoba i sl. To je nešto što, kao i u ostatku društva, ponekad nije popularno čak i unutar hip hop subkulture, no oko isticanja takvih vrijednosti i stavova nipošto ne važemo i ne namjeravamo se utišati. To ne krijemo ni u komunikaciji s potencijalnim pokroviteljima, o kojima naše aktivnosti ponekad ovise, s obzirom na to da djelujemo nekomercijalno, odnosno ni za jedan dio naših aktivnosti ne naplaćujemo ulaznice.

S obzirom na naše osobne angažmane i jasno artikulirane stavove izrodile su se lijepe suradnje s nizom antifašističkih inicijativa kojima je naš način djelovanja bio dosta nov i privlačan, a i nama je bio pozitivan izazov uključiti se u takvo nešto. Rezultat prve tako suradnje bio je oslikavanje murala “Nepokoreni grad” na zagrebačkom *Jedinstvu*, povodom 70. obljetnice oslobođenja Zagreba od fašista u svibnju 2015. godine, a tada započeta suradnja nastavlja se i ove godine.

Ipak, najveći dio našeg djelovanja fokusiran je na Bol, gdje kroz našu središnju aktivnost, festival *Graffiti na Gradele*, pokušavamo što više doprinijeti zajednici i utjecati na drugačije shvaćanje vrijednosti koje zagovaramo te aktivnosti koje realiziramo.

Jedna od radionica s djecom u centru Bola. Djecu se upoznaje sa svijetom graffiti, crtaju se skice i poigrava slovima, što se potom sprejem prenosi na zid ili kredom na pod.

Plato ispred sale u napuštenom hotelu Bijela kuća, u kojemu se tijekom festivala održava koncertni program

Aktivnostima u Bolu pokušavamo doprijeti do što većeg broja djece, organizacijom radionica na kojima im *graffiti* kulturu prikazujemo kroz prizmu doprinosa zajednici, a ne nužno kao vandalski čin. Nastojimo im pokazati što je prihvatljivo, a što ne, odnosno fokus stavljamo na oplemenjivanje napuštenih i oronulih fasada nasuprot besmislenom uništavanju. *Graffiti* kulturu predstavljamo im kroz teoriju, a onda i praksu, gdje imaju priliku isprobati crtati sprejem, nakon što svoj rad pomno razviju kao skicu na papiru.

Da sve ne ostane na priči, djeci i ostatku zajednice središnjom aktivnošću festivala, iscrtavanjem murala i *graffita*, pokazujemo da nam je stvarno stalo do napuštene i devastirane (bivše turističke) infrastrukture.

I Bol, kao i niz obalnih mjesta i gradova, ima svoje duhove iz

doba privatizacije koji i dan danas nemirno kruže hodnicima nekada najelitnijeg hotela na Jadranu – hotela *Bijela kuća*. Riječ je o zgradi prvobitno izgrađenoj 1936. prema projektu Lavoslava Horvata kao sjemenište obližnjeg Dominikanskog samostana, i koja je otad promijenila nekoliko funkcija. Za vrijeme Drugog svjetskog rata zgrada je postala općinska bolnica, zatim đачki dom, a 1963. godine prenamijenjena je u hotel u vlasništvu državnog poduzeća *Zlatni rat*, kada preuzima ulogu perjanice bolskog i bračkog turizma. Uz glavnu zgradu, s ciljem povećanja smještajnih kapaciteta, podignuto je i u okolnu borovu šumu skladno uklopljeno još pet paviljona koji su zajedno s *Bijelom kućom* za vrijeme Domovinskog rata pružili utočište brojnim izbjeglicama. Danas je nekadašnji hotelski kompleks obična ruina u vlasništvu države, baš poput brojnih devastiranih socijalističkih hotela duž jadranske obale koji su šaptom pali zahvaljujući privatizaciji.

GNG kolektiv će treću godinu zaredom svojim aktivnostima zaposjesti *Bijelu kuću* i ispuniti je koncertima, radionicama, skejtanjem te iscrtavanjem murala i *graffita*. Oslikavaju se isključivo paviljoni koji okružuju zgradu, koja je izgrađena u prekrasnom bračkom kamenu, stoga cilj nikako nije oštetiti već ionako zašarane kamene površine.

Samim svojim bivanjem na toj napuštenoj lokaciji u nju ponovno unosimo duh živosti koja, prema pričama starijih mještana, tamo itekako vladala. Na mjestu gdje mi sada organiziramo koncerte nekada su, tijekom ljetnih večeri, goste iz cijelog svijeta zabavljali pjevači poput Vice Vukova. U šumici oko hotela, gdje se preko dana iscrtavaju *graffiti* i druže mladi iz cijele regije, nekada su se odmarali brojni gosti, čega se često vole prisjetiti stariji prolaznici.

S obzirom na to da se svake zime hotel dodatno devastira i napuni smećem, neki od prolaznika nas znaju pohvaliti što smo voljni uhvatiti se u koštac s tim i barem na par dana počistiti sve i oživjeti prostor.

BUKA, DEVASTACIJA I BOLJA VREMENA

No, nije sve tako romantično. Ima i onih s početka članka, koji nas ne propuštaju napadati da *graffitima* i bukom devastiramo prostor, no ne smeta im što je

prostor cijelu godinu zapravo pun smeća i što se svakog dana nešto dodatno uništi.

I samo naše bivanje na toj lokaciji ima svoju priču. Naime, zbog općeg neprihvatanja i “buke” koju bismo proizveli jednom godišnje do dva sata iza ponoći, stvorio se pritisak lokalnih moćnika koji žive u neposrednoj blizini festivalskih aktivnosti. Izgurili su nas s lokacije bliže centru mjesta u napušteni i srušeni hotel. Budući da nas na toj lokaciji malo ljudi može vidjeti i čuti, to im je bilo zadovoljavajuće rješenje, bez obzira na stanje u kojem se taj prostor nalazi.

No nismo se pokolebali i odlučili smo iskoristiti tu situaciju tako da oživimo lokaciju i da što više mladih iz niza zemalja dovedemo na to mjesto, odnosno da pokažemo koliki je potencijal takve lokacije i infrastrukture, bilo da je riječ o nezavisnoj kulturi, radu s mladima ili pak “običnom” turizmu.

Sudbina *Bijele kuće* je nepoznata, a samim time ni mi ne znamo koliko dugo ćemo se moći zadržati na toj lokaciji. U svakom slučaju, radom s djecom, koncertima, oslikavanjem oronulih fasada i čišćenjem tog prostora, nastojat ćemo i dalje doprinositi boljoj slici nečega što je ruglo turističkog šampiona, ali i kulturnom životu Bola barem na par dana.

Festival *Graffiti na Gradele* počeo je kao jednodnevna ljetna razbibriga, da bi svoju mrežu suradnika i podržavatelja uskoro proširio na nekoliko zemalja, uz vrlo jasno vrijednosno opredjeljenje i viziju. Prerasli smo inicijativu koja samo organizira ljetni festival te smo se svojim aktivnostima proširili na nekoliko gradova, gdje radimo na puno više aktivnosti od crtanja *graffita* i murala.

U drugim sredinama smo prihvaćeniji i pozvaniji nego u našem rodnom Bolu, gdje nas se unaprijed obavijesti kako nas se nema namjeru podržati, no valjda će se i to promijeniti dolaskom nekih drugih i boljih vremena.

Kako god bilo, mladi okupljeni oko naše inicijative nastavit će volonterski rad i u svoje slobodno vrijeme doprinositi priči koju gradimo, uz nesebičnu podršku Centra za kulturu Bol te niza volontera, *graffitera* i glazbenika, koji nikada nisu željeli profitirati na našoj viziji. ◀

JE SUIS AYLAN, ILI: TKO ŠUTI DANAS, ŠUTIO BI I 1936.

LIDIJA ČULO

* Lidija Čulo je studentica sociologije i učenica arapskog jezika.

Teroristički napadi u Europi posljednjih godina pružili su plodno tlo za političke manipulacije i val islamofobnih incidenata koje je autorica u tekstu prikazala kratkim medijskim naslovima. Pritom je izostao bilo kakav pokušaj javne analize razloga i uzroka koji su do njih doveli – umjesto toga, vode se besciljne rasprave o prirodi islama i kratkoročnim rješenjima izbjegličke krize, a geste solidarnosti spale su na leđa pojedinaca ionako opterećenih krizom te nekolicine dobronamjernih organizacija.

Florida (studenj, 2015.): Vlasnik trgovine oružjem proglasio svoj dućan “muslim-free” zonom i zabranio ulaz muslimanima
Florida (rujan, 2015.): Dućan oružjem na “9/11 tjedan” svojim kupcima ponudio “muslim” kupon kojim dobivaju 25 dolara popusta na oružje, petkom besplatno pranje auta i pivo

I pet godina nakon napada 11. rujna, mnogi Arapi u SAD-u, muslimani i Amerikanci arapskog podrijetla tvrde kako osjećaju diskriminaciju, bilo da je riječ o “nasumičnim” pregledima na aerodromu, nepovjerljivim pogledima koje im upućuju njihovi sugrađani ili čak otvorenim prijetnjama i vandaliziranjem džamija. Ovaj osjećaj očito nije pretjeran ili umišljen ako pogledamo rezultate istraživanja Gallupovog instituta prema kojima 40% Amerikanaca priznaje da ima predrasude prema Arapima. Pet godina nakon napada, američki kandidat za predsjednika Donald Trump najavljuje privremenu zabranu ulaska muslimanima u SAD – tj. barem dok “ne budemo u mogućnosti odrediti i shvatiti problem”.

No islamofobija nije fenomen koji je zahvatio SAD nakon 11. rujna. Islamofobija kao sve aktualniji i relevantniji društveni problem predstavlja novu formu rasizma u Europi i često se preklapa s ksenofobijom jer su muslimani imigranti iz drugih zemalja. Također, novi val rasizma usmjeren je ne samo protiv muslimana već i protiv bilo koga tko bi mogao biti Arap ili je podrijetlom s Bliskog istoka i Sjeverne Afrike.

London (prosinac, 2015.): Policija objavila statistiku prema kojoj su se napadi na muslimanske stanovnike utrostručili nakon napada u Parizu

Zanemarimo pritom (u biti već jesmo) napade u Turskoj, napade u Pakistanu, napade u Libanonu... Zanemarimo činjenicu da su muslimanski lideri i muslimanske udruge i organizacije u svojim službenim priopćenjima osudili napade, a milijuni muslimana na društvenim mrežama osjećali potrebu ograditi se od terorističkih napada držeći natpis ili postavivši zastavu Francuske na profilnu fotografiju – što mi Zapadnjaci primjerice ne osjećamo kao dužnost prema drugima.

Oklahoma, SAD (studenj, 2015.): Muškarac nazvao policiju da najavi kako će izaći na ulicu i početi pucati na “bilo koga tko liči na muslimana”

U Europi svjedočimo porastu popularnosti (ekstremno) desnih stranaka i čestim napadima na muslimane na koje se i dalje gleda kao na uljeze, iako mnogi od njih već generacijama žive u Europi. Niknuli su i pokreti usmjereni isključivo u obranu od “muslimanske najezde”.

London, UK (studenj, 2015.): Muškarac u podzemnoj gurnuo muslimanku pod nadolazeći vlak, osoblje ju spasilo u zadnji čas

Dansko-engleska desničarska suradnja rezultirala je stvaranjem SIOE (*Stop Islamization of Europe, Zaustavimo islamizaciju Europe*), koja poziva na bojkot muslimanskih zemalja - što god to značilo. Organizacija planira prosvjede, surađuje s EDL-om (*English Defence League*, Engleska obrambena liga) u Engleskoj i bojkotira restoranski lanac *Kentucky Fried Chicken* jer je ova tvrtka prilagodila neke svoje proizvode muslimanskoj populaciji. Na osmu godišnjicu 11. rujna organizirali su prosvjed ispred džamije u Londonu i pritom pokušali nahuškati židovsku zajednicu da ih podrži sa svojih tisuću članova i izraelskim zastavama. No istaknuti pripadnici i rabini odbili su ih i poslali javnu poruku podrške “svojim muslimanskim prijateljima i susjedima koji su napadnuti od strane onih čija je jedina svrha širenje laži i mržnje”. Na kraju je, umjesto židovske zajednice s izraelskim zastavama, svoje članove i simpatizere ciglama i bocama poslala inicijativa *Unite Against Fascism*. Prosvjed se pretvorio u tučnjavu desničara i antifašista, a među uhićenima je završio i organizator prosvjeda i lider SIOE, Stephen Gash.

Sličnu solidarnu gestu izvele su nedavno i vjerske grupe u SAD-u. Kad je američka SIOA (*Stop Islamization of America*, inicijativa osnovana 2010. godine) u svojoj najpoznatijoj i kontroverznoj kampanji platila reklamne panoe s natpisom “U bilo kojem ratu između civiliziranog čovjeka i barbara, podržite civiliziranog čovjeka. Podržite Izrael. Porazite Džihad”, reagirale su židovska (*Rabbis for Human Rights*) i kršćanska (*Sojourners*) grupa te postavile kontraplakate s natpisom “U izboru između ljubavi i mržnje, odaberite ljubav. Pomozite zaustaviti diskriminaciju nad našim muslimanskim susjedima”.

EDL je osnovana 2009. godine u Lutonu, gradiću koji je u mediji-ma poznat kao “ekstremistička prijestolnica muslimana”. Vjerojatno sav paradoks i istina o isprepletenosti i začaranom krugu zapadnjačkog intervencionizma i islamskog radikalizma koje ono rađa sročeni su u izjavi EDL-ovog prvog lidera, Tommyja Robinsona: “Kad sam čuo za grupu lokalnih islamista koji pokušavaju regrutirati dečke da se bore za talibane u Afganistanu, mislio sam – ne smiju to raditi! Svi mi u radničkoj zajednici poznajemo nekoga tko je bio u vojsci. Imam prijatelja koji je izgubio obje noge. A ovi šalju ljude da ubijaju naše dečke tamo! Napravili smo prosvjed i upalilo je. Ustao sam i rekao- gledajte, kad smo ratovali protiv IRA-e, što mislite, bismo li dopustili Ircima da usred našeg grada regrutiraju ljude? Ne, jebeno ne bismo!”. Protiv njih je prije dvije godine ustala hakerska skupina *Anonymous* koja je na internetu objavila osobne podatke vodećih članova uz poruku: “Pod krinkom nacionalnog ponosa potaknuli ste zločine protiv nevinih i napad na muslimane. Nećemo dozvoliti da vaša nepravda, vaše laži i vaša glupost i dalje radikaliziraju mlade tjerajući ih u strah i mržnju spram svog sugrađana. Započnimo sistemsku i iscrpnu borbu za uništenje vašeg kulta.”

Osim nabrojenih, tu su i brojni drugi. SIAN (*Stop Islamization of Norway*), europska obrambena liga EDL, njemačka PEGIDA, mediji poput *Jihad Watch* u službi konzervativne think-tank organizacije *David Horowitz Freedom Center*... Iako se mnogi od njih u počecima barem trude povući crtu između islama i islamizma, svi se u konačnici ili razotkriju ili spretno poskliznu o sklizak teren ksenofobije.

Izvor fotografije gore: Washington post
Fotografija dolje: Prljavi crnci sredit ćemo vas.
Izvor: thinkprogress.org

Sjeverna Karolina, SAD (studenj, 2015.): Vozač Ubera i kršćanin etiopijskog podrijetla brutalno pretučen od strane putnika koji ga je greškom zamijenio za muslimana.

Mediji, političari i javne osobe toliko se olako razbacuju izrazi- ma kao što su Eurabia, džihad, “puzajući šerijat” i sl. da nije ni čudno što desnica dobiva vjetar u leđa i podršku javnosti, a muslimani se s druge strane brinu za vlastitu sigurnost i pozivaju policiju u češće patrole oko džamija. Mnogi izražavaju sumnju u policiju i strahuju da među njima ima i desničarskih doušnika koji na taj način kontroliraju i nadziru dominantno muslimanska naselja, izjavila je Linda Sarsour, izvršna direktorica *Arapsko-američkog udruženja New Yorka*.

Beč, Austrija (rujan, 2014.): Muslimanka napadnuta dok je čekala vlak. “Žena mi je prišla i počela vikati na engleskom, na što sam joj ja mirno odgovorila da mi se slobodno može obratiti i na njemačkom. Na to me udarila.”

Političari su si dali maksimalan trud oko refokusiranja anksioznosti javnosti potaknute nesigurnim, prekarijatnim društvenim polo- žajem na strah za osobnu sigurnost – strah za sigurnost vlastitog tijela, kuće, susjedstva... Tako se glasovi beru na obećanjima o mjerama protiv kriminala i imigranata, naročito kriminala poči- njenog od strane imigranata. Javnost se svakodnevno uvjerava u stanje permanentne uzbune: opasnost vreba iza ugla, vreba iz terorističkih kampova maskiranih u islamske vjerske škole, vreba iz “loših ulica” u kojima živi podklasa, *no-go* zona velikih gradova...

“Suočeni s dolaskom autsajdera, otpada nastalog nakon trijumfa moderne diljem svijeta, oni koji su osigurali svoja mjesta i pozicije se svakako imaju razloga osjetiti ugroženima. Stranci ne samo da predstavljaju veliku nepoznanicu, već sa sobom donose daleke prizvuke rata. Često dolaze iz svojih razorenih domova i spaljenih sela, a to ne može ne podsjetiti na krhkost naših vlastitih pozicija koje također isto tako lako mogu biti uništene” - Zygmunt Bauman

Ohio, SAD (studenj, 2015.): 22-godišnja studentica medicine skoro pregažena automobilom. Vozač ju je psovao i nazivao teroristkinjom, prijatelji ju spasili u zadnji čas.

U današnjoj krizi nalik onoj iz 1930-ih godina, manjine opet služe kao žrtveni janjci. Uz terorističke napade, pojavu ISIL-a koji regrutira pripadnike sa Zapada i na Zapadu te sve veći priljev izbjeglica u Europu, nije teško prodavati sliku o muslimanima kao “onim drugima”, onima koji se ne žele prilagoditi, kao prijetnji “europskom” načinu života. Zapad i zapadnjački mediji pristupa- ju muslimanima i muslimanskim imigrantima s predumišljajem da postoji nešto inherentno u islamu što spriječava muslimane u integraciji i prihvaćanju “europskih vrijednosti”. Upravo ovi sukobi dovode i do podjela između nas, “običnih europskih ljudi” i “običnih ljudi imigranata”, nas i njih koji inače imamo više zajedničkih međusobnih interesa, nego što imamo s vlastitim liderima i političkim elitama. Iako zvuči paranoidno govoriti o “islamizaciji Europe”, s pravom se možemo pitati što ako radikal- ni islam uspije pridobiti novu “generaciju X” i dati im smisao života koji nisu našli u europskim uvjetima. Očito je nekima već dao.

Sargé-lès-Le Mans, Francuska (prosinac, 2014.): Gradonačelnik uveo “ili svinjetina ili ništa” politiku za djecu u školskim kantinama

Rijetko će tko spomenuti zbog čega bi to imigranti, Arapi, muslimani i izbjeglice mogli biti nezadovoljni – u musliman- skim zemljama zbog zapadnjačkog petljanja u politike njihovih zemalja (pridodajmo tome i desetljeća poniženja i nepravde zbog situacije u Palestini), a u Europi zbog toga što ih se tretira kao građane drugog reda, često su na samom dnu društvene piramide i getoizirani u siromašne kvartove. Ovakve situacije stvaraju strukturalne uvjete za razvoj kontrakulture u kojoj posao, dobra edukacija i snažni međuljudski odnosi više nisu dio prevladavajućeg sistema vrijednosti i normi.

Primjerice, mnogi francuski muslimani i muslimanski imigranti žive u izoliranim naseljima i siromašnim predgrađima, tzv. banlieues, koji se u medijima ponekad nazivaju “no-go” zonama, “mini islamskim državama”, opasnim kalifatima i sl. Kako god ih nazvali i koji god im vrijednosni predznak stavili,

predstavljaju ogromnu pukotinu i barijeru između dviju populacija. Ta područja nazivaju se i “osjetljivim urbanim zonama” (SUZ, *Sensitive Urban Zones*) te ih karakterizira veći udio imigrantske populacije od nacionalne (lokalne), visoke stope nezaposlenosti i veća stopa siromaštva. Zbog loših uvjeta života česti su prosvjedi koje mediji opet poprate sugestivnim nazivima poput “Francuska Intifada” ili “Muslimanski neredi”, nazivajući prosvjednike imigrantima, iako je veći dio njih rođen u Francuskoj. Problem trajne podklase jest taj da djeca odrastaju u *banlieues* iz kojih ne mogu izaći, a unutar njih lako potpadnu pod utjecaj podučavatelja radikalnog islama. Jedan od indikatora otuđenja muslimana od francuskog društva je brojka od 1000 njih koji su se iz Francuske otišli boriti u ISIL. Zatvori u kojima je čak 60% zatvorenika muslimana također su plodno tlo za regrutaciju.

“Nepotrebni ljudi su u situaciji iz koje ne mogu izvući pobjedu. Ako se pokušaju priključiti dominantnoj struji i načinu života, automatski su optuženi za aroganciju, ako ne i kriminalne namjere. Ako se pak otvoreno pobune i odbiju odati priznanje takvim vrijednostima, onda postaju dokaz javnog mišljenja i potkrijepljenje za “jesam ti rekao” – ne samo da su nepotrebni, već i strano tijelo, kancerogena izraslina na zdravom tijelu društva i zakleti neprijatelj “našeg načina života” i “onoga iza čega mi stojimo”” – Zygmunt Bauman

Godine 2010. provedena je studija “Jesu li francuski muslimani žrtve diskriminacije u vlastitoj državi?”. Studija je otkrila da muslimani koji šalju životopise na natječaj za posao u prosjeku imaju 2.5 puta manje šanse dobiti posao od svojih kršćanskih sunarodnjaka, dok u školama učitelji i profesori često ocjenjuju imigrantsku i manjinsku djecu prema njihovom ponašanju umjesto prema akademskim sposobnostima.

Baltimore, SAD (studenj, 2015.): Avionski let odgođen nakon što je putnik osoblju aviona izrazio zabrinutost zbog muslimana koji na mobitelu čita vijest o napadima u Parizu

Izvor fotografije: gannett-cdn

Nažalost, islamofobna retorika često dolazi i od ljevice, feministkinja, građansko-liberalnog krila i novoateističkog pokreta. Islam se tako prikazuje kao vjera koja negira univerzalnost ljudskih prava, monolitna i statična religija nesposobna za promjenu, inferiorna, barbarska, primitivna, seksistička, nasilna, agresivna, u službi terorizma...

Tragedije poput 11. rujna, afere Rushdie, bombaških napada u Londonu i Madridu te nedavnih napada na Charlie Hebdo i koncert u Parizu obilježili su ne samo “nas”, već i “njih” te naše međusobne odnose. Ljevičari koji su nekad simpatizirali s muslimanskim imigrantima udaljili su se od njih nakon Rushdie afere i napada na Charlie Hebdo, a zajedno s feministkinjama ne mogu zauzeti složan stav po pitanju prava na nošenje hidžaba. Brojne feministkinje su nakon nedavnih napada i silovanja u Njemačkoj digle ruke od imigranata i problem pronašle u islamu.

“Mi-osjećaj, koji predstavlja želju za sličnošću, upravo jest način da se izbjegne nužnost dubljeg sagledavanja drugih. Ono na neki način obećava duševni komfor: stvaranje zajedništva je lakše odsjecanjem truda za razumijevanjem, pregovaranjem i kompromisom koje život s drugačijima iziskuje. Umjesto da reformiraju ulice, ljudi se odsiječu od njih, traže zaklon i zaključavaju vrata iza sebe”. Lanci mini-utopija su se konsolidirali u realnosti kao druga najbolja opcija, supstitucija običnih ljudi za veliku utopiju” – Zygmunt Bauman

Atena, Grčka (listopad, 2014.): Svinjska glava i grafiti s porukama mržnje osvanuli na zgradi Islamskog centra

Naravno da su teroristički napadi i silovanja predmet osude, s čime se slaže i velik dio muslimanske zajednice. S druge strane, *tko ne želi govoriti o kapitalizmu, taj neka šuti i o fašizmu*. Licemjerstvo “progresivnih” ogleda se u lažnoj zabrinutosti za ljudska prava, francuskim zastavama i vapajima *Je suis Charlie* te eventualno dobronamjernom zalaganju za humano postupanje s izbjeglicama, no priča ne počinje i ne staje na tome. Licemjerstvo “progresivnih” ogleda se i u prihvatanju različitosti kada je to prihvatanje pokroviteljsko i nada se asimilaciji onog drugog naravno – “nezapadnog”. Nažalost, i u prošlosti se

često pretpostavljalo kako će religijski Drugi biti asimilirani u mainstream kulturu, no to se nije dogodilo.

Češka (siječanj, 2015.): Tomio Okamura, pripadnik opozicije i pokreta Dawn of Direct Democracy, pozvao stanovnike da bojkotiraju kebab i šeću svinje oko džamija

Zbog raznolikosti islama i brojnih varijacija “muslimanstva” unutar njega, osobno vjerujem kako islam sam po sebi nije problem ni prepreka potencijalnom suživotu Europljana i muslimanskih imigranata. Iako prostorna segregacija i ideološki sukobi postoje, one su prvenstveno rezultat sustava u kojem živimo, a koji proizvodi ekonomske razlike među ljudima kamuflirane onim vidljivijima: rasnom, vjerskom, nacionalnom i sl. Na to ga tjera njegova logika pomame za profitom i eliminiranja svega što bi iskočilo na putu (pa tako i zadnjih tragova socijalne države i države blagostanja), što je i uzrok zapadnjačke neokolonijalne politike koja proizvodi većinu imigranata i izbjeglica, a zatim svojom huškačkom politikom premješta pozornost s pravih uzroka problema na one sporedne. Smatram kako je jedino pravo rješenje korjenita promjena političkog sustava, no do tada, na barem simboličkoj razini, mi kao građani za početak možemo pokrenuti neke lokalne inicijative kojima ćemo se educirati o famoznim Drugima, a njima pružiti ruku pomoći. Na kraju krajeva, svi smo iste žrtve istog sistema.

Trenutna politika, koliko god se barem folklorno zgražala nad rasizmom i nasiljem, i koliko god makar formalno radila na

poticanju kompromisa između dviju zaraćenih strana, svoj učinak ne pokazuje u praksi, tj. na ulicama, već i dalje živi na mobilizaciji nacionalističkih emocija kroz govor nasilja. Nužno je da se preorijentira s retorike žrtve i terora “s one strane” na poboljšanje komunikacije između zajednica i osiguravanja jednakih mogućnosti za sve svoje građane. Takvi pokušaji zahtijevat će mnogo vremena i truda prije nego se konačno institucionaliziraju te će predstavljati lekciju za sve nas.

Rovereto, Italija (rujan, 2014.): Muslimanka Aicha Mesrar nakon 23 godine života u Italiji napušta posao lokalnog vijećnika u strahu za svoj život nakon brojnih anonimnih prijetnji smrću

Hitna moralna obaveza solidarnosti i direktnog angažmana u obrani muslimanske manjine u Europi od diskriminacije i nasilja ne može pasti isključivo na leđa “običnih” stanovnika koji su i sami opterećeni ekonomskom, političkom i društvenom krizom ili na nekolicinu dobronamjernih vjerskih organizacija i političara. Ljevica, intelektualci i privilegirani progresivci trebaju otvoreno i jasno dignuti svoj glas i pružiti konkretnu pomoć, a ne skrivati svoj kukavičluk iza pažljivo iskalkuliranih diplomatskih izjava te šupljih akademskih rasprava i okruglih stolova kojima nitko izvan akademske elite nema pristup niti za njih pokazuje interes.

Oni koji danas ne dižu svoj glas protiv diskriminacije i šikaniranja muslimana, Arapa i izbjeglica, vjerojatno bi bili među onima koji su šutjeli i prije osamdeset godina. ◀

SOLIDARNOST SADA I OVDJE

Autor u tekstu propituje odnos individualnog i kolektivnog u kontekstu političke borbe - ljevica je često sklona otpisivanju osobnih potreba, a međuljudski odnosi i sukobi česti su u aktivističkim grupama, te dovode do preispitivanja solidarnosti unutar grupa samih. Autor objašnjava kako neki koncepti iz radikalne psihoterapije (npr. grupna terapija umjesto medikalizacije) mogu dovesti do toga da politička borba, uz to što teži stvaranju egalitarnijeg i solidarnijeg društva, bude oslobađajuća i na osobnoj razini.

ŽIVOT “SADA I OVDJE”

Ljubljanski pank bend *Pankrti* objavio je 1984. godine kontra-kulturni *Manifest realnog pankrtizma* u kojem su kritizirali jugoslavenski socijalizam jer su smatrali da je previše usmjeren na mase, povijest, institucije samoupravljanja i dugoročne ciljeve.⁽¹⁾ Pozivajući se na anarhizam u Bakunjinovoj tradiciji, tvrdili su da se u SFRJ izgubio naglasak na slobodi pojedinca i na životu “sada i ovdje”, tj. na izvjesnoj spontanosti u djelovanju i životu općenito.

Prigovor manjku spontanosti do kojeg dolazi zbog fokusa na određenu strategiju ili način organiziranja politički je aspekt njihove kritike, no možemo se također osvrnuti i na činjenicu da, uz takvu retoriku i način rada, ljudi zanemaruju osobne potrebe i živote u svrhu općeg društvenog napretka. Ako pretpostavljamo da će aktivistkinje svoje živote barem djelomično organizirati u skladu s društvom u kojem bi htjele živjeti nakon revolucije, tj. da će aktivistički angažman do neke mjere djelovati oslobađajuće za tu osobu, možemo pratiti u kojoj se mjeri fokus u određenoj organizaciji stavlja na ostvarenje političkih ciljeva, a koliko na prakse koje bi oslobađajuće bile sada, u ovom trenutku. Dok nacionalističke političke opcije često koriste zlatne ere ili romantizirane slike zamišljene prošlosti kako bi potvrdile vlastito viđenje svijeta i intervencije koje su u njemu potrebne, lijeve se političke opcije često fokusiraju na budućnost, s revolucionarnom strategijom, “modernističkom” idejom napretka i/ili pozivanja na budući revolucionarni trenutak koji će riješiti puno društvenih problema (ali svakako ne sve). Ponekad kada razgovarate s aktivistkinjama to čak zvuči i kao nešto

* Andrew Hodges terenski je sociolog iz Manchestera. Trenutačno radi na Institutu za etnologiju i folkloristiku gdje se bavi navijačkim inicijativama u Zagrebu, transakcijskom analizom i jezičnom politikom u Hrvatskoj. Predaje političku i ekonomsku antropologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

sudbinski određeno: neke od njih smatraju da će u društvu doći do tragičnog ishoda ili da će se barem dogoditi kakva velika negativna društvena promjena, npr. da će Europa u sljedećih nekoliko godina kliznuti u rat i da ne postoji ništa što možemo učiniti da takav scenarij spriječimo. Druga je varijanta vjerovanja u fatalnu sudbinu u aktivističkim redovima čak i želja da se ubrza trenutak otvorenog društve-nog sukoba kako bi došlo do veće političke borbe (jer “krizni trenutak” znači i veliku politizaciju cijelog društva, što vidimo sve više u Hrvatskoj s podjelom na tzv. crnu i crvenu Hrvatsku) s mogućnošću pobjede.

SOLIDARNOST UNUTAR AKTIVISTIČKIH GRUPA: KAKVA JE ANTIFAŠISTIČKA SOLIDARNOST?

Takva “spika” može poslužiti kao bijeg od trenutačnih problema – kako u političkom tako i u osobnom životu – ali može biti i štetna za razvoj dinamike spontanosti kako u političkom organiziranju, tako i u osobnom životu. Marksistička tradicija odlično razumije probleme na političkom, međuljudskom i društvenom nivou i nudi rješenja za njih, međutim nešto manje ima za reći o osobnim sukobima koji se nerijetko pojavljuju unutar lijevih organizacija. Prilično se često mogu čuti negativni komentari razočaranih sudionika u lijevim pokretima koji su očekivali nekakvu veću “solidarnost” od drugarica. Česte su svađe zapravo očekivane baš zbog toga što aktivistkinje toliko energije i često strasti ulažu u borbu i cilj. Sada kada radimo u sve težim uvjetima i kada je “ustaško proljeće” uzelo maha, bitno je zapitati se kakva je antifašistička solidarnost na koju se aktivistkinje pozivaju.

Antifašistička je solidarnost prije svega humanistička, za razliku od nacionalne solidarnosti koja promiče zajedništvo i koheziju jedne zamišljene skupine ljudi. Antifašistička solidarnost podrazumijeva odanost, širenje horizontalnih, egalitarnijih odnosa u društvu, s političkim fokusom na kolektivne borbe i pravdu umjesto individualističkog pristupa. Ne postoji nikakva garancija da će se “drugarice” ponašati dobro prema tebi, biti bolje osobe od drugih, niti da ne nose svoj niz životnih, egzistencijalnih i psihičkih problema – niz problema koji će se, zbog strasti i velikih očekivanja prisutnih u političkoj borbi, vrlo vjerojatno

pojaviti češće nego kod opće populacije. Za razliku od političke antifašističke solidarnosti, prijateljsku solidarnost možemo definirati kao bliskost, povjerenje i dijeljenje intime, za što je potrebno razvijanje dubokog kontakta s nekim. Jedna od problematičnih točaka na koje su *Pankrti* upozoravali jest zanemarivanje potreba pojedinaca u lijevom organiziranju, koje je bavljenje takvim problemima ponekad otpisivalo kao “liberalizam” ili psihologiziranje. No iako promicanje posesivnog individualizma i režima privatnog vlasništva ne smije biti politički cilj, to ne znači da treba zanemarivati određene aspekte naših života koji se ipak odvijaju na osobnoj razini: intimni život rijetko dijelimo s većim kolektivom, a naše je iskustvo uvjetovano našom pojedinačnom (osobnom) prošlošću, koja je, naravno, isprepletena i s društvenim zbivanjima. Međutim, što smo više fokusirani na političku borbu, što se manje bavimo osobnim problemima otpisujući ih kao posljedice isključivo društvenih okolnosti koje su izvan naše kontrole, to je veća opasnost od *burnouta*. Ovakvi problemi – tj. nepoznavanje vlastitih granica – specifični su za aktivistkinje, a odgovor na njih tražio je psihoterapeut Claude Steiner kroz svoj angažman u antiratnom pokretu u SAD-u za vrijeme rata u Vijetnamu.

GRUPNA TERAPIJA NASPRAM INDIVIDUALNE TERAPIJE

Steiner je promicao grupnu terapiju s aktivistkinjama (ali i s drugima) te je tvrdio da može biti puno jeftinija i, po njemu, efikasnija. Individualna je terapija, kaže Steiner, često skupa i privilegija je “dokoličarske klase”. Iako je on smatrao da individualna terapija može biti korisna kod ljudi s određenim, ozbiljnijim problemima, kritizirao je činjenicu da je takav oblike terapije preuzeo primat kao društveni trend u SAD-u.

Psihoterapija, međutim, može postati i tzv. tehnologija sebstva (eng. *technology of the self*), pojam koji je Foucault definirao kao tehniku koja pojedincu pomaže da vlastitim sredstvima djeluje na svoje tijelo, um, dušu i/ili stil života kako bi si osigurao više sreće i bolju kvalitetu života. Jedan od ključnih ciljeva velikog broja takvih metoda jest osvježivanje svojih emocionalnih i životnih potreba i želja. Mnogi ljudi prečesto stavljaju potrebe drugih ispred svojih ili se previše bave samo svojim

potrebama ignorirajući potrebe drugih osoba oko sebe.⁽²⁾ Ovdje je ključno da se ne stavlja naglasak na posesivnog pojedinca koji promiče kapitalizam, već na mislećeg ili samosvjesnog pojedinca koji možda gaji veći afinitet prema autonomnim marksističkim ili anarhističkim tradicijama.

NE MEDIKALIZACIJA, VEĆ RAZUMIJEVANJE ŠIRE DRUŠTVENE SITUACIJE

Steiner i drugi stali su iza ideje radikalne psihijatrije koja se trudi ne medikalizirati psihičke “bolesti” (barem ne u velikoj mjeri), već ih pokušava razumjeti kao posljedice društvene situacije u kojoj se osoba nalazi. Te se psihičke bolesti potom pokušavaju riješiti djelomično terapijski, a djelomično kroz društvenu promjenu. Riječ je o nužnoj promjeni struktura moći koja će dovesti do života u društvu u kojem se otuđenost rjeđe javlja. Kao što antropolog i anarhist David Graeber tvrdi:

Desne i lijeve političke perspektive utemeljene su na različitim pretpostavkama krajnjih stvarnosti moći. Desnica ima korijene u političkoj ontologiji nasilja gdje biti realan znači uzimati u obzir sile rušenja. Kao odgovor, ljevica je dosljedno predlagala varijacije u političkoj ontologiji mašte, gdje su krajnje stvarnosti koje se trebaju uzeti u obzir sile (proizvodnje, kreativnosti...) koje stvaraju. Ova se situacija komplicira činjenicom da sistemske nejednakosti koje se oslanjaju na silu (strukturno nasilje) uvijek stvaraju iskrivljene i izlomljene strukture mašte. Iskustvo života unutar takvih struktura jest ono što nazivamo otuđenošću.⁽³⁾

Pristup koji zagovara radikalna psihijatrija (i drugi kognitivni pristupi) ističe da smo izloženi raznim psihološkim porukama koje usvajamo (skoro uvijek kao djeca) i koje onda negativno utječu na naš psihički razvoj. Drugim riječima, zbog prijašnjih iskustava (koja smo uglavnom stekli u djetinjstvu) razvijamo “iracionalne” strahove koji se potom javljaju kad smo u stresnim situacijama, koje za njih djeluju poput okidača. Uzrokovani su našim “individualnim” razvojem, a radi se o porukama (točnije zabranama, poput zabrane bliskosti) koje smo dobivali od značajnih uzora – poput roditelja i drugih autoriteta – i općenito kroz socijalizaciju. Budući da je riječ o događajima i obrascima iz

⁽¹⁾ Vidi: Milna i Mišina: Shake, Rattle and Roll: Yugoslav Rock Music and the Poetics of Social Critique, str.113.

⁽²⁾ Moglo bi se reći i da je takav pristup također feministički, budući da u patrijarhalnom društvu žene češće ignoriraju svoje potrebe, dok muškarci češće ignoriraju potrebe drugih.

⁽³⁾ Vidi: <https://theanarchistlibrary.org/library/david-graeber-revolution-in-reverse>

Autor fotografije na sljedećoj stranici: Mislav Šajatović Šuba

prošlosti, cilj ih je prepoznati i preusmjeriti fokus na “ovdje i sada”. Možemo uočiti kako i desna politika, koja proizvodi i širi strah u društvu, može na sličan način izazvati disfunkcionalne reakcije. Budući da su takvi strahovi svojstveni stresnim situacijama, češće će se javljati u trenucima egzistencijalne nesigurnosti (pitanje plaće, posla, sigurnog mjesta za život). U takvim situacijama intenzitet tih strahova raste i oni pojačano uvjetuju naše ponašanje. Stoga nije slučajno da su razne organizacije psihologa i psihoterapeuta žestoko kritizirale politiku mjera štednji i rezove javnih usluga. Što je društvo u većoj krizi, to će biti više poruka s negativnim posljedicama za mentalno zdravlje društva, što će se odraziti i u aktivističkim krugovima. Aktivistkinje često zanemaruju vlastiti boljitak jer prioritet daju željenom (nužnom) aktivističkom cilju za koji smatraju da mora biti ostvaren po bilo koju

cijenu, a one koji se zalažu za društvenu pravdu kroz kolektivna rješenja često fokusiranje na samoga sebe smatraju vidom štetnog individualizma.

Zanimljivo je da se, kada se koncepti korisni u psihoterapijskom i psihološkom radu prebace na društveni i politički nivo, to često pretvara u nekakve liberalne teze ili koncepte. Npr. pojam ranjivosti pretvara se u “ranjive grupe”, naziv koji depolitizira ugnjetavanje. Treba se baviti objema skupinama problema, i na kolektivnoj i na individualnoj razini. Na političko se djelovanje ne smije gledati kao na alat za postizanje višeg nivoa samosvijesti i potrebno je znati da je i važno i bitno ponekad “izaći iz filma” političke borbe kako se aktivistkinje ne bi istrošile. Progresivna politička borba treba biti oslobađajuća ne samo na kolektivnom već i na osobnom nivou. ◀

MEHMED MEŠA BEGIĆ: IZBOR IZ POEZIJE

UREDIO: LUKA ČULJAK

Mehmeda Mešu Begića upoznao sam u redu na referadi. Stajao je iza mene, bila je to čista slučajnost. Sutra dan mi je poklonio zbirku izabranih pjesama Moj život u umjetnosti od Leonarda Cohena, koju je i preveo, te svoju zbirku poezije Čekajući mesara. Nekoliko dana poslije toga nisam ga vidio, ništa nisam znao o njemu, ali imali smo dobre temelje za prijateljstvo. Jutrom bi u njegovom stanu u Sarajevu pili carajillo, pazili na njegovu kćer, slušali Presleya, Waitsa, Tinderstickse, Caalexico, listali knjige, nervirali se zbog političke situacije dok Meša zajedno s obitelji nije preselio u Managvu, Nikaragva. Kaže da je tamo april najtopliji mjesec u godini, kiše gotovo i nema, a temperature su oko 40 °C. Danas se tek otisne na put prema Europi i u pravilu posjećuje samo Barcelonu i njegov rodni grad Čapljinu ili posjeti neku od država smještenih u Srednjoj Americi.

Pred vama je izbor iz njegove poezije. Vida nueva, Arhitekt, Lucienova voda ključa i Simultanost su dosad neobjavljene pjesme iz ciklusa radnog naslova Na tebe je red. Nakon toga slijedi IDENTITET: MB2302977151132, pjesma iz njegove prve zbirke Čekajući mesara koja je nastajala između 2000. i 2002. godine. Barikade i Chat Baker me pronalazi pripadaju Pjesma-ma iz sobe (2006.). Iz zbirke Savršeni metak u stomak (2010.) odabrali smo Svijet se raspao, Otišao sam kad odem, Nina Simone i jednu od njegovih pjesama koja je poetski najoblikovanija – Ruke Victora Jare. Posljednje dvije pjesme - Na koju stranu želiš i Umjesto svetog Kristofera - pripadaju njegovom tropskom periodu iz zbirke Sitni sati u Managvi (2015.). Njegova poezija je intimna i trubadurska, a Meša je, da parafraziram jedan njegov stih, pjesnik sa srcem umjesto kaktusa.

VIDA NUEVA

Počinješ opet sa čitanjem knjiga
zabrujao je distorzirani glas u glavi
Stara rasonoda
preporučena od doktora stupa na snagu
čim dovršim ovu pjesmu
Još je dodao da za moje probleme
postoje tri rješenja:
Psiholog Psihijatar Duhovni vođa
Opsovao sam sebi u bradu
i dodao kako ne vjerujem
ni u jedno od to troje
a do okončanja
našeg razgovora
dan se transformisao u noć
Koračam cestom odlučan da nastavim
sam bez njih kao zreli mječec na nebu
što pušta suzu jer ne zna šta bi drugo
Počinjem sa poezijom
a kasnije ću se neprimjetno prebaciti
na polukratke priče
Ozdraviće me književnost
vratiti korijenima
šetnjama u rana jutro
jer ovdje je nemoguće šetati kasnije
kada je sunce veliko i nemilosrdno
Protiv njega ideš jedino kad baš moraš
i sigurno gubiš
a ja trebam opet pronaći mir

ne isključujući mogućnosti joge
ili transcendentalne meditacije
Imam odličnu knjigu o tome
okrenuću oči
po uputstvu
sagledaću se iznutra
razotkriću skriveno
nagraditi zapostavljeno
pročitaću naglas zbirku pripovjetki
Vi niste stranac ovdje
ostajući stranac i sebi i drugima
Prestajem da se prezirem zbog toga
Prezir ostavljam za bezvrijedne kategorije
poput svih oblika ljubomore
Prestajem gledati filmove
Umjesto toga
zausimam kasnonoćnu terasu
ostavljajući mačkama labavu autonomiju
na istoj
Sa flašom u ruci
odričem se svog glasa
ne interesuje me ni tvoj
Ipak na određeno prihvatam
liječenje književnošću, ali to je to
Zanimajući samo dok tretman traje
i dok ne pročitam sve knjige
zbog kojih sam napravio komad namještaja
predosjećajući da će
jednog oktobarskog jutra
postati bitna komponenta novog života

ARHITEKT

Imaš lice u kojem bih se izgubio
da sam ga ugledao prije petnaest godina.
Bio bih lud od ljubavi
stražario na svim čoškovima
čekao da me snijeg zatrpa
nesvjestan nezemaljskog
što u meni raste
čekajući da ti vidi obrve
jagodicama dotakne
kosti ispod obraza i kaže:
Živa si vatra od snova i čežnje
a ja životinja od strpljenja stvorena.
Pozajmi mi svoje oči,
daj mi svoje njegovane ruke
za kovanje strateških lanaca.
Život je dovoljno posmatran sa krovova:
stalaktiti i ledeno stijenje su spremni
za novi svijet.
Vrijeme je za arhitekturu
nepostojećih pogleda
koji mirišu na daljine i slobodu.
Poslije ovog ništa više
neće moći da ostane isto.

LUCIENOVA VODA KLJUČA

Williame, gdje su okončali oni nilski konji?
Mnogo patnje prođe dok voda ne proključa.
Pokušavam to zamisliti, pa odustajem.
Ne usuđujem se ići do kraja.
Tvoj radio kaže da se desilo
u nekom cirkusu, u Americi.
Kerouac tvrdi: u Zoo vrtu Londona!
Vjerovatno je bio poprilično pijan
kad su ga pritisli da odgovori.
Javlaju se novi glasovi, spominju Indiju.
Glasovi su neke od nas oslobodili
nekima su presudili
Luciena su smirili.
On vas je obojicu volio
do kraja, do svog zadnjeg daha
kada ste svi redom prestali vjerovati
jedni u druge
a svjetla grada i dalje po vama padala
kada se o samoubistvu sanjalo
kao o novom doručku.
Williame, ti si to znao, njegovog mi noža
i tvog mi pištolja, jabuka je na njenoj glavi
igrajmo se starih rituala
u ime okoštale ljubavi
i budalaštine od hrabrosti i dosade.
Napravio sam kafu,
gorču od praskozorja odrastanja
i rana koje srastaju, da bih šolju
kasnije našao praznu, ne sjetivši se
da sam kafu popio.
Williame, ako istina ne postoji
i sve je dozvoljeno, šta to govori o meni?

SIMULTANOST

Moj prozor nudi
lažljivi pejzaž
svijeta koji bi mogao biti
dobro mjesto za život.
Zato opjevajte rijeke
pregažene u decembru
život istkan žicom
i sječivima
pjesmom prozovite
diletante koji vladaju
robovima što zveckaju lancima
i ambulantna će kola nekome biti limuzina
a hor neka ponavlja:
lomače su za promrzle ruke
prsti su za dodire
kosti su za lomove.
U dvorištu raste limunovo drvo
i tri vrste naranči.
Čovjek bi pomislio
da vrijeme slatkih dodira
baš tu počinje.

IDENTITET:
MB2302977151132

Pitate šta sam?
Rođen kao
želja, dijete, pričalo, sanjar,
crven, plav, partizan, žut,
budala, ljubav,
ne mržnja

rastao sam i bio
tragač, plivač, samoubica,
izgovor, zločin, sedam riječi,
sto riječi, koliko god trebaš
riječi, pokret, nikad brz, laž,
laž zbog istine, obećanje,
drug koji sluša, muzika

sad sam
more i nebo, oblak i kiša,
dva oblaka, vjetar koji ih tjera,
prašina zaboravljenog jutra,
kupina kraj puta

nisam mržnja
ne umijem spavati
tražim što ne mogu biti
bježim od čekanja
čekam
znam

trenucima postajem
ime, broj, sjena, marihuana,
gorka voda, dobitnik, planina,
gubitnik, tišina, uspomena,
krug, riječ, kraj da bih
ostao početak,
ne mrzim

To sam
i još nekoliko sitnica.

BARIKADE

Svaki svoj san
 smjestili smo pred barikade
 znajući da se tamo sanja najbolje
 i kao hoćemo
 praveći se da želimo
 Istina je da s osmijehom čekamo
 nesreću svakog od nas
 ne zbog zlobe
 već zbog nesreće same
 neodoljive
 koja nam tako lijepo dođe
 Savršeni izgovor
 Uspomena
 Nedorečena laž
 Propali plan
 Lanci između nas su čvršći
 nakon pada
 nakon ostvarenog odsanjanog užasa
 Da
 lako se smijati kada sve ide kako treba
 Ali ne može tako
 Nećemo
 Gorka voda traži svoje mjesto
 I svaki dim koji nije vazduh poklonjeni
 Priznajte mi
 da priznam sebi
 Recite da znate o čemu govorim
 Sve je prije nas učinjeno
 Gradovi su spaljeni
 Pjesme otpjevane
 Tuga nije izmišljena
 za nju se život ne daje
 jer ona
 život uzima

CHET BAKER ME PRONALAZI

chet baker me pronalazi
 iako sam se sakrio
 iza topline
 i ruke me miluju
 u sobi
 gdje zavjese čuvaju stražu
 chet baker me lako pronalazi
 njegova truba slavi usnule noći
 šetnje širokim avenijama
 male hotele
 i njihove balkone
 govori mi da zapamtim
 sve što se noćas dešava
 da se sjetim
 palmi mora njenih mirisa
 svaki put
 kada pomislim
 da je naređeno povlačenje

SVIJET SE RASPAO

zanemarujem poeziju
 zanemarimo sve
 iza čega se može sakriti
 ne postoje pjesme
 nema filmova
 gorčina je ostavljena
 ovo nije ni korespondencija
 na ovo nema odgovora
 cijeli svijet se raspao
 ne atomskom bombom
 ne zbog gluposti
 ili pohlepe čovječanstva
 kako neumorno
 i svakodnevno plaše
 ne rakom i sidom
 ne glađu
 ne egoizmom koji bi
 bio lagan izgovor za sve
 svijet se raspao
 i na ovo nema odgovora

OTIŠAO SAM KADA ODEM

Ove misli su sve što imam
 od pokušaja života koji nije
 Moje urote su neoborive
 Ubij me ako moraš
 Moje utvare su nezamislive
 Spasi se ako možeš
 Bez prestanka sanjam
 glas Lise Hannigan
 ko god da je ona
 u onom predvorju hotela
 gdje se nikada nismo sreli
 Pocijepana odjeća i planovi
 razbucani po podovima soba
 jedini su svjedoci samoće
 koja nas zbližava
 Dok sa pticama noći
 odlazim da živim
 dio mene
 možeš naći u najcrnijoj tami
 Moje urote su nezamislive
 Ubij me jer moraš
 Moje utvare su nepodnošljive
 Spasi se kad možeš
 Preostala čekanja imaju okus
 vode koja protiče ne govoreći ništa
 Tvoje spoznaje sada ne vrijede
 Ovo je presuda
 Ovdje nade više nema
 Ovo je ono posljednje
 nakon čega ništa ne ostaje

NINA SIMONE

nina simone volim te
 znam da je prekasno
 i ne postoji način da me čuješ
 ali to nije važno
 govorim ovo zbog sebe
 govorim zbog boga u kojeg apsolutno sumnjam
 govorim ovo zbog godina koje su mi oduzete
 i ne postoji način da se to ikada ispravi
 govorim zbog onih koji nisu odustali od štrajka
 i vjeruju da nešto mogu promijeniti
 iako znaju da je svijet jedna velika laž
 i nema zastave ispod koje mogu stati
 nema tog glasa niti alkohola
 koji će stvari popraviti
 nina volim te
 više od svih koji su te voljeli
 volim te više od svih njih zajedno
 i nemam pojma šta da radim
 sa ovim što osjećam sada

RUKE VICTORA JARE

Jedanaestog septembra
sedamdeset treće
Ameri su
izmedju ostalog sjebali i Čile
pa onda vlast dali
lokalnim fašistima
da započnu svoje
stadionske orgije mučenja
Te misli me proganjaju
dok želim da ti se ispovijedim
do kraja jasan
i bez ičeg prešućenog
kao Branko
svom drugu Ziji
kojeg su krvnici Jasenovca
davno ubili
a on mu i dalje priča
kako je u Sevilji tražio ulicu
u koju su Crni Konjanici
odveli Lorku

da se nikada ne vrati
U pismu ga podsjeća
na one druge
crne Goranove krvnike
i ove nove svih boja
što će nas uvijek vrijebati
svojim novim usavršenim
verzijama mučenja
kao da sami sebi nismo
dovoljna kazna
Ali ova noć nije moja
i ta će priča
dočekati malo drugačiji mrak
Zato pismo neću staviti u kovertu
na kojoj je ispisano tvoje ime
Nekako znam
Ti ćeš me nadživjeti
Zasad te molim
nauči ko je Victor Jara
I šta nam znače njegove ruke

NA KOJU STRANU ŽELIŠ

Gledaj na koju god stranu želiš, okreni se i gledaj
Otvori bočicu, istresi pilule u šaku,
sasvim dovoljno.
Nikada previše.
Neka ipak boli.
Mora da traje čak i kad prestaje.
Na putu ne smije biti prepreka.
Nikakvih pitanja bez odgovora.
Gdje bi bila,
šta bi radio,
ko bi se ubio?
Koliko imena bi bilo
dovoljno promijeniti i dovraga zašto?
Bolivija je još uvijek divna i surova,
baš kako je pamte Cassidyjeve kosti
u tim planinama,
i snijeg, prokleta je svako njegovo ime
i svako može biti savršeno.
Zato skini te haljine,
skini hlače,
skini suknje i majice,
pocijepaj ono ispod njih,
neka ne ostaje ništa, obrij se do kože,
zamišljaj najdivlijeg konja
da te čeka dok to činiš,

da te poznaje po mirisu,
po muzici, po nekom imenu,
zakorači u ledenu vodu potoka,
neka te ta bol podsjeti
na one koji ne mogu noću spavati.
Svjetla gradova se u magnovljenjima ukazuju,
više ih se i ne sjećaš kako bi trebala.
Ko će ti osušiti stopala?
Napiši svoja pisma, uradi to polako,
doživi vrhunac tako.
Sanjaš brvnaru kraj izvora, a bude te
neonske svjetlosti budućnosti
koja je otrovala Planetu
tako da nam preostaje tek lagano umiranje,
sve manje po redu,
sve više u mucu
koja nas izgladnjuje.
Plamenovi su boje krvi.
Neka podsjećaju zašto je bolje da nisam tamo,
i zašto nikada neće postojati ovdje.
Neke je muka natjerala
da spale gradove,
ali ih to ne čini manjim zlotvorima.
Granada u Nikaragvi im neće oprostiti.
Lorca je streljan!
Flamenco je Muzika.

UMJESTO SVETOG KRISTOFERA

Na trenutak sam pomislio
da prigrlim Svetog Kristofera
a onda sam se sjetio-
tvoje je srce
za moja putovanja
najpouzdanija amajlija.

INTERPRETACIJA PJESME ZAKAJ SEM FAŠIST TOMAŽA ŠALAMUNA

FRANKO BUROLO

* Franko Burolo je rođen 1985. u Zagrebu, odrastao je u Umagu, a trenutno živi u Zagrebu, gdje je i diplomirao talijanski i južnoslavenske jezike i književnosti na Filozofskom fakultetu. Piše poeziju, suurednik je pjesničkog repozitorija Crni grād (crnigrad.wordpress.com) i nedavno je pokrenuo blog o kulturi, tehnologiji i politici 128-bit (128bit.noblogs.org)

U analizi pjesme Zakaj sem fašist, Burolo ukazuje na antiautoritarni i antifašistički karakter pjesme. Zbog tvrdnji iznesenih u ovoj interpretaciji za očekivati je da se mnogi neće složiti s autorovim zaključcima, no to Šalamunovoj pjesmi samo produžava život i iznova poziva na čitanje.

Rana Šalamunova poezija obilježena je kontroverzom, skandalom i protiv nje usmjerenom državnom represijom. Naime, nakon objavljivanja pjesme *Duma 1964*, Šalamun je zajedno s redakcijom časopisa *Perspektive* koji je pjesmu objavio uhapšen i stavljen pod istragu Službe državne sigurnosti, a časopisu se zabranjuje daljnje objavljivanje. U toj se pjesmi lirski subjekt izruguje slovenskoj nacionalnoj mitologiji jednako kao i nominalno socijalističkom režimu koji je tu mitologiju hranio i održavao. Pjesma je zapravo prokazivala tipično buržoaski karakter slovenskog i jugoslavenskog društva i vlasti u šezdesetim godinama, unatoč socijalističkom nazivniku njihovih institucija. Svojom prvom zbirkom *Poker* (1966) Tomaž Šalamun odlučno prekida s dotadašnjom slovenskom i jugoslavenskom pjesničkom tradicijom i ulazi u vode neoavangarde i eksperimentalizma. U tome kontekstu nastaje i *Zakaj sem fašist*, pjesma kojom ćemo se ovdje baviti.

Izvorno objavljena 1969. godine u drugom broju *Kataloga*, časopisa koji je promovirao neoavangardu i eksperimentalizam (i koji je također prestao izlaziti nakon tog broja s kontroverznom Šalamunovom pjesmom), pjesma *Zakaj sem fašist* ponovo postaje aktualna u ovom vremenu rastuće autoritarnosti, koja sve manje skriva svoj fašistoidan karakter, te sve veće popularnosti otvoreno fašističkih i fašizmu srodnih političkih tendencija. Na tragu avangardnih poetika, i ova pjesma želi biti svojevrsan šamar društvenom ukusu, šamar koji potiče na dublje promišljanje fenomena fašizma kao krajnje posljedice svakog oblika vlasti čovjeka nad čovjekom, bez obzira na njen lijevi ili desni nazivnik.

Očito je da *Zakaj sem fašist* nastavlja niz Šalamunovih poetičkih provokacija kojima se njegova poezija odlučno udaljava od dotadašnje slovenske književne tradicije. Štoviše, ova pjesma nije bila provokativna samo Šalamunovim konzervativnim kulturnim i političkim protivnicima nego svojom estetikom i sadržajem ona ni danas ne prestaje zadavati glavobolje čak ni

Šalamunovim apologetima. Pri površnom i doslovnom čitanju može se učiniti da je ova pjesma napad na ne samo postojeći društveni poredak nego i na humanizam i demokraciju uopće. No je li zaista tako?

Denis Poniž pozivajući se na Borisa Paternua ističe da Šalamunove pjesničke izjave nije moguće ni u kojem slučaju uzeti doslovno. U svome izlaganju on i citira Paternua, koji za ovu pjesmu tvrdi da je to prikaz kojem se, takvome kakav jest, naprosto ne može vjerovati. Slično sistemima ironičnoga označavanja, gdje krajnja tvrdnja zapravo znači svoju suprotnost, tako i u ovome primjeru, suočeni s toliko ekstremnom, intenzivnom i apsurdnom tvrdnjom, primorani smo tražiti u njoj dodatna značenja i funkcije ne želimo li biti žrtve naivnoga čitanja, upozorava Paternu⁽¹⁾. Ovom prilikom pokušat ćemo upravo to: pronaći ta dodatna, “prava” značenja i funkcije ovoga teksta.

Suprotno od onoga što sugerira tekstu sinkrona kritika u Sloveniji⁽²⁾, smatram da ovu pjesmu jednostavno ne možemo čitati u “neideološkom” ključu. Ako je takav ključ uopće moguć, on sigurno ne može ponuditi potpuno adekvatna sredstva za tumačenje pjesme koja već u naslovu nosi ideološku raspravu. Ova pjesma – svjesno i namjerno – doslovno *pro-vocira* (izaziva, priziva) ideološko čitanje.

Treba pri tome imati na umu da “avangardni tekstovi nisu mimetički tekstovi ni s obzirom na društvo ni s obzirom na pjesnikovu osobu. Njihova funkcija nije osobna pjesnikova ekspresija (...). Primarna im je društvena funkcija estetsko prevrednovanje [svijeta], za koje se vezuje i moralno i etičko prevrednovanje, a tek zatim i socijalno prevrednovanje”.⁽³⁾ Kritika je *statusa quo* dakle ostvarena prvenstveno kroz oponiranje “svemu onome što se po tradiciji shvaćalo kao lijepo”⁽⁴⁾ i što se još uvijek shvaća kao “dobar ukus”.

U pjesmi *Zakaj sem fašist* vidimo da lirski subjekt redovito nalazi estetska opravdanja za sav teror i nastranost koju prikazuje:

(...) Najveća resnica
pa je najveći vir estetskoga užitka.
Najveća informacija je pobiti in izmu-
čiti človeka, ki ga najbolj ljubiš.

(...) neznanca je
vredno ubiti zgolj zaradi denarja, ne
zaradi umetnosti. (...)

Fino je tudi, če se dva gola vojaka
ljubita. Milijarder zgleda lepše kot
obrtnik (...)

(...) Fašizem integrira čisto
lepoto. (...) ⁽⁴⁾

Ove su izjave mahom promišljanja o modernim estetskim fetišima: o našoj zaludenosti “istinskim” i “stvarnim” (“resnica je najveći vir estetskoga užitka”), neočekivanim i šokantnim (“pobiti in izmučiti človeka, ki ga najbolj ljubiš”), o našoj opsjednutosti seksom (“če se dva gola vojaka ljubita”) i zadivljenosti bogatstvom (“milijarder zgleda lepše kot obrtnik”). Fašizam sadrži sve to i stoga “integrira čistu ljepotu”.

Opkoračenje u ovoj rečenici prvo stavlja naglasak na čistoću (“Fašizem integrira čisto”) i tek u sljedećem stihu dovršava misao otkrivajući da se radi o ljepoti (“Fašizem integrira čisto / lepoto”), u istome stihu u kojemu se spominju i mladost, svježina te opet fašizam. Kao da je ljepota identificirana s čistoćom i fašizmom, koji čistoću integrira i garantira.

Međutim, lirski subjekt gore spomenute estetske fetiše dovodi do njihova brutalnog ekstrema: do hladnokrvnog nasilja i grube pornografije. Time pjesma potiče čitatelja na estetsko prevrednovanje, koje je ovdje eksplicitno vezano za etičko prevrednovanje, a onda i društveno. Usto, “fašizem pomeni moć in oblast”⁽⁶⁾, tvrdi lirski subjekt. Dakle, pjesma zapravo prikazuje estetiku moći i vlasti uopće, a fašizam je samo njihov najočitiji i najiskreniji avatar. Sve ostale ideologije moći i vlasti – uključujući aktualnu liberalno-kapitalističku, kao i tadašnju jugoslavensku pseudosocijalističku ideologiju – nisu suštinski ništa bolje, osim što svoju pravu prirodu prikrivaju lažući o samoupravljanju i/ili demokraciji. Zato motivaciju za pristajanje uz fašizam lirski subjekt iznosi već u prvome stihu: “Dovolj mi je socialne mimikrije.”⁽⁷⁾ Dosta je dakle bilo skrivanja i okolišanja, vrijeme je da se pokaže kako stvari zapravo stoje. “Samoupravljači so debeluharij”⁽⁸⁾, tj. iz

jugoslavenskoga “samoupravnog socijalizma” zapravo se opet razvila klasa privilegiranih i “uhljebljenih”. “Je / bil bog demokracijski, ko je z eno potezo / odtrgal vodo od neba?”⁽⁹⁾ – to znači da onaj tko je na poziciji moći jednostavno – čini, on ne pita; moć nije demokracijska. Fašizam je “lijep” jer je iskren, dok ostali režimi lažu o sebi i zasljepljuju nas ne bi li nam zamutili jasnoću stvarnosti koja nas okružuje. “Kdo vas je zasle- / pljeval, da ne vidite tako jasnih stvari?”⁽¹⁰⁾ pitanje je koje nam se postavlja.

Međutim, unatoč istinitosti ovih kritika, čitatelj jednostavno ne može prihvatiti prijedlog fašizma. Ne više toliko zbog onoga što smo o fašizmu učili u školi, koliko zbog onoga što nam već i sam lirski subjekt nudi kao objašnjenje zašto je fašist, a to je, u konačnici, zato što:

Fašizam pomeni moć in oblast
in rad bi videl tistega, ki bi bil zares
raje bebast, slaboten in preganjan. (...) ⁽¹¹⁾

Svo nasilje i nastranost pjesme svodi se na upravo citirane stihove. Moć i vlast, da bi bile to što jesu, moraju se vršiti nad nekim. One u suštini podrazumijevaju postojanje i održavanje odnosa sličnog onome što postoji između krvnika i žrtve. Ova pjesma eksplicitno i doslovno to prikazuje.

Sličan je postupak šest godina kasnije viđen i na filmu Piera Paola Pasolinija *Salò ili 120 dana Sodome* (1975) u kojem nekolicina fašističkih visokih dužnosnika ima na raspolaganju poveću skupinu preposlušne omladine za zadovoljavanje svih svojih najperverznijih apetita. I u tome filmu krvnici hvale ljepotu, svježinu i mladost, neizmjernu moć i vlast fašizma, dok hladnokrvno, kao da obavljaju neke uobičajene svakodnevne aktivnosti, uništavaju i tijela i duše svojih žrtava. Baš kao i Pasolinijev film, ova je pjesma većini ljudi odvratna, što joj je očito i cilj.

Efekt koji se u ovoj pjesmi kao i u spomenutom filmu pokušava postići jest, čini mi se, razvoj čak i organskog osjećaja gnušanja, gađenja i odvratnosti prema svakom obliku vlasti. A upravo su moć i vlast, kako i sam tekst indicira, temeljne vrijednosti fašizma. U tome je smislu ova pjesma u suštini radikalno antifašistička.

Talijanski anarhist Errico Malatesta još 1923. godine objašnjava da nije dovoljno deklarirati se antifašistom da bi se to zaista bilo, ma koliko se ta deklaracija militantno primjenjivala protiv samih fašista. Objašnjava da tko se god nada osvojiti vlast, negdje u sebi opravdava fašizam i divi se njegovoj efikasnosti ⁽¹²⁾. Na tome tragu 1939. godine piše i njemački marksist Otto Rühle, koji u svome članku naslovljenom *Borba protiv fašizma počinje borbom protiv boljševizma* analizira Lenjinovu teoriju i boljševički uspon na vlast. Rühle jasno pokazuje ne samo da su upravo Lenjin i njegovi drugovi uspostavili političke mehanizme koji su omogućili Staljinovu vlast, nego i to da lenjinizam općenito odlikuju nacionalizam, autoritarnost, centralizam, diktatura vođe, politika moći, vladavina terora i ostale osnovne značajke fašizma ⁽¹³⁾, koje su se u Rusiji, izgleda, mogle početi primjećivati vrlo brzo nakon oktobra. Tako je fašizam svojevremeno i mogao pobijediti i toliko se dugo održati na vlasti prvenstveno zbog pomanjkanja moralnoga zgražanja i indignacije potrebne da bi se fašizmu, i vlasti uopće, moglo iskreno i bezrezervno suprotstaviti ⁽¹⁴⁾. Smatram da Šalamunova pjesma o kojoj je ovdje riječ želi kod čitatelja pobuditi upravo takve osjećaje.

Na kraju treba primijetiti neko smirenje tona u pjesmi, neko finalno povlačenje:

(...) in dokler ne zberem dovolj
orožja, denarja in ljudi, dokler ne
zberem dovolj blaga za uniforme svojih
dečkov, dokler v vojsko in udbo ne
infiltriram dovolj mladih genijev,
bom pisal pesmi o lepoti narave in
se skromno in tiho pripravljal na
veliki dan. ⁽¹⁵⁾
Suprotno od onoga što smo pročitali u prvome stihu (“Dovolj mi je socijalne mimikrije.”), u zaključku vidimo strateško povlačenje natrag u mimikriju. Daje nam se do znanja da i fašizam zapravo samo preuzima taktike tih istih ideologija koje kritizira. (Sjetimo se tu još jednom Rühlea i njegove usporedbe lenjinizma i fašizma.)

Ova se pjesma može čitati i ciklički, uvijek ispočetka. Pjesma

završava povratkom u socijalnu mimikriju, ali i najavom izlaska iz nje (“dokler ne zberem dovolj / orožja, denarja (...) / se [bom] skromno in tiho pripravljal na / veliki dan”), koji se događa na početku pjesme. Nasilje i perverzija – inherentni moći i vlasti, a najvidljiviji u fašizmu – zapravo su uvijek prisutni u građanskom (buržoaskom) društvu, nakupljaju se, gomilaju, sve dok u pogodnom trenutku konačno ne eksplodiraju. U međuvremenu se pišu “pjesme o ljepoti prirode” – i tim se motivom tradicionalna građanska estetika “lijepog” naprosto optužuje za kriptofašizam i kolaboraciju s fašizmom.

Čitatelj je pozvan na estetsko odnosno etičko prevrednovanje. Ideja “ljepote” u ovoj je pjesmi usko vezana za nasilje, nastranost i fašizam, gotovo je izjednačena s njima. Antiljepota, koja je očito odlika ove pjesme, postaje tako sredstvo antifašizma *par excellence*.

Zakaj sem fašist pjesma je u kojoj estetika, etika i politika postaju jedno. Lirski subjekt svoje pretjerano afirmativne stavove prema fašizmu iznosi na način kojim zapravo podsjeća čitatelja zašto je fašizam potrebno bezrezervno odbaciti. Ali ne samo to – proklamirana ljepota u pjesmi usko je vezana za nasilje i nastranost, koji su prikazani kao inherentni moći i vlasti općenito, a fašizam je njihov najviši izraz. Opća antiljepota pjesme stoga nije u opoziciji tek s fašizmom lirskoga subjekta već i sa samim pojmom ljepote na koju se on poziva. To znači da pjesma u cjelini osporava moć i vlast kao takve. No ona to namjerno ne čini na način standardne anarhističke ili komunističke budnice, nego joj je cilj šokirati i skandalizirati čitatelja ne bi li počeo prepoznavati elemente fašizma u svakome obliku vladavine, prema kojima bi morao osjećati moralnu, ali i organsku odbojnost.

Konačno, smatram da možemo zaključiti da ova pjesma uopće nije antiideološka nego antiautoritarna. I nije napad nego grubi podsjetnik na urgentnost istinskog humanizma i demokracije.

⁽¹⁾ Poniž, Denis (2014). “Šalamunova zgodnja poezija in pesem Zakaj sem fašist”. U: Kovač, Zvonko, Krištof Jacek Kozak i Barbara Pregelj (ur.). Obzorja jezika = Obnebjaja jezika: poezija Tomaža Šalamuna. Zagreb: FF press

⁽²⁾ »(...) je situacijo reflektiral tudi Dušan Pirjevec s svojim Vprašanjem o poeziji (izhajalo je prav tako u Naših razgledih, v nadaljevanjih od januarja do aprila 1969), v katerem je Pirjevec z briljantno analizo pokazal, kako je edina rešitev za poezijo v njenem neideološkem branju, katerega namen je poezijo podrediti tej ali oni ‘ideji’, poezija mora biti, kot je na več mestih spisa poudaril Pirjevec, vrnjena sama sebi (...).« (Poniž 2014: 85-86)

⁽³⁾ Flaker, Aleksandar (1984). Poetika osporavanja: avangarda i književna ljevica. Zagreb: Školska knjiga., str. 23

⁽⁴⁾ Isto:26

⁽⁵⁾ Prijevod vidi sa strane, na str 81

⁽⁶⁾ “Fašizam znači moć i vlast”

⁽⁷⁾ “Dosta mi je socijalne mimikrije.”

⁽⁸⁾ “Samoupravljači su debeljci”

⁽⁹⁾ “Je / bio bog demokracijski kad je jednim potezom / otkinuo vodu od neba?”

⁽¹⁰⁾ “Tko vas je zasle- / pljivao da ne vidite tako jasne stvari?”

⁽¹¹⁾ “Fašizam znači moć i vlast
i rado bih vidio onoga koji bi bio zaista
radije bedast, slabašan i progonjen. “

⁽¹²⁾ Malatesta, Errico. “Perché il fascismo vinse e perché continua a spadroneggiare in Italia”. Antologia tematica. http://www.ecn.org/contropotere/Antologia_Tematica_Malatesta.zip (Zadnji pristup: 6. listopada 2013, 18:44 h), str. 30-31

⁽¹³⁾ Rühle, Otto (1990). The Struggle against Fascism Begins with the Struggle against Bolshevism. London: Elephant Editions., str. 22

⁽¹⁴⁾ Malatesta, 30-31

⁽¹⁵⁾ Prijevod vidi sa strane, na str 81

Šalamun, Tomaž (2011). “Zakaj sem fašist”. U: Šalamun, Tomaž. Kdaj: izbrane pesmi. Ljubljana: Študentska založba.

Zakaj sem fašist

Dovolj mi je socialne mimikrije. Edino pobijanje ljudi je resnična akcija, napeta, razburljiva, fantastična. Sliši, vidi, voha čuti in tipa se cvrčeče meso. Blažena vojna. Edino mati, ki ji s škornjem stopiš na sinčkovo lobanjo, res zatuli v pristni bolečini in se ti ni treba bati, da blefira. Največja resnica pa je največji vir estetskega užitka. Največja informacija je pobiti in izmučiti človeka, ki ga najbolj ljubiš. Nisem goreč pristaš pobijanja tujcev, neznanca je vredno ubiti zgolj zaradi denarja, ne zaradi umetnosti. Če vojak ubije vojaka, je to nekaj povprečnega. Če pa simpatičen, lep, eleganten mladenič z nastopom odtrga čeljust svoji materi ali s palcem predre odprtino v lobanji svojega bratca, medtem ko se ležerno pogovarja in njegov religiozni, mirni, odprti in modri pogled ničesar ne zgubi v svoji nedolžnosti ... O, svetloba! Fino je tudi, če se dva gola vojaka ljubita. Milijarder zgleda lepše kot obrtnik in dva zakonca, ki se ljubita, me spominjata na debelega, gnusnega postreščka, ki jé vampe. S tega stali-

šča je tudi interesantno gledati, kako onanirajo črnci v zrelih letih. Belce je precej strah, črnci pa vreščijo in hropejo, kot če pomešaš šum roja čebel z nenamazanim vozičkom, ki cvili po tračnicah. Razen tega so tenki v bokih in brez sala. Samoupravljači so debeluharji, fašizem je rasig. Fašizem integrira čisto lepoto. Fašizem pomeni mladost, svežino, moč, akcijo in vitaliteto, židovske svinjne so preperele, slina se jim nabira okrog ustnih koticov. Kdo vas je zaslepljeval, da ne vidite tako jasnih stvari? Fašizem pomeni moč in oblast in rad bi videl tistega, ki bi bil zares raje bebast, slaboten in preganjan. Je bil bog demokratičen, ko je z eno potezo odtrgal vodo od neba? Kdor me bo uspel o tem prepričati, bo naredil iz Tomaža Šalamuna ovco, in vnuki mojih vnukov bodo pokorni njegovemu rodu. Do takrat pa ostajam to, kar sem, in dokler ne zberem dovolj orožja, denarja in ljudi, dokler ne zberem dovolj blaga za uniforme svojih dečkov, dokler v vojsko in udbo ne infiltriram dovolj mladih genijev, bom pisal pesmi o lepoti narave in se skromno in tiho pripravljaj na veliki dan.

Zašto sam fašist

Dosta mi je socijalne mimikrije. Jedino ubijanje ljudi je istinska akcija, napeta, uzbudljiva, fantastična. Sluša, vidi, njuši osjeća i pipa se cvrčeće meso. Blaženi rat. Jedino mati, kojoj s čizmom staneš na sinčićevu lubanju, stvarno zatuli u iskrenoj boli i ne trebaš se bojati da blefira. Najveća istina pak je najveći izvor estetskog užitka. Najveća informacija je ubiti i izmučiti čovjeka koga najviše ljubiš. Nisam goreći pristaša ubijanja stranaca, neznanca je vrijedno ubiti tek radi novca, ne radi umjetnosti. Ako vojnik ubije vojnika, to je nešto osrednje. Ako pak simpatičan, lijep, elegantan mladić s nastupom otkine vilicu svojoj materi ili s palcem probije otvor u lubanji svojega brace, dok ležerno razgovara i njegov religiozni, mirni, otvoreni i mudri pogled ništa ne izgubi od svoje nedužnosti ... O, svjetlosti! Fino je također, kad se dva gola vojnika ljube. Milijarder izgleda ljepše nego obrtnik i dvoje supružnika koji se ljube podsjećaju me na debeloga, gnjusnoga poslužitelja koji jede tripice. S toga sajališta je također interesantno gledati, kako

onaniraju crnci u zrelim godinama. Bijelce je prilično strah, crnci pak vrište i stenju, kao kad pomiješaš šum roja pčela s nepodmazanim kolicima, koja cvile po tračnicama. Osim toga su tanki u bokovima i bez sala. Samoupravljači su debeljci, fašizam je rasig. Fašizam integrira čistu ljepotu. Fašizam znači mladost, svježinu, moć, akciju i vitalnost, židovske svinjne su trule, slina im se nakuplja oko kutova usana. Tko vas je zasljepljivao da ne vidite tako jasne stvari? Fašizam znači moć i vlast i rado bih vidio onoga koji bi bio zaista radije bedast, slabašan i progonjen. Je bio bog demokratičan kad je jednim potezom otkinuo vodu od neba? Tko me bude uspio u to uvjeriti, učinit će od Tomaža Šalamuna ovcu i unuci mojih unuka bit će pokorni njegovome rodu. A do tada ostajem to što jesam, i dokle ne skupim dovoljno oružja, novca i ljudi, dokle ne skupim dovoljno robe za uniforme svojih dečki, dokle u vojsku i u udbu ne infiltriram dovoljno mladih genija, pisat ću pjesme o ljepoti prirode i skromno se i tiho pripremati za veliki dan.

(Preveo: Franko Burolo) ◀

NATAŠA KOVAČEVIĆ

ČIJI JE TVOJ STAN?

IZVJEŠTAJ S TRIBINE O STAMBENOM PITANJU I KRIZI STANOVANJA ODRŽANE U MSU

* Nataša Kovačević je članica MAZ-a, završava Pravni fakultet i voli Lolu.

TRIBINA:

18. ožujak 2016., Muzej suvremene umjetnosti Zagreb

GOSTI:

Iva Ivas, arhitektica i članica Mreže antifašistkinja Zagreba

Karlo Kralj, Mreža mladih Hrvatske

Luka Korlaet, arhitekt

Tribinu moderirala: Iva Marčetić, arhitektica

Nepokoreni grad je kroz dosadašnje brojeve obrađivao temu stanovanja uglavnom preko pitanja alternativnog stanovanja, odnosno alternativnih modela rješavanja stambenog pitanja unutar zajednice, ali i kroz problematiku prava na stan, odnosno onoga što bi ono danas značilo, u trenutku kada su sve društvene strukture usmjerile temu stanovanja i temu doma komercijalnim politikama, čime je stan postao komercijalna kategorija.

Kriza institucija socijalne države koje su zadužene za provođenje stambenih politika reflektira se i na samu struku, pri čemu se urbanistički planovi ne promišljaju s obzirom na potrebe u stanovanju, nego su isključivo diktirani tržištem stambenih kredita. Na tribini “Stambeno pitanje i kriza stanovanja” održanoj u Muzeju suvremene umjetnosti u ožujku ove godine, raspravljalo se o društveno poticanoj stanogradnji, nedostatku institucija za razvoj socijalnog i javnog stanovanja te o posljedicama politika koje nam ne jamče pravo na dom, već nas guraju u cjeloživotni dug.

Iva Ivas, arhitektica i članica *Mreže antifašistkinja Zagreba*, na tribini je iznijela presjek dosadašnjih tema koje je obrađivao časopis, a koje su se ticale upravo ovih pitanja. Osvrnula se na argentinski *piquetero* pokret i organizaciju *Tupac Amaru*, koja djeluje i danas i primjer je uspješnog rada u zajednici. Opisujući “pokrete odozdo”, gdje se ljudi koji su svjesni svoje situacije i nejednakosti društva u kojem žive ujedinjuju i u tako formiranom zajedništvu traže zajednički interes te pritom ostvaruju svoja prava, naglasila je kako je upravo takav oblik organiziranja i djelovanja jedan od mogućih načina rješavanja stambenog pitanja.

Ono što je bitno kod takvih procesa jest da zahtijevaju cjelokupan angažman svih sudionika pod uvjetom potpune jednakosti, čime pojedinci zapravo postaju aktivni akteri političke i socijalne scene. Poticanjem ljudi na angažman, solidarnost i udruživanje redefinišu se društveni odnosi moći, što kao posljedicu ima veliko političko osnaživanje zajednice. Osim toga, Ivas je istaknula problem kriminalizacije beskućništva, kao i sve češću pojavu iznajmljivanja životnog prostora putem *online* platformi koje mimoilaze radno zakonodavstvo, dok rizik poslovanja ostaje isključivo na leđima korisnika.

Osnovni cilj moderne civilizacije trebao bi osigurati svima dostojan stan. To se postiže sjedinjavanjem jednostavnosti i praktičnosti. Želimo, kroz stanovanje, doprinijeti promjeni općeg kulturološkog stava koji je nužan uvjet za viši stupanj razvoja ljudske vrste.

Josef Frank, *Katalog izložbe Werkbunda*, Beč, 1932.

Luka Korlaet, docent na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu, u svom je izlaganju dao prezentacijski pregled poticane stanogradnje, njene ideje i razvoj i te stanja u Hrvatskoj. Krenuvši od pojma socijalnog stanovanja, usporedio je tijek razvoja socijalnog stanovanja u europskim zemljama, a na primjerima društveno usmjerene stambene izgradnje (DUSI), zagrebačkog zadrugarstva te programa društveno poticane stanogradnje (POS) prikazao je tijek razvoja socijalnog stanovanja na našim prostorima u periodu od 1975. godine do danas. Ističe brojne prednosti DUSI sustava u pogledu kvalitete zgrade i organizacije životnog prostora, naglašavajući pritom da je u tom periodu broj društvenih stanova u ukupnom broju izgrađenih stanova iznosio čak polovicu. Kad govorimo o POS-u, Korlaet ističe nedostatke u smislu da se ne radi o socijalnom stanovanju u užem smislu riječi, nego samo o kupnji na duži rok, što ne vodi rješavanju stambenog pitanja i pronalasku stana na dostupan i socijalno prihvatljiv način. Ako pogledamo današnji, aktualni POS pravilnik, primjećujemo drastično snižavanje standarda, što se događa zbog opadanja platežne moći stanovništva. Stanovi su mahom manje kvadrature i ljudi su prisiljeni živjeti na manje prostora što vodi “bolesti” stanovanja.

Fotografije: Nepokoreni grad: pitanje stanovanja. Rad na medijskoj fasadi MSU-a. Dokumentacija rada: MSU

Na pitanje koja su moguća unapređenja modela društveno poticane stanogradnje, Korlaet ističe deregulaciju i decentralizaciju sustava, jer je sadašnji sustav pretjerano birokratiziran i time usporen, te ističe osnivanje stambenih zadruga kao dobar primjer rješavanja stambenog problema, kao i izgradnju kvalitetnog najamnog sustava koji bi u kombinaciji s kreditnim olakšao put do stambenih kvadrata.

Karlo Kralj, predstavnik *Mreže mladih Hrvatske*, iznosi kontekstualizaciju mladih i njihovog položaja u Hrvatskoj danas naglašavajući veliki problem siromaštva i raspada mehanizama socijalne države koji su do toga doveli. Stambena politika mladih je tu možda i najspecifičnija jer je gotovo potpuno zanemarena. Ističe problem ovisnosti mladih o životu s roditeljima zbog nemogućnosti pronalaska povoljnog stambenog rješenja. Posebno zabrinjava činjenica da su danas u Hrvatskoj sve češća trogeneracijska kućanstva upravo zbog navedenih problema, kao i to da su mladi danas gotovo potpuno onemogućeni osamostaliti se jer država uopće ne pruža mehanizam kojim bi oni riješili svoje stambene potrebe.

Kriza stanovanja je sveprisutna i globalna. Međutim, ona nije nastala zbog nedostatka stambenog prostora, nego je posljedica rasta stanarina, kredita, procesa gentrifikacije te iseljavanja ljudi iz centara gradova. Zajedno s fleksibilizacijom radnog vremena, kriza stanovanja otvara sve više mogućnosti za eksploataciju. To je bitno za naglasiti i ovom smo tribinom nastojali skrenuti pažnju na ovaj gorući problem. Problem stanovanja se dugi niz godina uopće nije spominjao, a mnoge institucije koje su se mogle o tome brinuti uništene su, dok novonastali mehanizmi nisu adekvatni. Loše stambene politike od kraja devedesetih zapravo su predstavljale zakone o stambenim štednjama i sličnim subvencijama, a uglavnom su poticale kupnju stana te nisu regulirale tržište iznajmljivanja, što je dovelo do toga da je kupnja stana postala jedini način na koji možemo riješiti stambeno pitanje. Posebno je zanimljivo da su te politike bile izrazito heteronormativne, jer pretpostavljaju da su mladi bračni parovi ciljane skupina bilo kakve stambene politike, čime se marginaliziraju sve ostale kategorije. Tribina je svakako dala odgovor na neka pitanja, ali i otvorila brojna

druga, no bitno je naglasiti da svakodnevni angažman u zajednici, udruživanje i kooperacija transformiraju politički pasivnu masu u aktivne društvene pojedince koji ističu problematike današnjeg društva i države te time doprinose rješavanju problema, od kojih je velik dio upravo stanovanje.

O PROJEKTU MEDIJSKE FASADE

Iva Ivas, koautorica projekta

Ideja za medijsku fasadu započela je radionicom *Interrupting Everyday* koja se u lipnju 2015. godine odvila u Helsinkiju pod vodstvom *Tactical Technology Collectiva* i *m-culta* iz Helsinkija. Na radionici su sudjelovale Katerina Duda, umjetnica i aktivistkinja Mreže antifašistkinja Zagreba i Petra Milički, dizajnerica.

Svrha radionice bilo je promišljanje urbanog okoliša, odnosno onih elemenata tog okoliša koji imaju veliki utjecaj na društvo, konkretno reklamnih prostora i potom – “OSVAJANJE” tih prostora u gradu – na način da se na njih plasiraju neke bitne poruke koje *mainstream* mediji obično ne pokrivaju. Takve bi reklamne kampanje za svrhu imale otvaranje novih perspektiva za građane i uvođenje političkih značenja u svakodnevno, obično okruženje.

S obzirom na to da za fasadu muzeja ne možemo reći da je tipično reklamno mjesto, za početak je namjera bila pokušati preskočiti onu mentalnu barijeru koja možda postoji između slučajnog prolaznika i velebne kulturne institucije. Pokušati se familijarizirati sa susjedstvom. Ideja je bila da, kad već govorimo o stanovanju, ne govorimo o njemu apstraktno, već da to bude vrsta stanovanja koja je iz muzeja vidljiva i iz koje se muzej vidi.

Na fasadi muzeja reflektiran je njegov neposredan okoliš – obično, svakodnevno, poznato i prepoznatljivo, stambeni blokovi, Sopot, Središće... Isječki fotografija fasada napravljenih u tim kvartovima kolažirani su u jednu imaginarnu mega-strukturu – gdje su dakle svi (dijelovi fasada, stanovi, stanari) stavljeni u “isti koš”, a opet se u njemu mogu prepoznati. U videu je uveden pokret čime smo htjeli postići efekt pogleda po fasadama. To voajersko meandriranje po ogromnoj fasadi zamišljene zajedničke zgrade ispresijecano je rečenicama koje naglašavaju problematiku stanovanja i doma.

IMAM STAN
STAN NEMAM
STAN UNAJMLJUJEM
DUGUJEM ZA STAN
U STANU JE GUŽVA
STANUJEM NA ULICI
BAKIN STAN
BANKIN STAN
ČIJI JE TVOJ STAN?

Konačna poruka: Stambena prava ispred vlasničkih.

Rečenice ili pitanja također su obične, svakodnevne, kao i slike s kojima se izmjenjuju, ali – ovako na gomili – otkrivaju složenost odnosa ljudi sa stambenim prostorom. Mnoge varijacije takozvanog “stambenog pitanja” otvaraju pitanje prava na stan i konačno, podsjećaju na nužnost vrednovanja stambenih prava iznad vlasničkih. ◀

UJEDINJENI PROTIV FAŠIZMA

IZVJEŠTAJI S PROSVJEDA

MAŠKA HUBI

* Maška Hubi je članica MAZ-a.

Fotografija na sljedećoj stranici preuzeta s interneta.
Autor: Matej Čelar

Iako situacija u Hrvatskoj nakon rata definitivno nije bajna i antifašistička strana već godinama ističe probleme poput desničarskog huliganstva, sustavnog zanemarivanja hrvatske antifašističke povijesne baštine i demoniziranje sustava čije je ona naslijeđe, kao i ekonomsko društvene probleme i krizu koji generiraju daljnje podjele, dolazak desničarske vladajuće koalicije na vlast definitivno je teret koji ubrzava ovaj cirkus koji tone.

Smijali smo se pršutima na čelima i digitalizacijama, podcijenili moć glupih, ali upornih i sada je vrag odnio šalu. Maske i pršuti su pali, a naponi profesionalnih patriota-plaćenika i policijskih ministara da javno linčuju sve one koje smatraju nepoćudnima, ograniče osobne i medijske slobode vraćajući nas time u Tuđmanovo doba, prizivajući nove ratove i političke čistke, potaknuli su sveopće javno nezadovoljstvo. Prvo su na udar došli nezavisni mediji i njihovo financiranje. Naravno da financiranje zapravo nije glavni problem (barem HDZ nema moralnih i ostalih “relativnih” nedoumica kad je u pitanju rasipanje državnog novca i imovine), već za vladajuće problem leži u sadržaju koji nezavisni mediji plasiraju.

Najavljen je i tzv. registar izdajnika te, iako je i registar postao predmet smijeha i sprdnje na internetu gdje se tisuće građana sâmo registriralo, sjetili smo se koliko je zla zapravo počinjeno upravo na temelju glupih i smiješnih ideja. Stoga je *Radnička fronta* organizirala tzv. *Prosvjed izdajnika na Markovom trgu* 1. veljače. Okupilo se oko tisuću ljudi uz transparente “Ujedinjeni protiv fašizma” te zvukove pjesama *No pasaran*, *Ay Carmela* i *Kad bi svi ljudi na svijetu*, a organizatori su poručili vlastima kako žele društvo solidarnosti i tolerancije – ne mržnju, ekstremizam i eksploataciju.

Ogroman odaziv u ponedjeljak predvečer iznenadio je mnoge, ne zato što nezadovoljstvo ne postoji, već stoga što hrvatska ljevica već dugo nije uspjela mobilizirati toliki broj ljudi – oni koji rade prekovremeno kako bi prehranili svoje obitelji ne mogu sudjelovati na prosvjedima usred bijela dana kao što to mogu cirkusanti poput dilera Velimira Bujanca i njegovih prijatelja. No ovo su desničarska strujanja u svom najvulgarnijem i najprimitivnijem obliku ljudi koji nisu sposobni čak ni za lažnu, učtivu “europsku” sofisticiranost .

Među okupljenima bilo je svih skupina – mladih, starijih, branitelja, pripadnika nezavisnih udruga, kulturnjaka, hrvatskih branitelja. To nisu bili plaćeni glasači Radničke fronte, već ljudi kojima je dosta i koji promjenu žele osjetiti, a ne slušati o njoj. S obzirom na to da je velik broj prisutnih iznenadio i javnost i medije i organizatore, bili su primjetni trenuci neugodne šutnje za mikrofonom zbunjenosti – toliko potencijala, što sad? Nakon sat vremena gomila se razila – mnogima od njih visili su upitnici nad glavama jer se sva ona energija nije mobilizirala i usmjerila u nekom određenom pravcu, već pomalo rasplinula u pjevanju, nenamjernim minutama šutnje i improviziranom skandiranju. Ipak, sama činjenica da je u jednom trenutku toliko ljudi odlučilo okupiti se i pokazati svoje nezadovoljstvo, obećava.

Nekoliko mjeseci nakon što je Branimir Glavaš u Hrvatski sabor došao u pratnji svoje stranačke vojske, tzv. *Slavonske sokolske garde* (koja se u svojim vojnim uniformama koje koketiraju s nacističkim postrojila po području na kojem je zakonom zabranjeno okupljanje), 28. veljače na Trgu bana Jelačića odvio se pokušaj postrojavanja još jedne stranačke vojske – one Autohtone – Hrvatske stranke prava. Cilj ovog okupljanja pod nazivom “Prisega domovini” je, kako su rekli u proglasu, “pokazati komunistima i četnicima kako se voli domovina”. Ovaj simbolični pokušaj obilježavanja 120. obljetnice smrti Ante Starčevića popratilo je manje od četrdeset starijih građana.

S druge strane odvijao se “divlji” kontraprosvjed u organizaciji *Radničke fronte* i inicijative *Ujedinjeni protiv fašizma*. Naime, njihov zahtjev za održavanjem kontraprosvjeda MUP je odbio zbog prekoračenja roka za podnošenje zahtjeva, iako ga ranije nisu ni mogli predati jer su desničari svoj najavili u zadnji čas. Ipak, više od stotinjak antifašista okupilo se na vlastitu odgovornost kako bi poručilo crnokošuljašima da je Zagreb nepokoreni grad i da u njemu nikad neće biti mjesta za mržnju i netoleranciju. Iako je prosvjed već sam po sebi bio brojna i glasna vjerojatno nije bilo osobe koja nije osjetila trnce (ugodne ili neugodne) kada je u jednom trenutku mladež SDP-a iz svojih prostorija na razglas pustili *Bandiera Rossu* da se (zavij)ori cijelim trgovom. Crnokošuljaši su poručili kako oni nisu ustaše ni fašisti, već domoljubi, i sukladno tome dobacivali antifašistima da su udbaši i crveni okot koji prima novce iz Srbije. Prolaznici su

u nevjerici gledali ovaj scenarij i dobacivali kako ne mogu vjerovati da svjedoče ovakvim prizorima u 21. stoljeću. Nakon što je cirkus od vojske napustio trg, čovjek se uistinu mogao zapitati tko je tu bio domaćin, a tko je bio gost.

Unatoč dobroj organizaciji i jasnoj poruci antifašista te iako od policije i vladajućih ne očekujemo zaštitu, indikativno je da se ljudi samoorganiziraju, dok više instance nemaju hrabrost ni volju poduzeti korake protiv daljnje fašizacije društva. Štoviše, pod okriljem noći i pod maskama “prekucavaju” spomenike. Policija im pak čuva leđa, dok po državi niču šatori i plinske boce, a stranačke paravojske marširaju centrom glavnoga grada. Sada, više nego ikada, trenutak je da ljevica i progresivne snage djeluju ujedinjeno, solidarno i nadasve organizirano. ◀

Časopis NEPOKORENI GRAD

br. 7, travanj 2016. godine

ISSN 1849-2584

UREDNIŠTVO

Lidija Čulo, Luka Čuljak, Hana Grgić, Matea Grgurinović

LEKTURA

Željka Kelkedi, Ljiljana Marčetić, Jana Pamuković

GRAFIČKO OBLIKOVANJE

Katerina Duda

NASLOVNA FOTOGRAFIJA

Hana Grgić

SURADNICI:

Drugo uho, Ivan Fazekaš, Anja Grgurinović

TISAK

Kerschoffset

IZDAVAČ

Mreža antifašistkinja Zagreba

ZA IZDAVAČA

Matea Grgurinović

ADRESA IZDAVAČA

Mreža antifašistkinja Zagreba

Ulica Pavla Hatza 16

10 000 Zagreb, Hrvatska

nepokorenigrad.zagreb@gmail.com

www.maz.hr

Časopis izlazi dva puta godišnje. Broj je izdan uz potporu
Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Časopis je besplatan.